R. Simon

(1)

דאנן דרבה אתו הדלקה
בנר חנוכה
ובדאין דרבה אל הידור
בנר חנוכה

ולון יכול להדליק בשבת ויל הדליק לא הוה ערך ליה למימר כין בחול כין בשבת כין דחד מסמתא הוא אלא הכי אמרינן מדליקין מהיכן ומהיכן אמר רב מתנה ואמרי לה אמר רב אמר רב "פתילות ושבמין שאמרן חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת אד' דמיה מאי מעמא דרב קסבר "כבתה אין זקוק לה "אאסור להשתמש לאורה אמרה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' יוחנן וקיבלה אמר אי זכאי נמדרגה לשמעתיה מעיקרא והא גמרה נפקא מינה לגרסא דינקותא לכבתה אין זקוק לה דמינמי "מצותה משתשקע הרמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה "דאי לא דאדליק מדליק ואנ' לשעורה: עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי "והיך 'מצות חנוכה נר איש ובית המדרש נר לכל אדם ואדם והמדרש מן המדרש ביש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פחות והולך ובית אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והלך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא חד אמר מעמא דביש כנגד ימים הנכנסין ומעמא דבית כנגד ימים היוצאין וחד אמר מעמא דביש כנגד פרי הדר ומעמא דבית הלל "דמעלין בקדש ואין מורידין חד' בר בר חנה אד' יוחנן שני זקנים היו בציפרין אחד עשה כבית ואחד עשה כדברי בית הלל נותן טעם לדבריו כנגד פרי הדר וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין חד' "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו אמר רבא "צריך נר אחרת (ה) להשתמש לאורה ואי איכא מרודה לא צריך ואי אדם חשוב הוא אע"ג דאיכא מרודה צריך נר אחרת: מאי רגוכה דתנו רבנן 'בבית בבסליו יומי דתנוכת תמניא אינון דלא לספוד בהון ובדלא להתענות בהון שבשבנמו יוונים להיכל מטא "כל השמנים שבהיכל וכשנכרה מלכות בית חשמונאי ונצחום ברקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה *)תנן התם גץ היוצא מרחת המטש ויצא והזיק חייב "גמל שמשון משחן והוא עובר ברשות הרבים ובנכסה משתנו לחוך התנות ודלקה בגדו של תנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב 'דגיה תנוני את נר מבחוץ

אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. איכא דאמרי אמר רב מתנה ואמרי לה אד' זירא אמר רב "פתילות ושבמין שאמרן חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת אד' דמיה מאי מעמא דרב קסבר "כבתה אין זקוק לה "אאסור להשתמש לאורה אמרה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' יוחנן וקיבלה אמר אי זכאי נמדרגה לשמעתיה מעיקרא והא גמרה נפקא מינה לגרסא דינקותא לכבתה אין זקוק לה דמינמי "מצותה משתשקע הרמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה דאי לא דאדליק מדליק ואנ' לשעורה: עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי "והיך 'מצות חנוכה נר איש ובית המדרש נר לכל אדם ואדם והמדרש מן המדרש ביש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פחות והולך ובית אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והלך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא חד אמר מעמא דביש כנגד ימים הנכנסין ומעמא דבית כנגד ימים היוצאין וחד אמר מעמא דביש כנגד פרי הדר ומעמא דבית הלל "דמעלין בקדש ואין מורידין חד' בר בר חנה אד' יוחנן שני זקנים היו בציפרין אחד עשה כבית ואחד עשה כדברי בית הלל נותן טעם לדבריו כנגד פרי הדר וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין חד' "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו אמר רבא "צריך נר אחרת (ה) להשתמש לאורה ואי איכא מרודה לא צריך ואי אדם חשוב הוא אע"ג דאיכא מרודה צריך נר אחרת: מאי רגוכה דתנו רבנן 'בבית בבסליו יומי דתנוכת תמניא אינון דלא לספוד בהון ובדלא להתענות בהון שבשבנמו יוונים להיכל מטא "כל השמנים שבהיכל וכשנכרה מלכות בית חשמונאי ונצחום ברקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה *)תנן התם גץ היוצא מרחת המטש ויצא והזיק חייב "גמל שמשון משחן והוא עובר ברשות הרבים ובנכסה משתנו לחוך התנות ודלקה בגדו של תנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב 'דגיה תנוני את נר מבחוץ

*) כלן סה: כא: סה:

מסורת השים

ין משומע נר מצוה

ר' יוסי אומר אינו מדליק אלא בשמן זית ובפתילה של פשתן ר'

פ"ד א כמה נרות הוא מדליק וכו'. פ' כמה מדליקין (שבת כ"ג): פ"ר מנה שבתה נר פיס ומיטו ומסתדרין נר לכל אחד ואחד ומסתדרין מן מסתדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק אחד ואחד ומוסיף והולך. ופר' רבינו שמסתדרין מן מסתדרין עומדין מה שמסתדרין עומדין לא מדליק נר אחד לכל אחד ואחד מנני סכיח ומעמדין יחד מהן שמוסיפין בכל לילה ולילה כמנין נרות על לילי ראשון ופר' מדליק נר אחד לכל אחד ואחד:

ג מנהג פשוט בכל עירנו ומנהג ר"ג הוא שמנינו:

ד נר שש לה שתי פרות וכו'. מימרא (דף כ"ג): שם מלמדו ומפרש"י ז"ל לפי כי פרט בהסדרין שעומדין נר לכל אחד ואחד וכן פירשו נפיחות. ולי נראה שפיט לפשיטן מסדרין מנן שמפשט כמי פרי כי פרט פרט מרוכין אי לפי כנכר פיסר הוא לכל אחד ואחד כמו שכתב הרב המגיד ומן כמן כמי פרי פרט מכמנין בפשט אחד וכסי מלעיס בשיפון ופיון שמרכין על עצמן אחד מכל אחד נרך לחלוק. כך נ"ל:

מלא קערה וכו'. גם זה שם:

ה אין וכו'. שם (דף כ"ג): מלעיה מפתחקא הכמה מד שמכלה רגל מן מקוח ופירשו בגמרא דפי לא מדליק מדליק לי כמי לעשרה. וכלכלה שי פירשון פיסה דולקה והולכה עד הפיעור כיה ולא לכנוסה לו להשמש לאורה הרגוח ביה. הכמי שלרגי ליגן (מוכן) שנן כדי שיכל דולק והולך עד הפיעור פיס הפיסה כמנן רבינו חנם נמנכר כלכנס שעשורו עד שמכלה רגל מן מקוח כמו מלי שנה מסר שנה מקיעה הכמה. וכמנ רבינו עבר אמן זה לפי מדליק וכן לגון מגמרא מוכיח דקאמר לי לא מדליק מדליק אלמנ מסר אמן זה לפי מדליק דפי לא פיעור זה מה

ג מנהג פשוט בכל עירנו בספרד שיהו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בכל לילה. ופ"ג דתנא רבינו ז"ל שמעדים מתחיל מן הסדרין עומדין מה שמסדרין מן מסתדרין עומדין כמנין שמוסיף בכל לילה ולילה כלי מוקפים ופ"ב דמדליקין נר אחד בכל לילה מלמדין ואנו מלכים מוסיפין לא מסיח וכן בכל לילה ולילה כלי מוקפים כלל ופ"ב מנהג דיקן לפי דעת רבינו ז"ל לפחות נרשה מנהג בעמנא בגמרא לפירוש מסתפרשים דמסתדרין מן מסתדרין מן מדליקין אלא נר אחד בכל לילה בשיעורא הבלא אדליק הבאל מסרים ולך אדר הבאל מסיקל אבל רי אחרי שבנו חנם בלשון הראשון. אמנם כתן שאין אנו מדליקין אלא בבתים מכמנים ואין כאן פרסום עם בא לכנו ובכת אל"ב כל מן שאין בו הבית חנם צריך פרסום גם אפילו על עבר הנהר ע"כ. כתבו הרמב"ם אדא הגאון בשילוי בבה מדליקין הבאה בי מדליקין הבאה בי לעלות ת קמן מכאן הה נדע רבינו שכשאין שאין הנהר הדלקה בי מקדש שבת לאחר בבלאבה ואדיר ואנ"ש שבכבר בו שאין הנהר בבה אלא א"כ הבאל שבבת הקדש הנהר שדרי אדר הדלקה בי הה צלין הנם הבהכקין פה הלא כדברי הלי שבפסק שאמר הבאל בי מן שבת אדר בי מן הדלקה אדר בי מן הדלקה אלא הבאל בי מן הדלקה אדר בי מן שבת אלא בהבלה הלא בשבת פ' הבלה הנהר בבי מן שבת אלא בהבלה הלא בשבת נעשית כמדורה ואפילו כבר אחר אינה נחשבת: **ה** יאין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד [ז]שתבלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה כמו [ז]חצי שעה או יתר. ועבר זמן זה יאינו מדליק. וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה הדלקת הנר שתבלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו יקוק להדליקה [ז]פעם אחרת. יונשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה: **ו** יכל [ח]השמנים וכל הפתילות כשרות לנר חנוכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפילו בלילי [ז]שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק השמנים והפתילות שאסור להדליק בהן נר שבת. לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת בין בחול ואפילו לברוח [ז]מעות או למנוחן לאורה אסור: נר

א מדר פי' פרש"ל פמ"ב שם: ב מדר פי' פרש"ל פמ"ב שם: ג מדר פי' פרש"ל פמ"ב שם: ד פי' כמנר שם: ה מדר פי' פרש"ל: ו מדר שם:

פרק רביעי

לא כמה נרות הוא מדליק בחנוכה. יומצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד [ח]בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחר: **ב** כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה. בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובלילו שני עשרים ובלילו שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות: **ג** מנהג פשוט בכל עירנו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד: **ד** נר שש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם. מלא קערה שמן והקיפה פתילות. אם כפה עליה כלי כל פתילה ופתילה נחשבת כנר אחד. לא כפה עליה כלי נעשית כמדורה ואפילו כנר אחד אינה נחשבת: **ה** יאין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד [ז]שתבלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו יקוק להדליקה [ז]פעם אחרת. יונשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה: **ו** יכל [ח]השמנים וכל הפתילות כשרות לנר חנוכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפילו בלילי [ז]שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק השמנים והפתילות שאסור להדליק בהן נר שבת. לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת בין בחול ואפילו לברוח [ז]מעות או למנוחן לאורה אסור:

א מדר פי' פרש"ל פמ"ב שם: ב מדר פי' פרש"ל פמ"ב שם: ג מדר פי' פרש"ל פמ"ב שם: ד פי' כמנר שם: ה מדר פי' פרש"ל: ו מדר שם:

לחם משנה

פ"ד ג מנהג פשוט בכל עירנו בספרד שיהו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בכל לילה. ופ"ג דתנא רבינו ז"ל שמעדים מתחיל מן הסדרין עומדין מה שמסדרין מן מסתדרין עומדין כמנין שמוסיף בכל לילה ולילה כלי מוקפים ופ"ב דמדליקין נר אחד בכל לילה מלמדין ואנו מלכים מוסיפין לא מסיח וכן בכל לילה ולילה כלי מוקפים כלל ופ"ב מנהג דיקן לפי דעת רבינו ז"ל לפחות נרשה מנהג בעמנא בגמרא לפירוש מסתפרשים דמסתדרין מן מסתדרין מן מדליקין אלא נר אחד בכל לילה בשיעורא הבלא אדליק הבאל מסרים ולך אדר הבאל מסיקל אבל רי אחרי שבנו חנם בלשון הראשון. אמנם כתן שאין אנו מדליקין אלא בבתים מכמנים ואין כאן פרסום עם בא לכנו ובכת אל"ב כל מן שאין בו הבית חנם צריך פרסום גם אפילו על עבר הנהר ע"כ. כתבו הרמב"ם אדא הגאון בשילוי בבה מדליקין הבאה בי מדליקין הבאה בי לעלות ת קמן מכאן הה נדע רבינו שכשאין שאין הנהר הדלקה בי מקדש שבת לאחר בבלאבה ואדיר ואנ"ש שבכבר בו שאין הנהר בבה אלא א"כ הבאל שבבת הקדש הנהר שדרי אדר הדלקה בי הה צלין הנם הבהכקין פה הלא כדברי הלי שבפסק שאמר הבאל בי מן שבת אדר בי מן הדלקה אדר בי מן שבת אלא בהבלה הלא בשבת פ' הבלה הנהר בבי מן שבת אלא בהבלה הלא בשבת נעשית כמדורה ואפילו כבר אחר אינה נחשבת: **ה** יאין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד [ז]שתבלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו יקוק להדליקה [ז]פעם אחרת. יונשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה: **ו** יכל [ח]השמנים וכל הפתילות כשרות לנר חנוכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפילו בלילי [ז]שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק השמנים והפתילות שאסור להדליק בהן נר שבת. לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת בין בחול ואפילו לברוח [ז]מעות או למנוחן לאורה אסור:

תוספות

ד נר שש לה שתי פרות עולה לשני בני אדם. כתב הסר"ם ז"ל כגון שני פסמי כמי לבבל לילה. ופ"ג דתנא רבינו ז"ל שמעדים מתחיל מן הסדרין עומדין מה שמסדרין מן מסתדרין עומדין כמנין שמוסיף בכל לילה ולילה כלי מוקפים ופ"ב דמדליקין נר אחד בכל לילה מלמדין ואנו מלכים מוסיפין לא מסיח וכן בכל לילה ולילה כלי מוקפים כלל ופ"ב מנהג דיקן לפי דעת רבינו ז"ל לפחות נרשה מנהג בעמנא בגמרא לפירוש מסתפרשים דמסתדרין מן מסתדרין מן מדליקין אלא נר אחד בכל לילה בשיעורא הבלא אדליק הבאל מסרים ולך אדר הבאל מסיקל אבל רי אחרי שבנו חנם בלשון הראשון. אמנם כתן שאין אנו מדליקין אלא בבתים מכמנים ואין כאן פרסום עם בא לכנו ובכת אל"ב כל מן שאין בו הבית חנם צריך פרסום גם אפילו על עבר הנהר ע"כ. כתבו הרמב"ם אדא הגאון בשילוי בבה מדליקין הבאה בי מדליקין הבאה בי לעלות ת קמן מכאן הה נדע רבינו שכשאין שאין הנהר הדלקה בי מקדש שבת לאחר בבלאבה ואדיר ואנ"ש שבכבר בו שאין הנהר בבה אלא א"כ הבאל שבבת הקדש הנהר שדרי אדר הדלקה בי הה צלין הנם הבהכקין פה הלא כדברי הלי שבפסק שאמר הבאל בי מן שבת אדר בי מן הדלקה אדר בי מן שבת אלא בהבלה הלא בשבת פ' הבלה הנהר בבי מן שבת אלא בהבלה הלא בשבת נעשית כמדורה ואפילו כבר אחר אינה נחשבת: **ה** יאין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד [ז]שתבלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו יקוק להדליקה [ז]פעם אחרת. יונשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה: **ו** יכל [ח]השמנים וכל הפתילות כשרות לנר חנוכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפילו בלילי [ז]שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק השמנים והפתילות שאסור להדליק בהן נר שבת. לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת בין בחול ואפילו לברוח [ז]מעות או למנוחן לאורה אסור:

תוספתא

א [ט] לשון מסכת סופרים ב"ה בכבלו מדליקין נר חנוכה ואסור להדליק בנר שן חם אין לו אלא שן מלבנו באור שה שה המחר ואין מבביהו מבקשה עד שיכבה מס"ע. הנה הקליר הנ"ב מקחנכן של חנוכה הבחולה אוריה כל שהי מדליק בנר שן, וכן סדרים נהג איסור בנר שן, ע"כ: **ח** [כ] הבשנו מבחנה מפחשקע והחנה עד שרבלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה עקוק לה לא הוי לא אדליק מדליק אי נמי לשעתא, ותנה מסק כשני הלשונות וכן כתב הגאון שכנא בשם ר"ח ורבינו תרוייהו אדליק לקולא בשעתא הבלא אדליק הבאל מסרים ולך אדר הבאל מסיקל אבל רי אחרי שבנו חנם בלשון הראשון. אמנם כתן שאין אנו מדליקין אלא בבתים מכמנים ואין כאן פרסום עם בא לכנו ובכת אל"ב כל מן שאין בו הבית חנם צריך פרסום גם אפילו על עבר הנהר ע"כ. כתבו הרמב"ם אדא הגאון בשילוי בבה מדליקין הבאה בי מדליקין הבאה בי לעלות ת קמן מכאן הה נדע רבינו שכשאין שאין הנהר הדלקה בי מקדש שבת לאחר בבלאבה ואדיר ואנ"ש שבכבר בו שאין הנהר בבה אלא א"כ הבאל שבבת הקדש הנהר שדרי אדר הדלקה בי הה צלין הנם הבהכקין פה הלא כדברי הלי שבפסק שאמר הבאל בי מן שבת אדר בי מן הדלקה אדר בי מן שבת אלא בהבלה הלא בשבת פ' הבלה הנהר בבי מן שבת אלא בהבלה הלא בשבת נעשית כמדורה ואפילו כבר אחר אינה נחשבת: **ה** יאין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד [ז]שתבלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו יקוק להדליקה [ז]פעם אחרת. יונשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה: **ו** יכל [ח]השמנים וכל הפתילות כשרות לנר חנוכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפילו בלילי [ז]שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק השמנים והפתילות שאסור להדליק בהן נר שבת. לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת בין בחול ואפילו לברוח [ז]מעות או למנוחן לאורה אסור:

ז נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ בסמוך לפתח על שמאל הנכנס לבית כדי שתהיה מוזזה בימין ונר חנוכה [ט]משמאל. ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ונר חנוכה שהניחו [ט]למעלה מעשרים אמה לא עשה כלום לפי שאינו ניכר: **ח** בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים ואפילו הניחו על שולחנו דיו. וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו. ואם היתה שם מדורה אינו צריך נר אחר. ואם אדם חשוב הוא שאין הדכו להשתמש למדורה צריך נר אחר: **ט** יגר חנוכה שהדליקו חרש שוטה וקטן [י]או עכו"ם לא עשה כלום עד שידליקנו מי שהוא חייב בהדלקה. הדליקו מבפנים והתיאו דלוק והניחו לא עשה כלום עד שידליקנו במקומו. אחו הנר בידו ועמד לא עשה כלום שהרואה אומר לצרכו הוא עומד. "עששית שהיתה דולקת כל היום כולו למצאי שבת מכבה ומבדק ומדליקה שהדלקה היא המצות ולא הנעורה. ומותר להדליק [יא]נר חנוכה "מנר חנוכה: י חצר שיש לה שני פתחים וכו'. שם (דף כ"ג.) מנהגי הדין הטעמים:

ט נר חנוכה וכו'. שם (דף כ"ג.) והטעמ דאמרת הדלקה עשה מצוה הדלקה מבע שוקה וקנן לא עשה כלום ולפי הלי מדליקה: הדליקו **מבפנים** והתיאו דלוק וכו'. שם (דף כ"ג.) אמר רבא הדלק מבפנים והוליאה לפון לא עשה כלום: אחו הנר בידו וכו'. שם מימרא הדין הטעמים: **עששית שהיתה דולקת** וכו'. מימרא שם (דף כ"ג.): ומותר להדליק נר של חנוכה וכו'. שם (דף כ"ג.). אמר בגמרא מתחלל מלדקין מנר ונר ונרבנו עבד סמיים ומשום שבת אינו מלכבה סמיים דמחוסלא אפ"ג דרב פליגי פליגי הן אמרו בהלכות הפלר הפוסקים. והסכנות ל"ה ופ"ב ודי עיי קיצוש ע"ב. ולפי דעת שפסיל ע"ש קיצוש מוחר וסבר שכרשיו הרמב"ן והרשב"ם ז"ל דע"י קיצוש הלי אסור כיון שנעשה מתלקין אלו עושה הטלה אלו אמרו אלא מתלקין מנר לגר ממש הכון בפסולת פרוכות חיב נלשה דעת רבינו:

י חצר שיש לה שני פתחים וכו'. שם (דף כ"ג.) מנהגי הדין הטעמים:

לחם משנה

ט ומותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה וכו'. שם רב אמר מין מדליקין מנר לנר ומשמע דאמר מדליקין ואמרו שם דאמר רבא מנר לנר אמר מדליקין אמרו שם ריב"ל כהנא דרבנן קמיה דרב אמר מדא נר אסיה ריב"ל דקא מכסיס מנורה מאי מייתיו ליה דקא מדליק ומנרגא לנרגא מתן דאמר משום מר מנורה מנרגא לנרגא מדליק מתן דאמר משום אסמכתא מנרגא לנרגא נמי אמר פסח. ומסקינן שם בגמרא ל"ד דאמר משום אסמכתא מנורה מנרגא לנרגא. ומסיר מרמ"ל ז"ל דכיון דקאמר בקנקים פיס לן בנפסק דר"ל

כי פליגי בעל ביעור מר סבר לשעבר משמע. ומים ר״ת לשעבר משמע וכים להבא משמע מיתיבי ברוך *אשר קדשנו במצותיו וצונו על הבילה דהם דהכי ניחא ניחא לשל לא סגיא דלאו אידו מהיל אבי הבן מאי אינא למימר אין הבי נמי מיתיבי ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה דהם נמי הכי ניחא ניחא לשחיט לא סגיא דלאו אידו שחיט מסח וקדשים מאי אינא למימר אין הבי נמי מיתיבי *העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה נטלו לצאת בו אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב שאני דהם דבעידנא דאגבהה נפק ביה אי הכי לצאת בו יצא בו מיבעי ליה אין הכי נמי *ומשום דקא בעי למיתנא סיפא לישב בסוכה תנא רישא נמי לצאת בו דקתני סיפא *העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אתה ה׳ שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה נכנס לישב בה אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה *והלכתא על ביעור חמץ דבולי עלמא מדאו מעיקרא בעינן לברוכי מגלן דאמר רב יהודה אמר שמואל *כל המצוות מברך עליהן עובר לעשיתן מאי משמע דהא עובר לישנא דאקדומי הוא אמר רב״נ בר יצחק דאמר קרא *ויהי אדומעין דרך הכבר ויעבר את הבושי אבי אמר מרבא *והא עבר לפניהם ואבעיא מרבא *ויעבר מלכם לפניהם ה׳ בראשם בי רב אמרי חדש מן המבילה ושופר בשלמא מבילה דאכתי נברא לא חי אלא שופר מים וכי תימא משום דלמא מקלקלא חקיעה אי הבי אפילו שחיטה ומילה נמי אלא אמר רב חסדא יחדש מן המבילה בלבד אחמת תניא נמי הכי *מבל ועלה בעליתו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על המבילה: לאור הנר וכו׳: מנא הני מילי אמר רב חסדא למרגו מצאה ממצאה ומצאה מרשש וחדש מרשש מצות ונרות מנר מצאה ממצאה כתיב הבא *שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב התם *יחדש בנחל הדל ובקמן כלה וימצא ומצאה מרשש דדיה וחדש מצות דכתיב *בעת ההיא אדפש את ירושלים בנרות ונרות מנר דכתיב *נר (אלהים) [ה׳] נשמת אדם חפש את ירושלים בנרות אמר ר״נ (אלהים) [ה׳] נשמת אדם חפש מאי אמר ר״נ אמר רב אמי אמר ר״ל *אמר ר״ל אמר ר״ל אמר ר״ל

כרוך מעשה אם היה הגדול שימחה כמו שראיתה אותו לפרקים ויקים מפרש רבינו אור מעשה בעמודי מלאו סם כסכים וכו' וחותם היינו קול ההברה וכו' ובגמרא על הסכרים וכו' אמו כל בר דאמרתי עד הנסמה לאו אמר מלא עולם נוכח. ופירש"י על הסכרים לא מלי לגרמי מלא עולם וכתבו הריב"ף והרא"ש ז"ל מגרך מרמי לומר מי מייסיא דגרי רבינו דגרי מלי אמר וכן הגר"א מגרך מרמי בכ"ל שמא מרבי דמרמי נרך לגרך. ופסק רבינו כר' יהודה ופסק עליו. הרמ"ך ז"ל מעשה רבינו מדמסתיק בגמרא לפרקים עד כמה אמר רבי בר אמא אמר ר' יוחנן עד ל' יום וכיון שנפלו הפיגו אמר אמר ר' אבא אמר ר' אלעזר בר אמא אמר ר' אלעזר מלא עולם בר אמא אמר ר' אלעזר מלא עולם בר אמא אמר ר' אלעזר מלא עולם

נשים. הלכות אישות פ"ג

לו כשמר מרי לוי קדושי פורים. ריל מנשו דכשלם מפורשים בגמרא ונעלה מכל שמר מרי לוי מפורש בגמרא שלא שהוא נלמד מלשיטתם הויה לילמה. ואם מאמר מלם ק כן ומנמה כמף מפורש מלם קרל דבר מורה ולמה קרל דברי שופרים. ויש לומר שמנמנמה לרבינו שכשלם הרמבי"ן בקפר הנעמנו כמר שהיה ראוי לומר גם בקדושי מפר שהם מרים לולא מיאמרת

כתוב בפפרים שכדיש מכל מכסף מדברי שופרים וכן דין מכסף דין מרוש ומיכוסו מרים מלמר מ יקח מים לשם ומחרו מכמים קדושין מלו יהיו בכסף מלמר מפר כסף מפרש קח מנני ואין נקשל ז מכרנו, ומלמלר מנכם מרגם דין וכן כנוב כה וכן מכסף דין מרוש ומיכוסו מדברי שופרים מלמר לו מכרנו מרוש ומיכוסו כסף ומכר דין מרוש ומיכוסו מלמר מ יקח מים לשם ומחרו מכמים

כתב הראב"ד מחרו מכמים לנוכסים מלו יהיו מכסף מים מלם נגולה מה וכו'. ונמנה שנמנמלר נמנמלם מלכם מלו מן מקום לנמנגה זו:

אמר

כב אבל אין מקדשין בבאשה וכו'. פרק קמא דקידושין (דף י"ב:) רב מגיר אמר לא דמקדש בביאה הוא דאקדש בנמוקן ואל דאקדש בלא שידוכין. ואם אמר שמנמנמה לרבינו מנמנמה מלמר מ"ל מלמר מ"ל מלמר מ"ל

ספר הפרדס

לרבינו אשר בן רבי יחיאל נלי"ן ממונת שון

אחר הקדושין מיהא בא"י אמ"ה אקב"ו לקדש אשה כיון שהיא מצות עשה, תירצו המפרשים ז"ל [22] דאין נתינת קדושין מצות עשה דכתי' [23] כי יקח איש אשה רשות. ורבינו יחיאל מפריש ז"ל כתב התם בפרקא קמא דכתובות [24] דמצות עשה היא כמו מצות פריה ורביה והיה נוהג לברך בא"י אמ"ה לקדש אשה, וראייתו מהא דאמרי' בירושלמי [25] על כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מקדושין בבעילה שאין מברכין עליהן עובר לעשייתן, והטעם משום דאין מברכין על המצות אלא כשהיא מזומנת לפניו לעשותה, וכיון שכן הכא אין לברך אלא כששניהם במטה, ובאותה שעה אי אפשר לברך משום לא יראה בך ערות דבר [26] עד אחר גמר הביאה, שמע מינה דדוקא קדושין בבעילה אין מברכין עובר משום לא [יראה] בך [ערות] דבר הא שאר קדושין מברכין קודם הקדושין. ולא מצאתי מי שקיים דבריו מן האחרונים ז"ל [27]. ואחר כך זכיתי ובאה לידי תשובה מהרב אלפסי ז"ל [28] דמברך ברישא קודם שיקדש, אבל לא אותה ברכה שכתב רבינו יחיאל ז"ל כלומר לקדש אשה, אלא אותה שאנו נוהגין עכשו. ולקמן בעניין ברכת חתנים [29] אאריך כזה יותר בסייעתא דשמיא.

[ג] שמעתי בשם רבי' מאיר דרוטנבורק ז"ל [30] דכל המצות עשה שיש עמה[ן] לאו והן קרויות בלשון משנה לאו הניתק לעשה דלא מברכינן עליהו כגון שלוח האם והדומה להן ונכון הוא [31].

[ד] כתב הר"ם במז"ל [32] העושה מצוה ולא בירך אם היא מצוה שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר העשיה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך, כיצד הרי שנתעטף בציצית או לבש תפילין או ישב בסוכה ולא בירך חוזר ומברך אחר שנתעטף אקב"ו להתעטף בציצית. וכן מברך לאחר הנחת תפילין וכן אחר ישיבת סוכה וכדומה לאלו אבל אם שחט בלא ברכה אלו וכל הדומה לאלו אינו חוזר ומברך. פירוש לפירושו, הרי שהניח תפילין בלא ברכה כל זמן שהתפילין בראש חוזר ומברך, הרי שהדליק נר חנוכה כל זמן שהנרות דולקות חוזר ומברך, הרי שמל את בנו בלא ברכה כל זמן שעוסק באותו עניין חוזר ומברך, אבל אם חלץ או שכבו הנרות של חנוכה או שסיים מלהתעסק במילה וכדומה לזה הויא ליה מצוות לא יוכל לתקון.

[פרק ד: ברכות השחר]

עזרא ובית דינו [1] תקנו לנו ברכות לשבח את הקב"ה על כל הטובה, והן כמו אותן ברכות שמוזכרין בפרק הרואה* כגון דשמע קול תרנגולא מברך בא"י אמ"ה

רבינו בסמוך, שכ"כ תוס' בשמו, ונראה שגם לו היו תוספות אחרים למסכת זו. 22 מדברי הריטב"א ככתובות שם נראה שכ"כ התוס' שהיו לפניו. וע' רא"ש כתובות פ"א סי' יב. 23 דברים כב יג. 24 כנראה הובאו דבריו בתוס' שהיו לפניו כמש"כ הריטב"א בכתובות שם (עי' לעיל הע' 21). וכן הובאו דבריו בהגהות ר"פ לסמ"ק סי' קפג אות יט. וע' שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' עד. 25 ברכות פ"ט ה"ג. 26 דברים כג טו. 27 וכ"כ הריטב"א שם: „ולא הזכיר שום גאון ברכה זו בשום מקום". וע' תשב"ץ הנ"ל. 28 שו"ת הרי"ף סי' רצג. 29 פ"ז ה"ג. 30 ל"מ במקום אחר, וראה לעיל הע' 17. בשיורי ברכה ליו"ד בקונטרס אחרון לסי' רצב, הביא שיטת המהר"ם מרוטנבורג מכאן. 31 ע' להלן סכ"א ה"א ובהע' 4. 32 פי"א מהלכות ברכות ה"ה.

פ"ד. 1 רמב"ם פ"א מהל' ק"ש ה"ז,

הנותן לשכוי בינה, וכתבו המפרשים זכרונם לברכה [2] דלשון שכוי נאמר בפסוק על הלב דכתיב [3] מי נתן לשכוי בינה, מפני שהבינה תלויה בלב ועל ידי הבינה אדם מכיר השעות אם הוא יום ואם הוא לילה, ומפני שהתרנגול מכיר גם כן השעות התקינו לומר ברכה זו, שכן בלשון ערבי קורין לתרנגול שכוי.

וכתבו [4] רבותינו הצרפתים ז"ל [5] שאפי' אינו שומע קול התרנגול בבקר שחייב לברך, כי מאחר שאין אנו מברכין אלא על הבינה שנתן לנו הקב"ה יתברך מה לנו משמיעת התרנגול. אבל כתב הרב ר' יונה ז"ל [6] דשאר ברכות כגון אוזר ישראל ושעשה לי כל צרכי [7] וגו' אם לא נהנה מהם אינו חייב לברך. אבל בשמיעת התרנגול מודה הרב זכרונו לברכה לרבותינו הצרפתים זכרונם לברכה, וזה שלא כדעת הר"ם במז"ל שכתב [8] שאם לא שמע קול התרנגול אינו חייב לברך.

וראיתי שרבי' יעקב החסיד ז"ל שאל דבר [זה] מפמליא של מעלה [9] שמי שלא שמע קול התרנגול אם מברך הנותן לשכוי בינה, ואם ישן במלבושיו אם מברך מלביש ערומים, ואם הולך יחף כגון ביום הכפורים ובתשעה באב אם מברך שעשה לי כל צרכי אם לאו, והשיבו לו, אל תבוז כי זקנה אמך [10] ומנהג אבותיך תקח בידך, כי עיקר תקנת אלו הברכות היה להשלים מאה ברכות ביום, ואין לחוש לברך אותן [11] והעד ברכות של שמונה עשרה, אע"פ [12] שהוא עשיר ואינו צריך לפרנסה מברך ברכת השנים, כל זה השיבו לו. וכן כתב מורי נ"ר [13].

ומסתברא לי דהישן ביום שאינו חייב לברך המעביר חבלי שינה מעיני, או הפושט בגדיו ביום חוזר ולובשן שאינו חייב לברך אותן ברכות המתוקנות על כל דבר ודבר, שברכות אלו לא נתקנו אלא להשלים למאה ברכות ושיברכו אותן בשחר לפי שנראה כל אדם כאילו נולד עכשיו, דכתיב [14] חדשים לבקרים רבה אמונתך, ומודה לשם יתברך על שנתן לו בגד ללבוש, ואין ברכות אלו כשאר ברכות הנהנין שמברך בכל פעם שנהנה, דאי סלקא דעתך שיברך בכל פעם שילבש בגדיו ירבו הברכות לאין סוף, ואינו דין להזכיר השם כמה פעמים ביום בכדי, שכל המרבה בברכות שאינן צריכות אפילו שמחוייב בהן הרי זה מגונה, והראיה מדגרסינן במסכת יומא בפרק בא לו [15] ובמסכת סוטה בפרק ואלו נאמרין [16] וכעשור שבחומש הפקדים קוראו על פה, והוינן בה וניתיה ספר תורה ונקריה ביה, אמר ריש לקיש משום ברכה שאינה צריכה, אלמא שכל מקום שיכול אדם לפטור את עצמו בברכה אחת אין לו להרבות בברכות הרבה [17], וכן כתב הרמב"ן ז"ל [18]. ועוד דאמרינן בפרק אין עומדין [19]

פ"א מלכות ברכות ה"ה, וע' ברכות לג א. 1* כרכות דף ס ע"ב. 2 תר"י (דף מד ע"א). 3 איוב לח לו. 4 כל זה מדברי תר"י שם. 5 ע' תוס' ס ע"ב ד"ה כי שמע, ותורי"ח שם. 6 שם. 7 בתר"י: ואשר לא חסר מצרכי כלום. 8 פ"ז מהל' תפלה ה"ז. 9 שו"ת מן השמים סי' יב. 10 משלי כג כב. 11 כנראה יש כאן חסרון, בשו"ת מן השמים: ואין לחוש עליהן לברכן קודם לעשייתן כמו שאין אנו חוששין על ברכת לישב בסוכה שסדרו על הכוס וכמו כן אע"פ שלא שמע קול התרנגול או שישן במלבושים מברך עליהם, והעד וכו'. 12 שם: אע"פ שאין לו חולה בתוך ביתו מברך ברכת רופא חולי, ואע"פ שהוא עשיר וכו'. 13 וע"ע רמב"ן פסחים ז כ ומכתם ברמות שם (עמ' קכ) בשם רב נטרונאי ורב עמרם. 14 איכה ג כג. 15 ע א. 16 מא א. 17 צ"ב מאי ראיה משם להא דהכא, דמהתם מוכח רק דאם אפשר לפטור עצמו בברכה אחת דלא ירבה בברכות, אבל הכא מגלן דאין חיוב לברך בכל פעם שלובש בגדיו או מתעורר משנתו, דהרי אם יש חיוב כזה שוב לא הוי גרם ברכה שאינה צריכה כיון

ניסא והקרב נא כי ותיטא אשר בחר בנו וכו' הו והא ברכות התורה עכ"ל מהו אנו רגילין לברך לעסק בדברי תורה הבי עדיף מני דעל דברי תורה משמע לקים:

(פה) °תנן התם אמר להם המומנה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והי' אם שמוע ויאמר וברכו את הגם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים וכשבת מוסיפין ברכה אחת לאנשי משמר הזמנין מאי ברכה אחת פי' הא דקאמר אמר להם המומנה ברכו ברכה אחת מאי היא כי הא דרבה ורב יוסף בר' אבא איקלע לההא אתרא בעו מיניה מאי ברכה אחת לא הה בידייהו אתו ושיילו לרב יהודה מאי ברכה אחת אמר להו הכי אמר שמואל אהבה רבה ' אמר ר' זריקא א"ר אמי אמר ר' שמעון בן לקיש יוצר אור כי אתא ר' יצחק בר יוסף אמר הא הי' זריקא לאו בפירוש אתחר אלא מכללא איתחר הא"ר זריקא א"ר אמי ארשב"ל זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו אי אומרת בשלמא יוצר אור היינו דאמר ברכות אין מעכבות זו את זו °אלא אי אומרת אהבה רבה מאי אין מעכבות זו את זו דילמ' משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמן יוצר אור אמרי ליה ולא היא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור אמרי לי' ומאי אין ברכות מעכבות זו את זו סדר ברכות ' פר"ח דל הא דר' זריקא לאו בפי' אתחר אלא מכללא איתחר כלו' שמע ר' זריקא לרשב"ל דאמר אין ברכות מעכבות זו את זו דייק ברכה אחת יוצר אור אי אומרת דקרי יוצר אור בלבר ומניח אהבת עולם לגברי וקורא ק"ש היינו דברכות אין מעכבות זו"ז דהא לא מעכבא לי' אהבה רבה אלא אי אומרת קורא אהבת עולם ברישא וקורא אחרי' שמע משום דאמרי לא מטי זמן יוצר אור וכי מטא הנין התמה ומטי זמן יוצר אור קרי לי' נמי יוצר אור מאי אין מעכבות זו את זו דהא קרי לה לתרוייהו אלא לאו יוצר אור אהבה רבה מניחה לגברי והיינו דברכות אין מעכבות זו"ז ואמר כי מכללא הוי מאי איבא למימר הא אתבריר' דיוצר אור והא דחיטא אי מכללא שמע' איבא למימר ברכה אחת שמעינו במסכת' תמיד אהבת עולם הוא ומאי ברכות אין מעכבות זו"ז דקאמר רשב"ל סדר ברכות פי' דאי קרים ברכת אהבת [עול]לשל יוצר אי' לא מעכבא אלא הדר בריך בתר אהבת עולם ברכת יוצר אור וכין דהא דאמר רשב"ל לא אבריר לן דאיתחר בהדיא משמ' דהא רב יצחק בר יוסף אמר מכללא איתחר עבר' בשמואל דאמר בהדיא אהבה רבה והאידנא אי אקדים ובריך אהבת עולם וקרי ק"ש והדר קרא יוצר אור יהבא דברכות לקדמון כסדרן אין מעכבות זו את זו אבל אם הניח אחת לגברי לא יצא ידי חובתו עד כאן לשונו ' לשרטו מבאן רבל היכא שלא ברך קודם המצוה מברך לאחר כן ויצא ידי ברכה ואיה לדבר מבלית גר שבברך אחר מבילה משום גברא דלא חזי לא מצי לברך קודם לכן הי"ה לשכח ולא אפשר לי' לברך בבר שבר לעשייתה שבברך לאחר כך ' ותו ראי' דאמר בירושלמי פ' הראה °שחטה אימתי מברך עלי' ר' יוחנן אומר עובר לשחטו ר' יוסי בר נהוראי אומר משישחטו לטה טלא תתגבל בשחיטתה הרי לשרטו שאדם יצא ידי חובת הברכה אחר עשיית המצוה מעיה היכא ששכח לברך שבר לעשייתה יברך אחר כך בהדיא דפ' שלשה שאכלו °דאמר רבינא מנא אמינ' לה דתניא מבל ועלה בעלייתו אומר אבר"ע על מצות מבילה ולא היא התם מעיקרא גברא דחזי' והא והשתא דגא דשתי הבא מעיקרא גברא חזיא והא והשתא הא דאחרי הוי נראה ונרחה וכל שנראה ונרחה שוב אינו נראה ' נראה בעיני ולדאא' ודבינא מבר מהו דרבינא לענין סעודה איתבר ולפר"ח דפ' התם דלית הלכתא כרבינא אם באת לדחותה לשאר מצות תיקשי דפר"ח אפר"ח דרבא פסיק רמני לברך יוצר אור אחר ק"ש אלא ודאי דרבינא שאני דמיירי בסעודה דאמר לאדם שיהנה מן עודה"ז בלא ברכה ובין דעבר ואכל ותניע ברכה אחרונה [צריך לברך ברכה אחרונה] משא"כ ברכת המצות דאיל ואין אחרי' ברכה אימא אפי' אחר מעשה יחזר ויברך ' והביא ראי' דבר' משה ב"ד יעקב צל"ל דתנן סוף פרק ערבי פסחים °ברך על הפסח פסר את הזבח חבת היא ותינת יד והתה נאכלת בראשונה הי"כי משכחת לה לאו כגון ששכח ואכל הזבח בלא ברכה והביאו את הפסח וברך עליו וקתני פסר הא לא ברך על הפסח לא פסר ומיריך לברך על הזבח אע"פ שנאר ואכל הדינו כרבינא דלא כדברי דבי' משה ב"ד מימון זצ"ל שכתב °שאם קדש את האשה ולא ברך קודם קידושין לא יברך אחר קידושין אפי' לפי דבריו שעושה אותו בברכת המצות מהו אנו נתיגן לקדש ואח"כ לברך דאין זו ברכת הקידושין האיל שאין אנו מברכין אבר"ע לקדש את האשה או על קידוש אשה אלא משום חובת אירוסין תקנה כמו שתקנו שש ברכות לחתנ נישואין ואסר לנו את הארוסות לעצמנו מלאו דלא תסור דבלה בלא ברכה אסורה לבעלה. כגרה ומרדכנן ' ה"ג מאן דבעי למעבד איתתא מבעי לי' לקדש ברישא ולברוכי ברכת אירוסין ולא נבריך ברישא מקמא מאי מברי אכתי לא קניא לה וחיבי מברכי' ואסר לנו את הארוסות אלא לקדש ברישא והדר מבריך שבעה ברכות מדי דהה אמבילה מקמא מאי מכיל הדר מברך משום גברא דלא חזי דבי נמי עד דמקדש לא קני' לה ולא שנא מטבילה ע"כ ה"ג ' מהו היכא דמקדש את האשה בבקר ובשחר צריך לברך אקב"ע על קידוש אשה ולא כשמקדש בביאה משום דשריר בגברא דמצוה דהבי אסר ביהושלמי °כל המצות מעמות ברכה בשעת עשייתן חוץ מתקיעה ומבילה ור"א קידושין בבעילה משמע אבל שאר קידושין בכסף או שטר צריכי ברכה בשעת עשייתן לדב הונא ולר' יוחנן עובר לעשייתן וקימא לן כר' יוחנן דגלא ארב הונא התם בירושלמי דהב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן פ' קמא דביצה °וכש"כ נבי רב הונא תלמיד' וה"ג פ"ק °דפסחים ;]

(פו) °מקום שאחרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום ושלא לחתום אינו רשאי לחתום פשיטא היכא דנקט כמא דהמרא ביד' וקבר דשכרא והא פתח וברך אדעתא דשכרא ומים בדהמרא יצא אמר' מים בדשכרא נמי יצא דתנן דגל מלם אם אמר שהבל נהי' בדברו יצא אלא היכא דנקט כמא דהמרא ביד' וקבר דשכרא והא פתח בדהמרא ומים בדשכרא יצא אמר אבי' בתר עיקר ברכה אולינן בתר אחרונה ומים בדשכרא ומים ביצר אור ומים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים ומים ביצר אור בערבית פתח במעריב ערבים ומים ביצר אור לא יצא פתח ביצר אור ומים

במעריב ערבים יצא כללו של דבר הבל הלך אחר החתום הברכות שאני התם דקאמר ברוך אתה ה' יוצר המאורות תניא לדב דאמר כל ברכה שאין בה הבכרת השם אינה ברכה שמר אלא לר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר (דאמר) [כיון דאמר רבה בר] עולא בר' להבדיל מדת לילה ביום ומדת יום בלילה ולא משמע ממש הא הדין נמי כיון דמתת בתחילת ברכה בבלות הזכרת השם הדא מלכות דמתיתה אתתיבה נמי מיתשבא ה"ש מסיטא כללו של דבר הבל הלך אחר החתום ברכות מאי לאו לאתויי ה"ג דלא יצא ה"ד כגון דמתת בשחבל והתם בבה"ג והחזנן לא (הוי)[דאי]כללא לאתויי נמא ותפרי ומקשינן אי אביל נמא ומבר תפרי ניטו ובריך על הנץ והתם הזן מי נפק ואמיקנא אלא כגון דאבל תפרי ומבר נמא הוא ומתת ובריך ברוך אתה אמ"ה הזן את העולם כלו והתם על הארץ ועל פרי הנץ רבי דאי נמא דאפילו ברך אתפרי נמי הזן יצא ותפרי נמי מזון זין ולא אישמט בעיין ומסתברא לא יצא מידו בהדיא לא אתבר ויש מי שאומר לקולא עד כאן לשונו וכן פ' מדי רבי' יהודה

ב"ר יצחק שלי' דהשתא דלא אישמט בעיין אלינן לחומרא:

(מז) °ר' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה קשה ברכה אחת מעין שבע ששלית צבור אומר בליל שבת והלא אין בה מלכות תריץ האל הקדוש שאין בשחרו זה מלכות בראמר פ' בתרא דריה °נבי מלכיות שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זהו מלכו.ת כלומר שהוא אחד בעולמו ואין זולתו ' אמר (רב) [רבה בר] חנינא סבא כל שאינו אומר אמת ויציב בשחרית אמת ואמונה בערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר לגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות ' אמר בחרש °חרשים לבקרים רבה אמונתך שאדם מאמין בהקב"ה ומפקיד רוחו בידו ומחזירה לו ומחרש בתו מבה שונע כל הזם:

(מח) °ואמר (רב) [רבה בר] חנינא משמ' דרב המתפלל כשהוא מדע מדע זה מ' כתיב בשמי מפני שמי כתיב אמר שמואל מאי מעמא שנא' ה' זקף בפופים ' אמר לי' שמואל לדמיא בר רב בר אריאן הא אומא לך מילתא דהוה עביד אבוך כשהוא מדע מדע בברוך וכשהוא זקף זקף בשם °רב ששת בר הה מדע מדע בהדיא וכר הה זקף זקף בהדיא פרש"י בהדיא כשבנו ביד אדם וחיבנו בלפי מטה בבת אחת זקף בהדיא בבחת הראש תחלה ואח"כ כל גופו שלא תראה כריעתו עליו בשמא כי חזיא בהחש שהוא זקף את עצמו מגביה הראש תחלה ונזקף מקמו מקמו ע"כ לשונו ' ואמר' פפ"ק דב"ק °שהדו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש וה"מ היכא דלא מדע בפודים מדה כנגד מדה שלא הי' זקף בהדיא ' וכעיר הדורא פי' בשם רב האי גאון זצ"ל הדא והא אחד ממיני הקצים [שבאי] בבבל וקורין אותו אלהיר [וכריעה] שלא יכרע באמצע מתניו וראשו זקוף ומסר בכריעתו בשחרו מתניו אלא צריך שיטפח את ראשו שהי' באמצע שכפוף ראשו שלעולם צריך לכוף צוארו ע"כ לשונו ' ידושלמי °תני ר' חלפתא בן שאול הבל שהחזן עם שליח צבור בהדיא ר' זעירא אמר ובלבר בפודים ר' שמואל בר נתן בשם ר' (אחא) [חמא] בר חנינא אמר מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי ר' אבי אמר ר' יוחנן הי' מעבירו אי' הויא. בר אבי לא הי' מעבירו אלא נעד בו והו אמר התם בברקי' תני ובלבר שלא ישחה יותר מדאי ר' ירמי' אמר ובלבר שלא יעבר סדרן הדרהוא אלא כל עצמותיו ופירש בעיך חוד והצב למטנו תרגו' ירושלמי הדרהוא הוו כגון פרשתו שבי' כי הצב חומה לצפרדע כשחוה שחה מסתגיו

וראשו זקוף בברייתו ולקבן שקר הא"ו פרשתי יותר מה הענין:

(מט) °אמר רבה בר חנינא סבא משמ' דרב כל השונה טלה אדם מתפלל דריב פ"ח האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשמט חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ שהוא מתפלל הלך הקדוש המלך המשפט ' ר' אלעזר אומר אפי' בעשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ אם אמר האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשמט יצא שנא' ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ וקא סברי לי' האל הקדוש מאי הוה עלה רב יוסף אמר האל הקדוש ומלך אוהב צדקה רבה אומ' המלך הקדוש המלך המשפט והלכתא כרבה ' פרש"י המלך הקדוש לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשמוח את העולם המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית שהוא כמו ארון הברית וכן המסורות המבנות מסברות המבנות

(פה) °תנן התם אמר להם המומנה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והי' אם שמוע ויאמר וברכו את הגם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים וכשבת מוסיפין ברכה אחת לאנשי משמר הזמנין מאי ברכה אחת פי' הא דקאמר אמר להם המומנה ברכו ברכה אחת מאי היא כי הא דרבה ורב יוסף בר' אבא איקלע לההא אתרא בעו מיניה מאי ברכה אחת לא הה בידייהו אתו ושיילו לרב יהודה מאי ברכה אחת אמר להו הכי אמר שמואל אהבה רבה ' אמר ר' זריקא א"ר אמי אמר ר' שמעון בן לקיש יוצר אור כי אתא ר' יצחק בר יוסף אמר הא הי' זריקא לאו בפירוש אתחר אלא מכללא איתחר הא"ר זריקא א"ר אמי ארשב"ל זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו אי אומרת בשלמא יוצר אור היינו דאמר ברכות אין מעכבות זו את זו °אלא אי אומרת אהבה רבה מאי אין מעכבות זו את זו דילמ' משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמן יוצר אור אמרי ליה ולא היא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור אמרי לי' ומאי אין ברכות מעכבות זו את זו סדר ברכות ' פר"ח דל הא דר' זריקא לאו בפי' אתחר אלא מכללא איתחר כלו' שמע ר' זריקא לרשב"ל דאמר אין ברכות מעכבות זו את זו דייק ברכה אחת יוצר אור אי אומרת דקרי יוצר אור בלבר ומניח אהבת עולם לגברי וקורא ק"ש היינו דברכות אין מעכבות זו"ז דהא לא מעכבא לי' אהבה רבה אלא אי אומרת קורא אהבת עולם ברישא וקורא אחרי' שמע משום דאמרי לא מטי זמן יוצר אור וכי מטא הנין התמה ומטי זמן יוצר אור קרי לי' נמי יוצר אור מאי אין מעכבות זו את זו דהא קרי לה לתרוייהו אלא לאו יוצר אור אהבה רבה מניחה לגברי והיינו דברכות אין מעכבות זו"ז ואמר כי מכללא הוי מאי איבא למימר הא אתבריר' דיוצר אור והא דחיטא אי מכללא שמע' איבא למימר ברכה אחת שמעינו במסכת' תמיד אהבת עולם הוא ומאי ברכות אין מעכבות זו"ז דקאמר רשב"ל סדר ברכות פי' דאי קרים ברכת אהבת [עול]לשל יוצר אי' לא מעכבא אלא הדר בריך בתר אהבת עולם ברכת יוצר אור וכין דהא דאמר רשב"ל לא אבריר לן דאיתחר בהדיא משמ' דהא רב יצחק בר יוסף אמר מכללא איתחר עבר' בשמואל דאמר בהדיא אהבה רבה והאידנא אי אקדים ובריך אהבת עולם וקרי ק"ש והדר קרא יוצר אור יהבא דברכות לקדמון כסדרן אין מעכבות זו את זו אבל אם הניח אחת לגברי לא יצא ידי חובתו עד כאן לשונו ' לשרטו מבאן רבל היכא שלא ברך קודם המצוה מברך לאחר כן ויצא ידי ברכה ואיה לדבר מבלית גר שבברך אחר מבילה משום גברא דלא חזי לא מצי לברך קודם לכן הי"ה לשכח ולא אפשר לי' לברך בבר שבר לעשייתה שבברך לאחר כך ' ותו ראי' דאמר בירושלמי פ' הראה °שחטה אימתי מברך עלי' ר' יוחנן אומר עובר לשחטו ר' יוסי בר נהוראי אומר משישחטו לטה טלא תתגבל בשחיטתה הרי לשרטו שאדם יצא ידי חובת הברכה אחר עשיית המצוה מעיה היכא ששכח לברך שבר לעשייתה יברך אחר כך בהדיא דפ' שלשה שאכלו °דאמר רבינא מנא אמינ' לה דתניא מבל ועלה בעלייתו אומר אבר"ע על מצות מבילה ולא היא התם מעיקרא גברא דחזי' והא והשתא דגא דשתי הבא מעיקרא גברא חזיא והא והשתא הא דאחרי הוי נראה ונרחה וכל שנראה ונרחה שוב אינו נראה ' נראה בעיני ולדאא' ודבינא מבר מהו דרבינא לענין סעודה איתבר ולפר"ח דפ' התם דלית הלכתא כרבינא אם באת לדחותה לשאר מצות תיקשי דפר"ח אפר"ח דרבא פסיק רמני לברך יוצר אור אחר ק"ש אלא ודאי דרבינא שאני דמיירי בסעודה דאמר לאדם שיהנה מן עודה"ז בלא ברכה ובין דעבר ואכל ותניע ברכה אחרונה [צריך לברך ברכה אחרונה] משא"כ ברכת המצות דאיל ואין אחרי' ברכה אימא אפי' אחר מעשה יחזר ויברך ' והביא ראי' דבר' משה ב"ד יעקב צל"ל דתנן סוף פרק ערבי פסחים °ברך על הפסח פסר את הזבח חבת היא ותינת יד והתה נאכלת בראשונה הי"כי משכחת לה לאו כגון ששכח ואכל הזבח בלא ברכה והביאו את הפסח וברך עליו וקתני פסר הא לא ברך על הפסח לא פסר ומיריך לברך על הזבח אע"פ שנאר ואכל הדינו כרבינא דלא כדברי דבי' משה ב"ד מימון זצ"ל שכתב °שאם קדש את האשה ולא ברך קודם קידושין לא יברך אחר קידושין אפי' לפי דבריו שעושה אותו בברכת המצות מהו אנו נתיגן לקדש ואח"כ לברך דאין זו ברכת הקידושין האיל שאין אנו מברכין אבר"ע לקדש את האשה או על קידוש אשה אלא משום חובת אירוסין תקנה כמו שתקנו שש ברכות לחתנ נישואין ואסר לנו את הארוסות לעצמנו מלאו דלא תסור דבלה בלא ברכה אסורה לבעלה. כגרה ומרדכנן ' ה"ג מאן דבעי למעבד איתתא מבעי לי' לקדש ברישא ולברוכי ברכת אירוסין ולא נבריך ברישא מקמא מאי מברי אכתי לא קניא לה וחיבי מברכי' ואסר לנו את הארוסות אלא לקדש ברישא והדר מבריך שבעה ברכות מדי דהה אמבילה מקמא מאי מכיל הדר מברך משום גברא דלא חזי דבי נמי עד דמקדש לא קני' לה ולא שנא מטבילה ע"כ ה"ג ' מהו היכא דמקדש את האשה בבקר ובשחר צריך לברך אקב"ע על קידוש אשה ולא כשמקדש בביאה משום דשריר בגברא דמצוה דהבי אסר ביהושלמי °כל המצות מעמות ברכה בשעת עשייתן חוץ מתקיעה ומבילה ור"א קידושין בבעילה משמע אבל שאר קידושין בכסף או שטר צריכי ברכה בשעת עשייתן לדב הונא ולר' יוחנן עובר לעשייתן וקימא לן כר' יוחנן דגלא ארב הונא התם בירושלמי דהב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן פ' קמא דביצה °וכש"כ נבי רב הונא תלמיד' וה"ג פ"ק °דפסחים ;]

(מו) °מקום שאחרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום ושלא לחתום אינו רשאי לחתום פשיטא היכא דנקט כמא דהמרא ביד' וקבר דשכרא והא פתח וברך אדעתא דשכרא ומים בדהמרא יצא אמר' מים בדשכרא נמי יצא דתנן דגל מלם אם אמר שהבל נהי' בדברו יצא אלא היכא דנקט כמא דהמרא ביד' וקבר דשכרא והא פתח בדהמרא ומים בדשכרא יצא אמר אבי' בתר עיקר ברכה אולינן בתר אחרונה ומים בדשכרא ומים ביצר אור ומים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים ומים ביצר אור בערבית פתח במעריב ערבים ומים ביצר אור לא יצא פתח ביצר אור ומים

למעשה על פרש"י שפ' למעל'ועל אלו ראיות ולצאת בברכה. אחת לברמה היה
ועוף ' וכן עמא דבר ' ואמר בירושלמי דמס' פאה ס"פ ב"ש' אמר ר' יהושע
ב"ל כל הלכה שהיא רופפת בב"ד ואין אתה יודע מה מיבה צא וראה איך
הצבור נותנין [בתשובת הגאונים מצא מהרי אב"ן הע"ארי כתוב אם שחט והיה
ולא בירך או ביסה והיה ולא בירך אסור לו לאכול ממנו אבל לאחרים מותר '
והא חייב מלקות ' ואינו נראה בעיניו אלא נראה לו דגם לו מותר אך באיסורא
קאים ' חיל ה"ג ומן קמי' דשחט דשחט צריך לברך על השחיטה והדר משחיט ' ומבח
דלא בריך ואשתלי ושחיט שרי למיכל מההיא בשרא ' ש"מ מדלא כתב רבי
אפי' לדידי' שרי ' ותו דיכול עדיין לברך לאחר שחיטה ' שכל מצוה שלא
ברך עובר לעשייתה מברך לאחר עשייתה ויש כתרפי' בברכות ג' ואמר בירושל'
ה"ג ס' הרואה' ברכת שחיטה שאינתי מברך עליה ר' יוחנן אומר עובר לעשייתה
ר' יוסי בר נהוראי אומר משישחוט שמא תתגבל בשחיטתה ' מעתה משיבסר
את הסימנין חוזק בני מעים בשר ' ר' בא בשם רבנן דתמן שחטה ואבלו
כ"ש הגי' זאבים בני מעיה בשירה שחוקת בני מעי' בשר וכו' ' הרי אתה רואה דלר'
יוסי בר נהוראי כך היא עיקר המצוה שישחוט ואח"כ יברך א"כ זה ששחט
בלא ברכה אינה מברא שנתמיר עליו כולי האי לאסור לו הבשר ' ונראה בעיני
רע"ב ל"ם ר' יוחנן אלא שסובר שצריך להקדים ברכה לשחיטה אבל אי אשתלי
ושחט מההיא מברך אח"כ ודיו ' ומיהו ראי' דלא קי"ל כמש"כ ר' אלדר הדני
שחט בלא ברכה נבילה ' ותרע שכבר כן כתב שחט בלא מודר נבילה ' וכן
נמצא כתוב בהלכות א"י דנשים לא ישחטו מפני שרעתן קלה וחנן לדיא
קף לא שהשחיטה בשירה בנשים בפרק כל הפסולין' וחו נראה בעיני ראפי' החכם לא
ע"ב כתב אלא תיבראא בעלמא' ונראה בעיני ע"ב ל"ם ר' יוחנן להקדים ברכה
לשחיטה ' אלא הכא הליכא ריעותא אבל הכא דאתיליד ריעותא האיל וכל
לברוק לאחר שחיטה ולברך מודה דלא אלינן בתר חזקה אלא שחט ובורק
הריעותא ומברך ' וכבר בא מעשה לפני רש"י זצ"ל ביומה אחת שנשבר אגף
שלה והודה לשוחטו ולבודקו מפני שאינו יכול לבודקו מחים ועדיו ושאל
האיך יברך ברכה לבטלה ואמר כיון שמוציאו מידי נבילה ' מעשה זו שמעתי
ממהרי רבינו יהודה בר יצחק ' מיהו נראה בעיני שיש לו לשחוט בלא ברכה
ואח"כ יבדוק ואם נמצאת כשירה יברך כדפי' ע"מ הירושלמי ' ונראה בעיני
קף לב דה"ט דבני נרבו"נא כשישחטים חיה אין מכסין את דמו עד שיבדוק אם טריפה
ע"ב היא אם לא ' שצריך לברך על מצות כיסי הדם וחנן פ' כיסי הדם' השוחט
ונמצא טריפה פטור מלכסות נמצא שבירך ברכה לבטלה ' וע"ב בודק אם נמצאת
כשירה מברך ומכסה ואם שבה ובסה בלא ברכה מברך אחר כך ב:
קף לג (שמה) **מתני'** כיסי הדם נוהג בארץ ובח"ל בפני הבית ושלא בפני הבית
ע"ב בחולין אבל לא במוקדשין פרש"י משום דבעי לאתוי בחולין
אבל לא במוקדשין נקט לכלול ומוקדשין דשאת העוף ועולת העוף ' גמ'
קף מד מוקדשים מ"מ לא אילימא מדר' זירא אמר רבא בו' עד' מר בר רב אשי א"ק
ע"ל אשר יצוד ציד חיה או עוף עוף כחיה מה חי' אינו קודש אף עוף נמי אינו
קודש ' אי מה חיה שאין במינה קודש אף עוף נמי שאין במינו קודש אציא תודין
ובני יונה שיש במינו קודש לא כחיה מה חיה לא חלקת בה אף עוף נמי לא
תחלוק בו ' הקשה רבינו אליעזר מכיון דנ"ל דאיל דבתיב כי יצוד ציד חיה או
עוף אשר יאכל מעתה עוף וחיה מצאין ליבעי כיסי דיאכל יהנה משמע דרפי'
ר"ח ' דיאכל דעשה נמי יהנה משמע כמו יאכל דלא כמו עדלים לא יאכל '
קף לד והבי מוכח פ"ק דבתובות' נבי מתנמר דאך אשר יאכל לכל נפש דהיינו יהנה '
ע"ב והא ליכא למימר דא"כ לשתוק מלא: יאכל דאצטריך למעוטי אסורי הנאה:
סב (שמה) **מתני'** נוהג בדר' ובעוף במזמן ושאינו מזמן ונוהג בבני מפני
שהוא ספק' פרש"י מזמן ושאינו מזמן משום דבני שילוח
הקן אצטריך לכתבי לקמן בשאינו מזמן אבל לא במזמן ' מזמן דבר תדיר
קף מד בבית ' ולא הי' צ"ל לפרש כך ' הת"ד' אשר יצוד ציד חי' אי עוף אין לי
ע"ב אלא יצוד ניצודין ועומדין כגון אווזין ותרנגולין מגין ת"ל אשר יצוד ס"מ
אלמא דע"כ אצטריך לפתוי מזמן ושאינו מזמן דאיל דאצטריך מ"מ
לדבריהם מקרא:
סב (שנ) **מתני'** נוהג בבני מפני שהוא ספק ' ותנן בסמ' כלאים פ' כלאי
תמה ו הכרם' שור בר מין בהמה ור' יוסי אומר מין חיה ' ואמר
ה"ד בירושלמי דאי פרקא' תני שור עם שור הכר אינם כלאים ולא ר' יוסי דאמר
כלאים ' ואלין דמתרנ' ותאו וחמר תור בר דאמנין ר' יוסי ' פי' דאמר מין
חיה ' וכלאים הא ' ותניא בתוספתא פ"ק דכלאים ותשמה דברים נאמרו בשור
הבר אסור משום אותו ואת בנו וחלבו אסור וקרב לגבי מזבח וחייב בסתות
ונקח בבכף מעשר לזבחי שלמים אבל לא לבשר תאוה ' ודדי הוא בברכה
לכ"ד ור' יוסי אומר זהו תאו האמור בתורה מותר משום אותו ואת בנו וחלבו
מותר ופסול לגבי מזבח ותמור מסתות ונקח בבכף מעשר לבשר תאוה אבל
לא לזבחי שלמים והרי הוא בחיה לכ"ד ' ותב"א תאו ברי' לעצמו שור הכר
ברי' לעצמו ' ופסקו הגאונים שמכסין את דמו וחלבו אסור וחייב משום אותו
ואת בנו דהואיל ולא אפשש ספק ברמה ספק חיה הוא וכן הלכה ע"כ לשון
הגאונים ' וכ"ם אותו ואת בנו פר"ת נבי שור הבר ודבותיו הגאוני' נמנו עליו
שמכסין את דמו לאלתר דהואיל ולא אפשש וחלבו אסור משום ספק וכן הלכה
עכ"ל ' ואיני מבין דאמאי ה"ה ספק אדרבה ודאי ברכה דמסתם' הלכה כרבנן'
או שמא שאני ר' יוסי אע"ג דיתיראה הוא קי"ל דנטוקו עמו ' ולענין ברכת
כיסי הדם דכי שור הבר לדברי הגאונים דמשוו לדו ספק ' השיב רבינו
הגנאל זצ"ל הא דאמר כי אין שוחטין אותו כ"ש ואין מכסין את דמו הא בחיל
מרחין ומכסין כי מספקא לי' מי מברכין עלי' א"ד מספק' לא מברכין עלי' '
כך דראנאי דאין מברכין עליו מספק ע"כ ל' ' והרב רבי' שמואל בר נהרונאי
זצ"ל כת' דמברכי' עלי' ומסתבר כהתי' דהא מברכין אינם שב שני דבפק
הוא ' ותרק ב"מ' שני אבי' ודאי דברים בעי ברכה בפק דברים לא בעי
ע"ב ברכה ' פי' כמו דשאי דלא בעי ברכה ולהבי ספרש עדום ולא בעי ברכה '
ותריך לי' תלמודא מ"מ שני ' ושני כי היכי דלא לזלזל בי' ' רבא אמר רב
ע"ה מעשרין הן ' פי' ומשום כך א"צ ברכה ' משמע רוצה לומר אבל ספק
דברים בעי ברכה:
סב (שנא) **מתני'** אין שוחטין אותו ב"ש ואם שחטו אין מכסין את דמו '

קף מ ע"ב
קף מ ע"ב

מלה ד ע"ב
ל ס ע"ב
קף מ ע"ב
ל ז ע"ב
קף מ ע"ב
תמה ו
ה"ד
קף מ ע"ב
קף ז ע"ב
ל ו ע"ב
קף מ ע"ב
ל ז ע"ב
קף מ ע"ב
ל ז ע"ב

ותניא' ר' יוסי אומר כי אין שוחטין אותו ב"ש ' ואם שחטו אין
מכסין את דמו ' ופ"ק דביצה' פריך ליכמי' כדבר יהודה אמר רב
ראמר ר"י אמר רב מכנים אדם קטנו מלאה עפר ועושה בה כל צרכו '
ולשמיך לכמי' ברך נעץ ובאבר ביה אלא דלית לי' [הי' דלית ליה] איה
מאי אדיא מספק אמר' דאי נמי ' ל"ם דאי דלא לשחוט אלא אפי' מספק אימא
משום שבחת ר"ש לשחוט' ולכמיה קמ"ל כ' עד אמר רבא אפר ביה מוכן
לדאי ואינו מוכן לספק [לספק] מ"מ לא דילמא עביד נמא דאי נמי הא עביד
נמא אלא כדר' אבא ה"ג כדר' אבא ' אלא מספק הייני מעמא דילמא עביד
בתישה דאי נמי הא עביד בתישה ' דאי אתי עשה דחיי לית ' ופ' רבינו
יב"א זצ"ל דמרפרק מספק מ"מ דילמא עביד נמא ולא שני הא דשרו ב"ה
ברעבר ברך נעץ אי במכנים עפר הייני לדאי אבל לספק לא' ש"מ דגם בכוי
מותר ברעבר אם שחטו מותר לכסות את דמו אם הי' לו דק נעץ בעפר
תיחות מערב ר"מ אי אם הכנים מלא קטנו עפר ויחד לה מקום מע"ש ' ודאי
דמסק מספק הייני מעמא דלא דילמא עביד בתישה הייני לבתחלה שיש לדאי
שמא יבוא לידי זה ה"ג אפי' דעבר הכא שיש לדאי שמא יש שם רגבים אבל
הכא שאין שם רגבים בביחוד מותר אפי' כבוי ' ובמסקנא אלא אמר רבא אפר
דעתו לדאי ואין דעתו לספק ונראה (דהא) [דהה]במכנים עפר ובדק נעץ דק'
לדאי מציא המנה ולא לספק ולהא לכבי' קמייתא שרי' מדמה ברעבר מפק
לדאי דאדא רבא לעמיה דאמר רבא הכנים עפר לכסות בו צואה מותר לכסות
בו דם צפר דם צפר אפ'לכסות בו צואה נדבלאי אמרי אפי'הכנים עפר לכסו'
בו דם צפר מותר לכסות בו צואה ' אמרי במערבא פליגי בה רב יוסף בר חמא
ור' זירא [אמרי לה רבא בריה דרב יוסף בר חמא ור'זירא] חד אמר כי הדי הא
בצואה ה"א אינו בצואה תמציים ודבא הוא דאמ' כי הי' בצואה דאמר רבא
הכנים עפר לכסות בו צואה כולי' ונראה בעיני דהלכה כנדבלאי דשלטל ביה"ש
מדבגן הוא ובשל סופרי'הלך אחר המקל וקי"ל כי הי' בצואה והכנים עפר
לכסו' בו צואה מות' לכסו' בו דם ' צפר דכי הוכי דבר הזה מפק ה"ג צואה מפק
קף לו ע"ב אם תינוק שיל לפניו רעי ב"ש והמבנת מפק מדציא לספק אחר' תני ר' חייא לא
כי בלבר אמרו אלא אפי' שחט בדמה חיי' ' ותעקרבו דמן זב"ז אמר לכסותו
ב"ש א"ר יוסי בר אבהאן ל"ש אלא שא"ש לכסותו בדקידה אחת ' אבל יכול
(לעשותו)[לכסותו]בדקידה אחת מהרי'פשיטא מ"ד נגזר דקידה אחת אמו שתי
דקידות קמ"ל ' פרש"י הא' באבר ביה: ' הלכך השוחט כי ב"ש ברעבר בין
שהכנים עפר ויחד לו מקום מע"ש בין שהי' לו דק נעץ מע"ש בקרקע לחה
בין שהי' לו אפר ביה אסור לכסות את דמו דמוכן לדאי לא הה מוכן לספק
אבל אם הכנים עפר לכסות בו צואה מותר לכסות בו דם כי דאיתו נמי הה
ספיקא ' והיכא ששחט בדמה וחיה ותעקרבו דמן אסור לכסות אפי' באבר
ביה אלא א"כ יכול לכסות את כל הדם בדקידה אחת ולקמן אפרש באיזה
ענין נתעקרבו שחיבין בכיסוי:
נלה ד ב ע"ב (שצב) **מתני'** שאפר ביה מוכן הוא ' גמ' מאן דכר שמי' אמר רבא
ע"ב ה"ק ואפר ביה מוכן הוא ' א"ר יהודה אמר רב
ל"ש אלא שהוסק מע"ש אבל ביה"ש אסור ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר ' פרש"י ואיידי דחיי לאפוכי בי' [מדי לצלית] ביצה שקיל לי' נמי ומנח לי' על
הדם ' תנ"ה כשאמרו אפר ביה מוכן הוא לא אמרו אלא שהוסק מע"ש אבל
ב"ש אסור ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר ' הכנים עפר לגיתו ולחדרבו מותר
לכסות בו ' מסקנא לדב"א אם אפי' לד"ש דלית לי' מוקצה אסור כשהוסק
ב"ש דהא ר"ש מודה בעפר בעלמא שאסור לטלטל ב"ש אם לא הוסן מע"ש
דהדי כמו אבן מאוד שלא רבינו ' ואינו לא כלי ולא אוכל ' א"ר אליב' הי'
קף קמ יהודה קאמר רב רבי ורב לטעמי' דס"ל בר"ש בס' מי שהחשיך' ' אבל לד"ש
ע"ב מותר ' דלא דמי לעפר דעלמא דאסור דהאיל דהאי דוה מוכן היום כשלא
הוסק והשתא נמי חזי הוא לכבוי ומותר ' ונראה שיש לנו לפרש דאפי' ר"ש
מודה משום דקי"ל כרב דהא בהא תניא כותחי' ' פי' ריב"א דהא דאסר רב
כשהוסק ב"ש היינו לכתחלה לסמוך עליו ולשחוט אבל אם שחט כבר מותר
לכסות בו אע"ג דמוקצה הוא אפי' ברך נעץ דאין הכנה במחובר לקרקע וקא
שרי בה בדיעבד'והא דשרי לכסו' (בשר)[דם]אם ראוי לצלו' בו ביצה אע"ג
דאינו ראוי לגדל צמחים דהא שרקא הוא מה שמניחין בתוכו וחגן כל שאינו
מגדל צמחים אין מכסין בו ' הייני שלעולם אינו ראוי אבל הבא אם אינו ראוי
סב היום ראוי למחר כשיכבה: ' אמר רב יהודה אמר שמואל מכנים אדם מלא
קטנו עפר ועושה בה כל צרכו ' פרש"י מכנים אדם מלא קטנו עפר בסתם
ונותנה במקום אחר ועושה בה כל צרכו דאמרי' בטל לה לגבי קרקע ובית
אידי דאשר ' ' דרש מר ושרא משמי' דמר זוטרא רבה והא שייחד לה קרן
סב זית ' פי' דהשתא מוכח מילתא דלמדבו קא בעי ובעפר תיחות קאי שאינו
מחוסר לא תמיהה ולא בתישה ' אלא דסון והכנה ' הלכך מי שיש לו עפר
תיחות תלוש וצבור מע"ש ויחד לו קרן זית מותר לו לשחוט לכתחלה ביה"ש
לכ"ע ולכסות בו את הדם מדמ' צמר שנשחט אחמל אינו מכסה דמו היום
בדרבא ' ואם אין לו עפר תיחות תלוש וצבור ויש לו דק נעץ בקרקע לחה
ודבה אי יש לו אפר ביה שהוסק ב"ש ישחוט לכתחלה ואם הוסק ב"ש
אסור ואם הארי לצלות בו ביצה מותר ' ואם שחט בדעבר מכסה אפי' בהוסק
ב"ש ' ואמ' אין ראוי לצלות בו ביצה כך פירש ריב"א זצ"ל:
קף סב ע"ב (שצג) **אמר** ר' זירא השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה שנא'
ע"ב ושפך את דמו וכסה בעפר עפר לא נאמר אלא בעפר מלמד
שרשאוחט צריך לתן עפר למטה ועפר למעלה ' פרש"י אם הקרקע קשה לא
אקרי עפר תיחות למטה ' בעפר משמע שיהי' טולו נשמן בעפר ' וכן קי"ל פ"ק
ק"ז ז ע"ב דביצה גמ' השוחט חי' ועוף' רבה ורב יוסף תרוויהו אית לה' דאא"ר זירא
אמר רב והי' מוכח הכא דבעי לאוקמ' לסתרי' כמשמ' הי' זירא ' ואמ' פרק
ל ו ע"ב השוחט' (רבה) [רבא] דזה בריק לה' גיזא לי' יוה בר תחליפא ושחט בי'
ע"ב עומא בהי' דשרה ופריך' והא בעי כיסוי וכ"ת דמכסי' לי' והא א"ר זירא אמר
קף לט ע"ב רב השוחט צריך שיתן עפר תיחות לכסה ועפר תיחות למעלה ומשני דמסמן לה
לעפרא דגולה פקמא' מדפריך מנה ושני לה דמסמן לה לעפר' דגול' פקמא
ש"מ דהכי הלכת' וכן עמא דבר ' ופירש"י עפר כל הבקעה הי' מסיע ובתיש
אי שהי'עפר תיחות (מוסק) [ומסמן בפה] לבר' אע"ג דנקט לשון זה דמסמן לי'
עפר

[ד] מפרשים (משם מרבינו) ואין ר"ל אלא
המצות ולא חמץ בשעתו קרוס ל' יום
ד"ק לגבר חבר ל' יום ד"ק לגבר לגבר לגבר לגבר לגבר
לגבר לגבר לגבר לגבר לגבר

הבודק צריך שיברך. וכבר ביארנו [347] שאעפ״י שמן התורה אם בטלו אינו עובר עליו, מכל מקום עקר הכונה הוא בביעור החמץ והשבתתו מן העולם, ומאחר שהבדיקה על דעת ביעור היא נעשית, הרי היא תחלת מצות הביעור [348], ומתוך כך מברכין על הביעור ולא על הבטול [349], וכן לא על הבדיקה, שהבדיקה עצמה צורך ביעור הוא [349א], ועל העיקר מברכין, ואעפ״י שאינו חייב לבערו עד למחר, מכל מקום מצות הביעור חלה כל היום, ומאחר שחל זמן המצוה יכול לברך עליה, הא אם בדק קודם שלשה עשר אין כאן חיוב ברכה [350], וכן בבודק לאחר ארבעה עשר, ויש חולקין [351] ומדמין פדיון הבן שמברכין בו אף לאחר שלשים [352], ואינו כלום, שפדיון הבן לא פקע חיוב תורה ממנו, אבל בדיקה אף בזמנה אינה אלא מדברי סופרים, והלכך שלא בזמנה לא בעי ברכה, ומנהג אבות [353] שלא לשוח במה שאינו צורך בדיקה משהתחיל בבדיקה עד שיגמור, ואם שח אינו חוזר ומברך [354], שהרי כל עצמה של בדיקה לא נגמרה עד שיבער, וברכה זו יש אומרין [355] שאין לברך עד שימצא חמץ, שמא לא ימצא ולא יבער, ונוהגים מפני זה לשים חמץ בחורים ובסדקים, ואין זה כלום, שהביעור אף הוא משותף לבדיקה ולחפרש הנעשה לצורך ביעור [356], ואם היו לו כמה בתים לבדוק אינו מברך אלא אחת [357], כדין שוחט כמה בהמות שאינו מברך אלא אחת.

מהלי מע״ש הי״א, וע״ר ברדב״ז שם, וצל״ח כאן. 347 לעיל ב, א, במשנה. 348 כ״ה בריטב״א ובר״ן כאן, וכ״ה בעיטור הלי ביעור חמץ קכב בשם הרי״צ גיאת וע״ר במכתם כאן, והרא״ש כאן סי׳ יו״ד, וסור וב״י רש סי׳ תלב. 349 ע״ר בדברי רבינו לעיל ו, א, ד״ה וכל אלו, ובהערה שם 289. 349א ע״ר בראב״ה סי׳ תלא. 350 כ״ה בדברי רבינו לעיל ו, א, וע״ר שם בהערה 276. 351 ע״ מהר״ם חלאוה כאן, ורמב״ם חו״מ פ״ב ה״ו, וח״י סוס״י תלה, וביאור הגר״א סוס״י תלב. 352 ראיה זו מפדה״ב מביא המהר״ם חלאוה כאן, ובאר״ח חו״מ אות ו, ובכל״בו, והעיטור בבדיקת בתים מדמה ביעור חמץ לפדה״ב לענין ברכת הזמן. 353 כ״ה בתשוה״ג שע״ת סי׳ סז, והלשון שם ירושה מאבות היא וכו׳, והובא כאן בראשונים, וע״ר באוצה״ג כאן. 354 וע״ר בעיטור בדיקת בתים קכב וכן בשבה״ל סי׳ רו שמביאים בשם רב סעדי׳ גאון שאם שח בין ברכה לביטול חוזר ומברך, וע״ מהר״ם חלאוה כאן, ודעת המאור והר״ן בר״ה פ״ד שאף לכתחלה יכול לשוח, וכ״ה בריטב״א כאן בשם

(ז׳ ע״ב) ולענין הברכה, נחלקו בגמרא אם נברך לבער חמץ או על ביעור חמץ, ונאמר שם בלבער כולי עלמא לא פליגי דלהבא משמע, כי פליגי בעל ביעור, דלמר מעיקרא משמע ואין ראוי לברך בלשון שמשמעו לשעבר, ולמר אף על ביעור להבא משמע, ובגמרא הקשו לדעת האומר לשעבר משמע ממה שמברכין על המילה, אעפ״י שהיא להבא, שהרי מברך עובר לעשייתה, ותירץ בה, היכי לימא אי למול את הבן לא סגיא דלאו איהו מהיל, כלומר וכי החובה על המוהל היא, שכל שהוא מברך אשר קדשנו וכו׳ לעשות כך, משמע שאותו מעשה בפרט יהא מוטל על המברך, והרי זה אינו מוטל אלא על האב, הא כל שמברך בעל, אינו מורה אלא על כלל המצוה שהוא שייך באותה מצוה, אעפ״י שאינו מצווה על מעשה זה בפרט, ושאל בה, אבי הבן מאי איכא למימר, אין הכי נמי דמברך למול, הואיל וחיוב המצוה עליו, ואחר כך הקשה לו מן השחיטה, ותירץ בה כראשונה, כלומר שאין חיובה על השוחט, ולרחמא דמילתא הוא תופשה בלשון זה, שהשחיטה אינה מצוה שתהא מוטלת אף על הבעלים, ומתוך כך איני גורס בה לא סגיא דלאו איהו שחיט, אלא לא סגיא דלא שחיט [358], כלומר שאם אינו רוצה לאכול בשר אינו צריך לשחוט [359], ושאל בה שחיטת פסחו וקדשיו מאי איכא למימר, כלומר ובדשחיט להו איהו, דאי על ידי אחר הכי נמי מצי אמר לא סגיא דלאו איהו שחיט [360], אלא

הרא״ה, וע״ר הרא״ש כאן ובר״ה פ״ד סי׳ יב, ור״י ענין כאן. 355 ע״ מהר״ם חלאוה כאן, וע״ בסדרש״י סי׳ שנה, ובמחז״ו עמ׳ 254, ובמרדכי פ״א סי׳ תקלו, ובראבי״ה סי׳ תלא, ובאר״ח סי׳ יד, ובכל״בו, ושבה״ל השלם סי׳ רו, ובלקוטים מהלי אמרכל בחמשה קונטרסים כו ע״א ובב״ח ובאור הגר״א סי׳ תלב. 356 ע״ מכתם כאן, וע״ באר״ח חו״מ סי׳ יג, וכל״בו, ובשבה״ל השלם סי׳ רו, והג״מ מהלי חו״מ פ״ג ה, ובר׳ מנוח פ״ג ו, ומהר״ם חלאוה כאן, וב״ח סי׳ תלב. 357 כ״ה בעיטור הלי ביעור חמץ קכב, וע״ בריטב״א כאן ד״ה כל המצות, ובאר״ח חו״מ סי׳ יב, ובכל״בו, ובשו״ע סי׳ תלב, ב, וע״ שם בחדו׳ רע״א מה שמקשה ע״ז, וע״ בח״י מה שמפרש שם בשם הבית הלל סי׳ רפט סק״א. 358 כ״ה הנוסחא בכתי״מ, וע״ דק״ס כאן. 359 ע״ בדברי רבינו להלן שנלמד מכאן שכל שהוא רשות ולא מצוה אינו מברך בלמ״ד. 360 כביאור רבינו להלן בדבר השני שלמרנו מהסוגיא, שאף כשהוא מצוה עכ״פ, אם אינו נעשית ע״י מי שאותו חיוב מוטל עליו בפרט, אלא ע״י אחר, אינו

בדשחיט להו איהו, וקאמר אין הכי נמי דמברך לשחוט, ומקשי ליה מלולב, דחיובא אדידיה דמיא, ותירץ דהתם לשעבר הוא מברך דמראגבי׳ נפק ביה ועובר לעשייתן מתקיים על ידי הנענוע, ואחר כך העלו בה בגמרא הלכתא על ביעור, משום דעל ביעור להבא נמי משמע, ופירשו גדולי הרבנים [361], שמאחר שהעלוה בעל ביעור, קושיא דמילה ודשחיטה נדחו, וכן התירוצים שבהם, ואם כן אף אבי הבן מברך על המילה, וכן שוחט פסחו וקדשיו על השחיטה, ואף הלולב זה שמברכין בו בעל, לאו משום דאגבהיה נפק ביה, אלא שכך הוא הדין, ואף אם בא לברך קודם שיגביהנו מברך בעל, שלא הוצרכנו בתירוצין אלו אלא לדעת האומר דעל לשעבר משמע, ומאחר שהעלו דלהבא נמי משמע כולהו בחדא מחתא נינהו לברך בעל, וודאי ראוי לשאול היאך הניחו לבער שאין בו מחלוקת, והעלוה בעל ביעור [362], ואפשר לי לומר, דאף על ביעור קאמר, דמאן דמברך הכי לא משתבש ומאן דמברך הכי לא משתבש [363], ושמא אף כל הברכות בדין זה, והוא שנוסח קצתם בעל, ונוסח קצתם בלמ״ד, כפי מה שנזדמן ואין דקדוק בדבר, ומגדולי זקנינו [364] כתבו, דעל ביעור דוקא, ולא מן הדין, אלא שמברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו [365], וכמו שאמרו בברכות [366], דברכת המוציא שאנו צריכין בה ללשון עבר, במוציא כולי עלמא לא פליגי דלשעבר משמע, דכתיב אל מוציאם ממצרים וגו׳, כי פליגי

מברך בלמ״ד. 361 רש״י כאן ד״ה והלכתא, וע״ בריטב״א כאן. 362 קושיא זו הקשו בתוס׳ שאנץ ובתוס׳ ר״פ כאן, ובאו״ז סי׳ קלט ובר״ן ומהר״ם חלאוה כאן. 363 ע״ בתוס׳ כאן ד״ה והלכתא, וע״ עיטור הלי ציצית עז, ב, וע״ ערוגת הבשם ח״ב עמ׳ 68. 364 הראב״ד בעל האשכול הובא בר״ן כאן, וע״ ריטב״א ומהר״ם חלאוה כאן. 365 ברכות נ, א. 366 ברכות לח, א, ובגדפס ציין לדף נ, וכיתן בזה להמאמר „מברכותיו של אדם״ אך כותנת רבינו וכמו שאמרו בברכות מוסבים אלהלן דברכת המוציא וכו׳. 367 סה״י לר״ת סי׳ רנט והובא בתוס׳ שאנץ ובתוס׳ ר״פ כאן, ובתמים דעים סי׳ קעט, ובס׳ המכריע סי׳ סא, ותוס׳ רי״ד כאן, ובאו״ז סי׳ קלט, ובאר״ח סוף הלי ברכות, ובכל״בו סי׳ צה, וברמב״ן והרא״ש כאן, ונראה מדברי רבינו כאן, כפי התוס׳ שאנץ ותוס׳ ר״פ כאן ובאו״ז, שמתוך הקושיא דלעיל למה פסקה הגמ׳ הילכתא על ביעור בעוד שלד״ה לבער עדיף טפי, מפרש הר״ת טעמה של ההלכה, שיש הבדל בין

בהמוציא, והעלוה בהמוציא, עד שלגלגו על אחד שבירך מוציא זהו שאומרין עליו אדם גדול הוא וכו׳, וקשה לו לדבריהם, אם כן אף כל הברכות יברכו בהם בעל, ומה נשתנית זו מחברתה, שזו בעל וזו בלמ״ד, עד שאחרוני הרבנים [367] נמשכו אחר גדוליהם [368] לדחות הסוגיא וכל תירוצין שבה, אלא טעם אחד יש בכלן, לזו בעל כדינה, ולזו בלמ״ד כדינה, ואין הפרש בענין זה בין שהיא מצוה על כל פנים כגון סוכה ולולב, בין שאינה מצוה על כל פנים כגון שחיטת חולין, בין שהברכה נעשית על ידי מי שחיוב המצוה עליו כאב במילת בנו, בין שנעשית על ידי מי שאין חיובה עליו כמילת בן חברו, בין שתהא הברכה קודמת לעיקר המעשה כרוב הברכות, בין שעיקר המעשה קודם לברכה כלולב ונטילת ידים [369] אלא הכל תלוי בטעמים אחרים, וכללו בענין זה שכל מצוה שתכף שנעשית נגמרה המצוה מברך בעל, כגון מילה אף לאבי הבן, ושחיטה ואף בפסחו וקדשיו, וכסוי הדם, וטבילה, והפרשת חלה, תרומה ומעשר, מזוזה [370] ומעקה, נטילת ידים, נטילת לולב, פדיון הבן, ביעור חמץ, ספירת העומר, קריאת מגלה, מצה ומרור, אבל מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה, כגון ציצית, ותפלין, וסוכה, ותלמוד תורה, כלן בלעשות, וקשה לדבריהם גר חנוכה, אלא שמתרצים שמאחר שצריך ליתן שמן, שיעור שתכלה רגל מן השוק, הרי הוא כאין עשייתה גמר מלאכתה, ואין זה מתישב, שהרי

מצוה הנגמרת מיד, ובין מצוה שיש שיהוי במצותה, שכל שנגמרת מיד מברכין בעל, ולכן מברכין על ביעור, משא״כ מצוה הנמשכת ויש שיהוי במצותה, כגון תפלין וסוכה וכיוצא בזה, מברכין בלמד, וע״ בריא״ז בשלה״ג כאן. 368 רש״י ד״ל מה שהביא רבינו לעיל. 369 זהו דעת רבינו כמבואר להלן בדבריו, אבל דעת ר״ת בסה״י סי׳ שלא שבנוס״י הברכה היא לפני הנטילה, וכן בנטילת לולב כתב שם שצריך ליטלו ש״א כדרך גדילתו, וע״ בעיטור הלי ציצית שער ג ח״ב ובפתח הדביר שם אות עח״ם. 370 בסה״י לר״ת שם אינו כולל מזוזה בין אלו שברכתן בעל, אלא בין אלו שברכתן בלמ״ד וע״ בק״נ כאן אות ש, מה שהביא בשם הרא״ש בשבת פ״ב סי׳ ג שלפי סי׳ ר״ת שפיר מברכינן לקבוע מזוזה, דיש שיהוי במצוה, שכל זמן שדר בו יש בו חיוב קביעת מזוזה, וכמו כן במעקה, וע״ במג״א הענין השמיני ששם לא הביא רבינו מזוזה ומעקה בביאור סי׳ ר״ת אלא בדהייתו, וע״ בתמים דעים סי׳ קעט, ובס׳ המכריע סי׳ סא.

ההדלקה הוא המצוה, ואם כבתה אין זקוק לה [371], ואף שופר היה ראוי לדבריהם לברך בעל [372], ואם מפני שהיא נמשכת אחר סדר הברכות, הרי אותן שעל סדר ברכות אינן טעונות ברכת שופר כלל, ואותן שמיושב מיהא עשייתן גמר מלאכתן, וכן קשה לדבריהם קריאת ההלל, ואם קריאתו המשך, אף מגילה כן [373], וכן תרומות ומעשרות נאמר בתוספתא של ברכות [374] שהם בלמ"ד [375], ותפלה של ראש למי ששה, נעשית בעל, והיה ראוי לפי כלל זה בלמ"ד [376], וכן של זבח ושל פסח מפורש בתוספתא [377] שהם בלמ"ד, וכן במילת גרים ועבדים מפורש במסכת שבת [378] שהיא בלמ"ד [379].

אלא עיקר הדברים נראה לי שהקושיא [379א] וכל התירוצין שבה הלכה פסוקה הם, ולא נפסקה הלכה בעל ביעור לדחות מה שנאמר בסוגיא ובתירוצין שבה, אלא מטעם אחר שאני מבאר עכשו, והרי שלמדנו מן הסוגיא שלשה דברים, אחד, שאם אותו מעשה שהברכה באה עליו אינו מצוה על כל פנים, אלא שהוא נפקע ממנה אם ירצה, כגון שחיטת חולין שאם אינו רוצה לאכול אינו צריך לשחוט, אינו מברך בלמ"ד, והשנית, שאף כשהוא מצווה על כל פנים, אם אינה נעשית על ידי מי שאותו חיוב מוטל עליו בפרט, אלא על ידי אחר, הן בשליחותו הן מאליו, אינו מברך בלמ"ד, והשלישית, שאף כשהיא מצוה שהיא מוטלת על המברך עצמו אם הותחלה המצוה קודם הברכה אינו מברך בלמ"ד, ואתה משיב, הרי ביעור כל הדרכים האלו בו, ואם כן כל שעושה אותה לעצמו יברך בלמ"ד, נראה לי לצרף בה טעם רביעי, והוא שמאחר שהברכה היא על הביעור והביעור אינו נעשה עד למחר אין ראוי לברך בלמ"ד, שכל שהוא מברך בלמ"ד משמעה שהמעשה תכוף לברכה, וכדרך שפירשו הגאונים [380] בעובר לעשייתן, שזה שתפש לשון עובר ולא תפש לשון קודם מפני שלשון קודם משמע אף בריחוק זמן קצת, ועובר משמע תכף למעשה, ומאחר שמברך בעל, משמעו על כלל המצוה ולא על המעשה הפרטי לגמרי, ויש לו מקום אף בביעור של מחר, הואיל ותחלת המעשה שזהו הבדיקה תכוף לברכה, הא כל שיש בו ארבעה תנאים אלו ר"ל שהיא מצוה ולא רשות ולהוציא שחיטת חולין, וכן שנעשית על ידי מי שאותו מעשה מוטל עליו ולאפוקי מילת בן חברו, ושהברכה עובר לעשיית עקר המצוה ולאפוקי לולב ונטילת ידים [381], ושהמעשה תכוף לברכה ולהוציא את הביעור מברך בלמ"ד, ואם כן אב במילת בנו ושחיטת בעלים בפסחו וקדשיו ומילת גרים ועבדים לכל אדם מברכין בלמ"ד, ואעפ"י שאם

371 קושיא זו על ר"ת הביאו התמים דעים בסי' קעט, ובהמכריע בסי' סא בלשון הר"ת עצמו, שכ' ואע"ג דאם כבתה אין זקוק לה מיצרך צריך ופירושו שאסור לו לכבות לפני שתכלה זמן ההדלקה, ועי' בהמכריע מה שהקשה על זה. 372 עי' תוס' שאנץ כאן, ותוס' ר"פ כאן (נעתק שם בשבוש), ועיין בסה"י ובתמים דעים שכ' שמברכין על תקיעת שופר, וכ"ה בראב"ש ר"ה פ"ד י, שכ' ור"ת אומר שמברך על תקיעת שופר וכיון שאין שיהוי במצותה, (ועי' בק"נ שם אות ג, מה שהקשה בזה שכאן מפרש הרא"ש בסי' י, שלפי ר"ת מברך לשמוע קול שופר מכיון שיש שיהוי להפסקה בין התקיעות וכו' וצ"ע), ועי' בראבי"ה סי' תקלד שכ' ושמעתי בשם ר"ת שהנהיג לברך על תקיעת שופר (ועי' שם בהערות אפטוביצר שתירץ את קושית הק"נ), וראה גם הציונים בהערות שם, ועי' פסקי ברכות לר"י בן פלאט בהפרדס סי' לט. 373 עי' תוס' שאנץ ותוס' ר"פ ורא"ש כאן, ועי' ראב"ן סי' לח, ובמכריע שם סי' סא, והרוקח סי' שסג. 374 פ"ו יט. 375 כ"ה ברמב"ן כאן. 376 עי' בסה"י לר"ת סי' רנט, ועי' בתוס' רי"ד כאן ובספר המכריע סי' סא, שכתבו שר"ת עצמו מקשה מסח בין תפילין ש"ר לתפילין ש"י, למה מברך על ש"ר שתים להניח ועל מצות, ומתרץ שכיון שכבר בירך להניח, ועי' בראש כאן סי' ו, שמבאר למה מברכין על ש"ר על מצות, מפני שלא רצו חכמים לתקן שתי ברכות שות זו אחר זו במצוה אחת, וזהו כוונת התירוץ שכיון שכבר בירך להניח, ועי' תוס' ברכות ס, ב, ד"ה אשר קדשנו, ותוס' מנחות לו, א, ד"ה לא סח, שלר"ת מכרך על ש"ר על מצות אפי' בלא סח, וא"כ למה מקשה רבינו דוקא מסח הא אפי' בלא סח דעת ר"ת היא שמברך על ש"ר על מצות, ואמ"ל שרבינו מקשה מסח שזה אליבא דכו"ע, שמברך על ש"ר על מצות, ועי' בתוס' שאנץ ובתוס' ר"פ כאן שהקשו כן בסתמא. 377 בסוף פסחים. 378 קלו, ב. 379 לפנינו בשבת שם המל את הגרים וכו' אקב"ו על המילה והמברך אומר אקב"ו למול את הגרים, ורבינו שם גורס המל את הגרים אומר אקב"ו למול את הגרים, וכתב גם כאן לפי גירסתו שם וכ"ה הגירסא ברי"ף שבת שם, ועי' דק"ס שם. 377א נראה שצ"ל „שהסוגיא" כדברי רבינו להלן. 380 עי' ריטב"א כאן ובסוכה מב, א, ובמאירי מגילה כב, וסוכה לט, א, ובאוצה"ג כאן, ועי' אבודרהם בהתחלת משפטי הברכות. 381 עי' תמים דעים סימן קפו.

בירך בעל לדעת גדולי הרבנים יצא [382], ולדעתנו יש כאן שנוי מטבע [383], וכל הברכות מתישבות לדעתי על כלל זה, לישב בסוכה, לשמוע קול שופר, להניח תפלין, להתעטף בציצית, ולדעת זה מברכין לאכול מצה, ולאכול מרור, ואף בספרים מדויקים [384] מצינו בפרק ערבי פסחים [385], פשיטא היכא דאיכא שאר ירקי מברך מעקרא בורא פרי האדמה ואכיל, וכי מטי מרור מברך לאכול מרור, היכא דליכא שאר ירקי מאי, אמר רב הונא מברך מעיקרא אמרור בורא פרי האדמה ואכיל, ולבסוף מברך על אכילת מרור, אמר ליה רב חסדא לאחר שמלא כרסו וכו', אלא מברך תחלה בורא פרי האדמה ולאכול מרור ואכיל, ולבסוף אכיל בלא ברכה, הרי שבלשון הראשון (כי ליכא) [כי איכא] שאר ירקי וכן בלשון של רב חסדא אמר לאכול מרור, ובלישנא דרב הונא אמר לשון על, הואיל וכבר הותחלה מצות אכילתה מקמי ברכה, דהא מצות אין צריכות כונה [386], אלא מכל מקום הואיל והוא מכוין בה שלא לצאת בעי ברכה באכילה שניה, וכן בתוספתא אמרו במסכת זו פרק אחרון, איזו היא ברכת הפסח אשר קדשנו וכו' לאכול את הפסח, ואיזו היא ברכת הזבח לאכול את הזבח, וכן לקרוא את ההלל או לגמור, וכן להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, ואף בדברים שנעשים על ידי שליח, הן בדבר שצריך שימנוהו הבעלים [387], כגון תרומות ומעשרות, הן במה שאפשר להתמנות על כך בלא דעת בעלים, כגון מילה והדלקת נר חנוכה, כל שעושה אותם לעצמו מברך בלמ"ד, להדליק נר חנוכה, ובמילת בנו למול את הבן, ובשחיטת פסחו וקדשיו לשחוט, ובמזוזה אם קובעה לעצמו מברך לקבוע מזוזה, ובהגבהת תרומות ומעשרות להפריש, וכמו שאמרו בתוספתא של ברכות [388], היה הולך להפריש תרומות ומעשרות, ר"ל שלו, מברך להפריש תרומות ומעשרות, וודאי הוא הדין לחלה, ואף גדולי הפוסקים [389] כותבים בסוף סוגיא זו, דהא נדה קוצה לה חלה ומחייבא לברוכי להפריש חלה, הא כל שנעשית בשביל אחר מברך בעל, וכן נהגו אבותינו וקדמונינו שבמילת בנו מברכין למול, ומנהג אבות תורה היא.

ומעתה צריך לפי מה שכללנו, ליתן טעם בכסוי הדם, ובפדיון הבן, ובטבילה, ובספירת העומר, ובעירוב, ובמקרא מגלה, ובתפלין של ראש אם סח בין של יד לשל ראש, שכלן בעל, והרי אני נותן טעם לכלם לדעתי, שכסוי הדם נגרר הוא אחר השחיטה [390], וכל שהשחיטה בעל, אף היא כן, ופדיון, עיקר המעשה נעשה על ידי כהן [391], ואעפ"י שאבי הבן מברך, הואיל ועיקר המעשה על ידי מי שאין חיוב המעשה עליו הדין כן, וטבילה, אף היא ברכת הרשות היא שאם רצה עומד בטומאתו [392], (וכל) [וכן] שיש טבילה שאין הברכה קודמת לה כטבילת הגר, שהיא מן הגדולות שבהן, וכמו שאמרו אכתי גברא לא חזי [393], וספירת העומר, אף היא בזמן המקדש היה עקר המעשה, ר"ל הקצירה, קודם לברכה [394], ועירוב, אף היא ברכת הרשות הוא, שאם לא רצה לאפות ולבשל אינו צריך עירוב, ומקרא מגילה, נראה לי הטעם, מפני שהכפרים מקדימין ליום הכניסה, ואיזה בקי שבעיר קורא להם, והרי שהברכה נעשית על ידי מי שאין חיוב קריאה עליו עכשו, וכיון שהברכה נעשית קודם פורים, בעל, לא זזה ממקומה, וכן שהדבר מצוי אף בזמנה לילך אחר בקי להוציאו, אעפ"י שיצא, וכמו שאמרו [395] הכל חייבים בקריאת מגלה ואין הכל

382 רש"י כאן ד"ה והלכתא, ועי' להלן משה"ק רבינו על הרמב"ן במילת עבדים. 383 וכ"ה בהל' ברכות לר"י בן פלאט הפרדס סי' מא, ועי' ברוקח סי' שסג, ועי' בתוס' ר"פ כאן, ובראש כאן, והגה"מ מילה פ"ג ב, ועי' בת"י סי' תלב. 384 וכ"ה הגירסא בב"י מ"ב, וקולמ', ובר"א, ובכ"ח, ובכי"ג, ועי' ברמב"ן כאן, ועי' בסרע"ג ח"ב עמ' 210, ובהפרדס סי' גב, ובעיטור הל' מצה ומרור קלד, ועי' בהג"מ הל' חו"מ פ"ח ו, והשגת הראב"ד הל' ברכות פי"א טו. 385 קיד, ב. 386 עי' בדברי רבינו להלן ד"ה כל שיש, וברמב"ן ור"ן כאן. 387 כ"ה ברמב"ן כאן, והובא גם בתמים דעים סי' קפו, ועי' בדברי רבינו להלן, ומכתם כאן. 388 פ"ו יט. 389 ברי"ף כאן. 390 וכונת רבינו כדבריו לעיל שהשחיטה היא רשות דאם לא רצה לאכול בשר אינו מחויב לשחוט, וה"ה כסוי, וכ"ה בהפרדס (ער"ג) עמ' רט, ועי' ברמב"ם ברכות פי"א טו, וברמב"ן חולין פו, ב, והובא בתוה"ב בית א שער ה, ועי' בבדק הבית שם ועי' ירושי' ברכות פ"ט ה"ב. 391 עי' בהפרדס (ער"ג) עמ' רי, ושו"ת ריב"ש סי' קלא. 392 עי' כס"מ ברכות פי"א יא. 393 זה הוא דעת הגאונים, וראה בדברי רבינו להלן שסובר שבכל הטבילות מברכין לאחר הטבילה. 394 כ"ה בריטב"א כאן. 395 מגילה ד, ב.

ח נר שבת קודם. לף על גב דקידוש דאוריתא, מכל מקום על היין דרבנן כמו שכתבתי רים סימן ער"ל [ס"ק ל]: ט משום שלום הבית. ולכן אם יש לו נר אחד קבי, [ו]יקנה [יז] אחר כך לקידוש או לנר מצוה, ומכל מקום גם בחנוכה בנר אחד קבי. נראה לי דקומץ גם כן מנרך, דהא נהנה גם כן ממאורות וכמו שכתוב סימן ס"ע [סעיף כ]. [יח] וקל וחומר הוא מנר חנוכה, כמו שכתבתי סוף סימן תרע"ה, ע"ש. ומכל מקום אם יש לה בעל פקח, יברך הבעל. מיהו אם אוכלת בשלחן אחד (אם) [עם] [יט] אחרים לא מברך, עיין סעיף ח', דהא ליכא שמחה גבה:

י לא יקדים. ומכאן שמכו הקדמונים שמשגרין המיטוקים לבתיהם קודם ברכו שילוו להדליקו, ולא ידליק קודם מנחה (שלמי הגבורים במרדכי פרק ב' שבת רמז ערב אות ד בשם פענח מיי):

יא כשידליק. דאי שמתפלל המשה בשעת הדלקה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה (מטה משה סימן מ"ז בשם בחיי פרשת יתרו שמות יט, ג). יש קדורים שכתב בהם ברכה לנרות אחר ילידת בית הכנסת, ואין לאומרה (ר"מ מינץ רים סימן ס"ז). כתב מהר"ש [כ] בשם מהר"מ מ"ל [כא], כשיש תופה בערב שבת ומתאחרים בה עד אחר שקיעת החמה, והמשה אינה רוצה לקבל שבת לפני התופה, אז מדליק הנר בלא ברכה קודם התופה, ואחר כך בשביבה תפרוש ידיה על הנרות ומברך, או תאמר לעבו"ם להדליק אחר התופה והיא מברך, עד כאן. [כב] ומהה הוא דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת, ועוד דאמירה לעבו"ם שבות. ומיהו בין השמשות לא גזרו משבות (עיין סימן רס"ל סעיף ג). ועיין במהר"י ווייל [כג] שהמיר להדליק בעוד היום גדול, ואחר כך לפרוש ידיהם ולברך וכו'. ומה שכתבת שנהגו בקובץ שמברכין על הנרות בשבת אחר אחר מאד אינם אם הכנסת לא אמרה לי, ולא מר בריה דרבינא אמים עליה (מהר"מ מינץ שם הגהות מנהגים מנהגי ערב שבת אות כו). ומיהו בדיעבד אם שכחה מלברך עד שהשיכה, יש לסמוך אמהר"ם, ועיין סימן רע"ו סעיף ג' בהג"ה, [כד] ומכל מקום בני בנר אחד: יב אחר ההדלקה. דאם מברך קבלה לשבת ומקורה להדליק. ואם כן ביום טוב מברך ואחר כך מדליק, כן כתב בסוף [כה] ספר הדרישה [כו] בא"ע [כז] בשם (עמו) [אמו] [כח]. [כט] אבל אין אכמה לאשה וכו' [ומה פו, ב], [ל] דלא אלקו אכמים, [לא] כמו שכתבתי סימן קנ"ח [ס"ק טו] ע"ש. (וכ"ב) [וכן כתבו] [לב] התופות פסחים דף ז' ע"ב [ד"ה על המילה]:

ידו משנת לקנות נר לשבת ולקידוש היום ח נר שבת [ז] קודם וכן אם אין ידו משנת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה נר שבת קודם ט משום שלום הבית [י] דאין שלום בבית בלא נר: (ואם אין ידו משגת לקנות אין לקידוש ולקנות נר מצוה עדיף לקמן סימן (תרע"ד) [תרעח] [יא]):

ד [יב] לא יקדים [יג] למהר להדליקו בעוד היום גדול [יד] שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת וגם לא יאחר [טו] ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד ראשי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה [יז] שהוא שעה ורביע קודם הלילה: הגה ועיין לקמן סימן רס"ז [יח] [יט] ואם היה [כ] הנר דולק מבעוד היום גדול יכבנו ויחזור וידליקנו לכבוד שבת:

ה [כא] יא (כב) [כג] כשידליק יברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת [כד] [ז] אחר האיש ואחר האשה [כה] גם ביום טוב צריך לברך להדליק נר של יום טוב [כא] וביום הכיפורים בלא שבת [כו] יש מי שאומר שלא יברך (ועיין [כז] לקמן סימן תרי"ר [כח]): הגה [כט] [ל] יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה [לא] [מ] ויש מי שאומר שמברך יב [לב] אחר ההדלקה וכדי שיהיה עובר לעשייתו לא יהנה ממנו עד אחר הברכה ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומברכין ואחר כך מסלקין היד חה מקרי עובר לעשייה [לג] וכן המנהג:

שקיעת החמה, והמשה אינה רוצה לקבל שבת לפני התופה, אז מדליק הנר בלא ברכה קודם התופה, ואחר כך בשביבה תפרוש ידיה על הנרות ומברך, או תאמר לעבו"ם להדליק אחר התופה והיא מברך, עד כאן. [לד] ומהה הוא דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת, ועוד דאמירה לעבו"ם שבות. ומיהו בין השמשות לא גזרו משבות (עיין סימן רס"ל סעיף ג). ועיין במהר"י ווייל [לה] שהמיר להדליק בעוד היום גדול, ואחר כך לפרוש ידיהם ולברך וכו'. ומה שכתבת שנהגו בקובץ שמברכין על הנרות בשבת אחר אחר מאד אינם אם הכנסת לא אמרה לי, ולא מר בריה דרבינא אמים עליה (מהר"מ מינץ שם הגהות מנהגים מנהגי ערב שבת אות כו). ומיהו בדיעבד אם שכחה מלברך עד שהשיכה, יש לסמוך אמהר"ם, ועיין סימן רע"ו סעיף ג' בהג"ה, [לו] ומכל מקום בני בנר אחד: יב אחר ההדלקה. דאם מברך קבלה לשבת ומקורה להדליק. ואם כן ביום טוב מברך ואחר כך מדליק, כן כתב בסוף ספר הדרישה בא"ע בשם אמו. וכתב המ"ל [ס"ק יב] אבל אין אכמה לאשה וכו', דלא אלקו מז"ל, ע"ש:

ציונים לרמ"א

ד*) סעיף ב:
ה) טור [שמות לו בשם רביעו שם בתוספות שבת סב, ב ד"ה מותב, מהא דאמר הכתוב אבל שם סב, ב]:
ו*) סעיף ב:
ז) מרדכי סוף פרק במה מדליקין [שבת רמז תלג]:
ח) (מהרי"ל) [דינין והלכות אות כמן]:
ט*) דרכי משה אות ב:

שערי תשובה

(ט) כשידליק. עיין באר היטב. וכתב בפנים מאירות חלק א' סימן ס"ט שטעות הוא ביד הנהגים לעשות נר מיוחד לשבת ומדליקין בבית הכנסת ומברכין, דהרי ברכה לבטלה, אם לא שהשמש לא ידליק שום נר תחלה עד שידליק הוא בברכה, דשייך בזה שלום בית שלא יכשלו זה בזה משתחשך, ואחר כך ידליק השמש שאר הנרות. ע"ש. וכן כתב בשו"ת מקום שמואל סימן י"ח, דאף שיש קונין מצות הדלקת נרות בממון הרבה, מכל מקום אין לברך, ע"ש: (י) אחר ההדלקה. עיין באר היטב. ובדגול מרבבה [אחר מפרשים ס"ק ד] הסכים להלכה דלא כהמג"א, כיון שאין נוסח הברכה שזה שבשבת אומרת של שבת וביום טוב אומרת של יום טוב, לא שייך לא פלוג. ולכן אין ראיה מסימן קנ"ח, דשם כן נוסח הברכה, וכן מה שכתבו התוספות בטבילת גר כן הוא. וסיים בה, שנראה לו להורות כאשת הגאון דרשה, והיא אשה אשר נשאה לבה בחכמה, ע"ש. וכן במחזיק ברכה [אות ד] הסכים לזה מטעם דכמה פוסקים ראשונים סוברים גם בטבילה לברך קודם, ואף שנהגים על פי בעל הלכות גדולות [סימן מא עמוד הלט] לברך אחר כך, יש לומר דהכי קיבלו, דאף דביטלה לטבילותא טוב לברך בהיותו טהור. אבל בזה שפי ערוף לברך ביום טוב קודם הדלקה, ע"ש. ועיין בשאילת יעב"ץ [ח"א] סימן ק"ז דמה שנהגים לברך זמן בשעת הדלקת נר יום טוב אין לזה יסוד, מיהו אין למחות בידם בחזקת היד, ע"ש:

באר היטב

(ז) קודם. ונר אחד בבי, וכן בחנוכה, מ"ל [ס"ק טן]: (ח) למהר. ומכאן אמכו הקדמונים שמשגרין המיטוקים לבתיהם קודם ברכו כדי שידליקו, ולא ידליקו קודם, שלמי הגבורים, [מ"ל ס"ק יז]: (ט) כשידליק יברך. טוב שיהיה לה נר מיוחד להדליק בו מידי שבת בשבתו, עטרת זקנים בשם פענח רחל. דאף שמתפלל המשה בשעת הדלקה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה, מטה משה. כתב מהר"ש, כשיש תופה בערב שבת ומתאחרים בה עד אחר שקיעת החמה, והמשה אינה רוצה לקבל שבת לפני התופה, אז מדליק הנר בלא ברכה קודם התופה, ואחר כך בשביבה תפרוש ידיה על הנרות ומברך, או תאמר לעבו"ם להדליק אחר התופה והיא מברך, ע"כ. וכתב המ"ל [ס"ק יח] שדברי המהרי"ם. ומיהו בדיעבד אם שכחה מלברך עד שהשיכה יש לסמוך אמהר"ם, ועיין ס"ק ג' מה שכתבתי שם. ומכל מקום בני בנר אחד, מ"ל [שם], ע"ש: (י) אחר ההדלקה. דאם מברך קבלה לשבת ומקורה להדליק. ואם כן ביום טוב מברך ואחר כך מדליק, כן כתב בסוף ספר הדרישה בא"ע בשם אמו. וכתב המ"ל [ס"ק יב] אבל אין אכמה לאשה וכו', דלא אלקו מז"ל, ע"ש:

ביאור הגר"א

[ח] [סעיף ד הגה] ואם היה. תוספות [שבת] כ"ה ב' ד"ה חובה, מהג"ל [רש"י הסעיף] לא יקדים: [ט] [סעיף ה] כשידליק. ירושלמי פרק הראה [כב]: [י] אחר. כנזכר לעיל סעיף ב': [יא*] גם ביום טוב. ירושלמי שם [כב]: [יא] וביום הכיפורים. דמנהגא הוא כמו שכתוב בפרק ד' דפסחים ג"ג ב', ולא מברכינן אמנהגא כמו שכתוב בפרק ד' דסוכה מ"ד ב': [יב] [הגה] יש פי. פרק א' דפסחים ד' ב': [יג] ריש. כדעת בעל הלכות גדולות [סימן ס ריש עמוד קנח, הובא בשו"ע] סעיף י':

הגהות רעק"א

ב) (שם פ"ק ט) וקל וחומר הוא מנר חנוכה. פיט מוכן, דהתם פיט מצוה ליהנות רק לפרסומי מילא, משום הכי אין מילוק בין קומץ לאמר: ג) (הגה סעיף ה) הנר דולק מבעוד היום. פיט שהיה דלוק לענין אמר, כיון דלא היה הדלקה לשבת צריך לחזור ולכבות ולחזור ולהדליקה לצורך שבת. אבל אם אם הדלקה היתה לצורך שבת, אלא שהדליק בעוד היום גדול, אין צריך לכבותו, אלא דלכתחלה לא ידליק כל כך מקודם שאינו מכר שמדליקו לכבוד שבת, אבל דיעבד שפיר דמי. ומה שכתבו תוספות [שבת סה, ב ד"ה מוכה] דתמיא [שם כב, ב] ובלבד שלא יקדים, הייט דמזה משמע דהמצוה אינה רק שיהיה לו בשבת נר דלוק, אלא דמצות ההדלקה עצמו לצורך שבת, ולכתחלה רצוי שיהא מכר שההדלקה היא לצורך שבת אז לא. ולקמן דהרמ"א מבעוד יום גדול, הייט מחזקדק, ומתוספות [שם] והטור [בעמוד לו] לא אזכירו מינה גדול: ד) (פנ"א פ"ק יא) ותמוה הוא דלא שייך. לענ"ד גם על מילך מקנה דתמר לגוי להדליק קשה, כיון דאין שלמות לגכרי ואם כן היא מתלקת, ואיך מברך (הגה, עיין בט"ז בדרה דעה סימן ק"כ ס"ק (י"ד) [יז]). והעיקר לפי מה דקיימא לן [מ"ל ס"ק כן דיכולה להתנות על כל פנים לצורך, הכא נמי הוי לצורך ומדליק קודם ותמנה: ה) (שו"ע סעיף ה) זמן בהדלקת נר יום טוב, ואין לזה יסוד. מיהו אין למהות בהן בחזקת היד, שאלת יעב"ץ [ס"ק] סימן ק"ז: ו) (פנ"א פ"ק יב) דלא חלקו חכמים כמו שכתבתי סימן קנ"ח וכו'. לענ"ד, דהא מינה לבעל הלכות גדולות [סימן מ עמוד קמ] דהדלקה הוי קבלת שבת, והקונרים [בפסף ק] דאפילו מנאי לא מהני, אם כן בשבת המיוב לברך אחר כך, יש לומר דלא אלקו אכמים. אבל כיון דקיימא לן [רמ"ל שם ומ"ל ס"ק כן דלצורך מהני מנאי, ועל כרחך דקיימא לן לעיקר כהפוסקים דמנאי מהני, אלא דשלא לצורך מיישינן להפוסקים דלא מהני מנאי, ומשום הכי מברכים אחר הדלקה לאות לסמוך להני פוסקים, וכמו שכתב המג"א ס"ק כ, ואם כן לא

אשל אברהם

ח נר. עיין מ"ל. [סימן] רע"ל אות ל', בקידוש דבר תורה בתפלה יוצא. ונר מצוה עכו"ס, עיין סימן קנ"ד מ"ל [ס"ק] י"ז וט"ז [ס"ק] ט', ואליה רבה כאן [ס"ק] וי"ו. וצ"ע אם אין לו נר אחר כי אם זה לשבת, וראלה דשרי להדליק שרי, וכשיש לו אחר אין ליקח לנר שבת זה. ועיין [סימן] תרע"ג בלבוש [סעיף ב] מפיר לנר מטהה שעוה [של גרות שהדליקו בבית עבודה זרה], ואליה רבה שם [ס"ק ג] הקשה דברי הלבוש שהדליקו בבית עבודה זרה, וכיורה דעה [סימן] קל"ט סעיף י"ג אוסר. ויש לתלק בין גרות לשעוה הטעם, עיין אליה רבה [סימן] קנ"ד [ס"ק] ט"ז בשם הילל [יו"ד שם ס"ק ד]. ומיהו אם נאמר כשאין לו אחר מומר ממה שיתבטל מנר מצוה, י"ל אפילו בזמן ישראל [מומר], דמצות לאו להנות נתנו אפילו לדבון. ועיין מגן אברהם סימן י"ח אות י"ב, ולבאורה בסימן י"ח הוא בעיא דלא אפשר [עבודה זרה מ, ב] ולמומרת, עיין כ"י שם [עמוד אד ד"ה המשמשים]. ואם כן בדבון כל שאין לו אחר אפשר דבון לקולא, וכשיש לו אחר אסור, ולא יבוך לתתן דאמר לא תשא דין מורה, בסימן רע"ו [סעיף ד ומ"ל ס"ק ן]. אלא מדאמרם המתבר בסימן י"ח [סעיף ם], משמע אף מיני בגדים שמיזבן מדבון [פסולים], ויש לומר כשיש לו אחר. ואי"ה בסימן תרע"ג [אשל אברהם אות ם] יבואר עוד. ומכל מקום לנר שבת אם אין לו אחר יקח זה, ולהוי של היזוק * כאמור. עיין מה שאכתוב אי"ה בחות ע': ם משום. עיין מ"ל. פומא, אם מדליקין בבית זה היא אין מברכת, אף להר"ב בסעיף ז' בהגה"ה דמברכת, כמו שכתב [מ"ל] בחות ע"ו דיש שמתה ישירה, מה שאין כן פומא אין לה שמתה, וכל שיש נר אחד די לה ואין מברכת. ומכל מקום יש לומר אם היא עקרת הבית מדליק היא מחלה ומברך, דנר אחד פוגה, ואמרות מדליקין אחר כך ומברכין. וראלה אף אם אוכל בחלר בסימן רע"ג במ"ל [ס"ק] ט"ו, אפילו הכי נר ביתו עדיף משום שלום בית שלא יגוף בחבן, ובמזונותיו [אשל אברהם] שבת כ"ג ב' [ר"ה אמר רבא] אמרכנו. ומה שכתב המ"ל [בחות] אות ס' דיין דרבנן, בחות ד' כתב דפא קודם, אם כן יקדם מריפפא. ועיין סימן תרע"ם בט"ז אות ב' מה שכתב פא ושלא קעדות דבר תורה, משמע מפוסקים [ג] דהוה דרבנן, ואמתבא דבר תורה, ודומה על כל פנים לדרבנן שאין

(פ"ק ח) נר כו'. על היין דרבנן. וסגי באמירת ויכלו שאמר בתפלה, וכמו שכתב מ"א סימן רע"א ס"ק (ט') [א] [ח]: (פ"ק ם) משום כו'. נראה לי דסומא כו' דהא נהנה גם כן בסאורות. דעל ידי שיש נר, אחרים רואים ומצילים אותה שלא תפול ושלא תכשל בשום דבר: וקל וחומר הוא מנר חנוכה. דחייב משום דעל כל פנים איכא פרסומי דניסא אצל אחרים, אף על גב דבנר חנוכה לא שייך האי טעמא דאחרים יצילוהו. ואם כן גם הסומא נהנה, דהא נר חנוכה לא הודלק כדי להנות מאורו, אדרבא אסור להשתמש לאורו. כל שכן נר שבת שהודלק להנאתו להאיר, וגם הסומא נהנה, דחייב: דהא ליכא שפחה. דבסעיף ח' מבואר דנהנו אם ב' או ג' בעלי בתים אוכלים במקום אחד, מכל מקום כל אחד יכול לברך. וכתב מ"א ס"ק ט"ו הטעם, דכל מה דמתוסף אורה יש בו שלום בית ושמחה יתירה כו', זה לא שייך בסומא, דהא אינה נהנית מן הנר כי אם שאחרים יצילוה לבל תכשל, ולזה די בנר אחד. וגם עדיף שמברך בעל בית הראה, דאיכא גבה שמחה, משתברך הסומא אפילו לא יברך בעל הבית הראוה: (פ"ק יא) כשידליק. ראוי שתתפלל כו'. דאמרינן פרק במה מדליקין [שבת כב. ב ורש"י שם ד"ה בנים] אמר רב הונא כל (הזהיר) [הרגיל] בנר הוריו ליה בני תלמידי חכמים, דכתיב [משלי ו, כג] כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה זוכה לתורה אור. לכן ראוי שתתפלל בשעת הדלקה שיהיו בניה תלמידי חכמים, כי בשעת קיום המצוה, התפלה על השכר המיוחד לאותו מצוה רצויה יותר לפניו יתברך: כתב מהר"ש כו'. ותמוה הוא דלא שייך ברכה בדלוקה כו'. ובזה דוחה תיקון ראשון של מהר"ש, כיון שהדליקה מבעוד יום ולא קבלה עליה אז שבת, לא נקרא נר שבת, והוי כמו דלוקה ועומדת דכתב רמ"א סעיף ד' דצריך לכבותה ולהדליקה לשם נר שבת, ואין תברך עליו בלילה: ועוד דאמירה כו'. בזה דוחה תיקון שני של מהר"ש שתאמר לגרי כו', דהא מבואר לקמן סימן רע"ו [סעיף ב בהגה] דאינו נכון לומר לגוי

לגרי להדליק: (ג) שם סקי"א ומכל מקום פגי בנר אחד. נראה דקמי אמרינן דמהר"ש שאמר לגוי להדליק, והיינו כשלא עבר בין השמשות דשרי אמירה לגוי כמבואר רים סימן רמ"ל, או אפילו אמר בין השמשות, כמבואר סימן רע"ו סעיף

כ' בהגה"ה דטהגין להמיר, ועל זה כתב דאסור לומר לו להדליק אלא נר אחד, וכן כתב המג"א שם ס"ק ז': (ג) שם סקי"ב ספר הדרישה בא"ע בשם אמו, כל"ל: (ד) שם כמו שכתבתי סימן קנ"ח. עיין שם במג"א ס"ק ט"ו:

אוצר מפרשים

ב (מגא"א ס"ק יא) שכחה פלבורך או להדליק עד שחשיכה, כצ"ל: (נתיב חיים)

ג (שם ס"ק יב) באו"ע בשם אמו אבל, כצ"ל: (נתיב חיים)

ד (שם) אבל אין חכמה לאשה וכו' דלא חלקו חכמים וכו'. ולענ"ד הדין עם אמו של הגהות דרישה דביום טוב תברך ואחר כך תדליק. ומה שהביא המג"א ראיה ממימן קנ"ח ומדברי התוספות בפסחים דף ז' ע"ב, לענ"ד אין הנדון דומה, דשם בסימן קנ"ח שמברכין תמיד אחר הטבילה משום טבילה שאחר יציאת בית הכסא, שם נוסח ברכת טבילת שזה. וכן דברי התוספות בפסחים שמברכין בכל הטבילות אחר שטבל משום טבילת גר, שם גם כן נוסח הברכה שזה, בטבילת גר על הטבילה כמו שאר כל החייבי טבילות, ולכך משום לא פלוג לא חילקו. אבל ברכת הדלקה אין נוסח ברכה של הדלקת נר שבת שזה לנוסח ברכה של נר יום טוב, על נר שבת מברך להדליק נר של שבת כמבואר כאן בשו"ע סעיף ה', ועל נר של יום טוב נוסח הברכה להדליק נר של יום טוב, כמבואר כאן [ו]בסוף סימן תקי"ד, ולא שייך לא פלוג. ולדברי המגן אברהם צריך לומר שלא פלוג בכל ברכת הדלקה, אם כן קשה גם בהדלקת נר חנוכה יברך אחר שהדליק משום לא פלוג, והא ודאי ליתא, כמבואר בסימן תרע"ו סעיף ב' בהג"ה, אלא ודאי כיון שהנוסח הוא להדליק נר של חנוכה [שם סעיף א], ובשל שבת הנוסח להדליק נר של שבת, לא שייך לא פלוג, אם כן הוא הדין דביום טוב גם כן לא שייך לא פלוג. וכן נראה לי להורות כאשה הגאון דרישה, והיא אשה אשר נשאה לבה בחכמה: (הגה' פרבבה)

ה (שם) דלא חלקו חכמים. ג"ב, והמעיין בפנים יראה שהיא עצמה הרגישה בזה, וכתבה דהרי בגם חנוכה מברכין עובר לעשייתן, אם כן הרי חזינן דלענין ברכת הדלקה פליגי רבנן, ולא דמי לטבילה וכו' דלא פלוג. ועיין מה שכתבנו בחידושינו למסכת שבת דף כ"ד ע"ב [תד"ה אין]: (חתם סופר)

יב) תוקן ממהדורת אמ"ד מכ"ל (בסר הגולה), וכן הגיה מקור מים:

יג) קשה זה הוא ממהדורת קלקוטא ש"מ (דפוס שני של הרמ"ל), וכאמר המהדורות הדפיסו קטע זה בגמתיות העו"ע:

יד) תוקן ממהדורת אמ"ד מ"ע:

טו) יש שכתבו דספר לפנים פעמים הוא ספר הרלב"ן, עיין שם סימן שמב. אמנם בשם הגדולים מערכת גדולים אות ל' ערך רלב"ן, כתב שהם שני ספרים של אותו מחבר:

טז) עיין הלכות ומנהגי מהר"ש עמוד ריד סימן יד, והבערה ו:

יח) הוא מהר"ם פגי"ל מרוטה. כל דברי המ"ל מ"כתב מהר"ש" עד "ומיהו בריעבד", מקודם בהגהות מעבגים, כמו שציין המ"ל בהמשך דבריו:

יח) ל.מ. בשו"ת מהר"י וויל, ועיין שם סימן קמו וכלימין הלכות אות כט:

יט) לפנינו הוא בהקדמת בן הדליקה ליו"ל ד"ה הכיבו:

כ) תוקן ממהדורת אמ"ד מקי"ל (דפוס פרופס), וכ"ה מקור מים, מור וקציעה, מחצים השקל, נפיל מים, לבושי שרד וכלים שלמה, וכן העתיק הבאר היטב אם דברי המג"א:

כא) תוקן ממהדורת פרלג מקמ"ה:

כב) הובא בלבוש"ר סימן קנט עמוד 263, ועיין הערה 10 שם, ולפניו ביהמלמי ליתא:

כג) פגי"א סימן קפח ס"ק ט בשם רבינו יונה ברכות לג, ג ד"ה ברכה; אליה רבה רים סימן רצא; לבוש סימן קמו סעיף יט; אליה רבה שם ס"ק כח בשם מלבושי יום טוב שם אות י:

כד) טפח ס"ע גן רחה:

כה) גם בלשון יוסף שבת כב, ג ד"ה נפתפקמי, כתב שבנר מטהה אפשר לבבך כל זמן שהמלוה קיימת. אך במשנטת אבל סימן מגא סוף אות ג, וכסימן מרעא אות ל, וכסימן מרטו אות ג, כתב שלא יברך אמ"ב, וצ"ע. ועיין עוד בה נמגד יהודה על שו"ת מגדות סימן י אות ג ד"ה דלכאורה, ובהערה שם:

כו) האליה רבה וכן הרמ"ל סעיף י כתבו דתנאי בלא פגי:

כז) תוקן ממהדורת פלמ"ק מקצ"ו:

כח) במהר"ם מיץ לא מזכיר על ברכת הדלקת הנרות אלא על ברכה אחרת שלו לבבך אחר ליתא מבית הכנסת, ואילו המהר"ם ומהר"י וויל מייר מברכת הדלקת הנרות. ועיין במהר"ם מיץ שם הערה 3:

תרעו ס. מימרא דרב יהודה שנת כ"ג [ע"ב]: ס"י. כן הוא נוסחת הפוסקים, וכן נהגו: ב. טור [עמוד תרלו] בשם תשובת מהרי הרל"ם [מרשם מיים הלכות חנוכה סימן י; שבלי הלקט סימן קפו, מהא דאמריגן בעירובין פא, ב]: ג. שם במימרא הנזכרת: ד. שם וכפירוש רש"י [ד"ה כתולה השונר] בשם רבינו יצחק בן יהודה משם רבינו יעקב [רא"ן שם י, ס ד"ה אמר רב מיים; מרדכי שם רמז רסו; רש"ש שם פ"ב סימן ח]:

ציונים לרמ"א

תרעה ס*) דברי עצמו: תרעו ס) מהרי"ל [הלכות חנוכה עמוד תנ וכשו"ם סימן קמה]:

עטרת זקנים

תרעו א) להדליק כו'. עיין מה שכתב מו"ר [מ"ס] רש"ל סימן זה בשם רש"ל. וכתב הוא [עמוד זקנים] על דברי רש"ל, שמצא כתוב בשם אבי זקנו הגאון מהר"ר ליב רופא זצ"ל מק"ק ורנא שכתב בכתב יד, ואולי סמך מהרש"ל, על דרשת חז"ל ז) שכל המועדות יהיו בטלים חוץ מחנוכה ופורים, לרמז זה, אנו מברכין להדליק נר של חנוכה, מורה גם על העתיד, כמו שדרשו רז"ל [ספרי פ"ז מעשה ד; מרקי דרבי אליעזר פרק יט] על מזמור שיר ליום השבת [תהלים צב, ס], לעתיד לבוא ליום שכולו שבת, עכ"ל ז):

חכמת שלמה

תרעו (סעיף א) הדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות וכו'. נ"ב, סגי בדין שם מוחר להפסיק בין נר לנר לשאול מפני הכבוד לו הילולא, עיין מה שכתבתי בחיבורי על מ"ש מעגת מד"ר לפ"ק בהלכות רשם הדם סימן מכ"ב, מה שכתבתי בזה בחיבורים קצת, והיה גרשון בשבת פרק ב' דף כ"ג [ע"ב] מה ממעטו, ממעטו זמן, וממעטו גם, ומשני גם כל יומא ויומא, ואם הטוהה כמשומו, יש לדייק מה פריך וממעטו גם, מה אולמא דזמן מן הגם, דלפ לפי הסלקא דעתא דלא ידע דגם עדיף, עכ"פ לא גרע מזמן. ומדש, דאם יש לו לומר דיש מעלה לזמן על הגם, א"כ נמי דמשמי דלגם יש מעלה דגם כל יומא ויומא, אכמי הרי לזמן יש נמי מעלה כמי הסלקא דעתא, ואכמי ליומא כולה. ובעל כרחך דגם המקצן ידע דאין לזמן שייכות יותר מגם, ואי"כ מה פריך וממעטו גם, ומי בשביל כך יהיה מעלה לזמן. ודוחק לפרש דהכוונה ומעטו נמי גם, דאם כן הוה ליה לומר כן וממעטו נמי גם, ועוד קשה, למה נמנילה מנרכין שהייב גם בשמרים [עיין מרא סעיף ב בשבת], ולא אמרינן דדי בשל לילה, דהיון שבגיעגו לחמלת הזמן בגיעגו, כמיהום הש"י [שם ד"ה כל יומי] בהטעה הכלן. ולכך נראה דנמה יהיה לאיה לנמה שבבאמי מהיטורי ספר הפייס [ריש סימן מרגן], וכן מנאמי אמ"ל אמ"ל בשבת נמי כן, דגר הרמבן מה זכר לגוף הגם הגמולה, ומאר הימים מה לגם הגמן. ומ"ב אמי שמיר, דחלאי מה שיין לגרך כל הגלגן בגרכה מן הגמים, רק בהטוה מקצ לאמרה אמה בגרכה אמה בגאר הימים, לגראמה מלגיקים מגלגמיו, ויהיה לגמגלה ליום הרמבן יגרון מל מאר הימים. ולכך כיון דמה רק לגרכון לגיאמה מלגן יום הרמבן מכל הימים, הריך שמיר לגמגן גם, וחגן יאמר, ויהיה יומר הרכר ליום הרמבן מל מאר הימים, לגראמה מלגיקים ויהיה לגמגלה ליום הרמבן יגרון מל מאר הימים. ולכך כיון דמה רק לגרכון לגיאמה מלגן יום הרמבן מכל הימים, הריך שמיר לגמגן גם, ח

משבצות זהב

ב, ומוציאה אנשים. וכן איש מברך לאשה ויוצאת ידי חובתה
עומדות היא שם, לא בענין אחר. ועיין אליה רבה [ס"ק ח]. ובמגילה
אומרים שאין מוציאה לאנשים, דאין דרך כבוד ציבור בכך, ועיין
סימן תרפ"ט [סעיף ב]. ואי"ה שם ובמ"א [אות] ד' יבואר עוד:

(א) מליל. עיין ט"ז. שבת כ"ג א'. וכסימן תר"ע [משבצות
זהב אות ג] פירשתיו, דהנס היה מתחדש כל יומא, לא שחלקו
שמונה לילות ונתמלא כל השמונה חלקים בליל ראשון, אלא כל
יומא היה מתחדש הנס. ומשום הכי מוסיפין בברות חנוכה, להראות
ועיין ב"ח [עמוד תרל ד"ה ואיכא]: **7(ב) קודם.** עיין ט"ז. ואם
לא יבין כל הברות, יראה דלא יברך אחר כך [], ככל הדברים מצוה
שאין לה משך זמן דלא יברך אחר כך [רמב"ם ברכות יא, ה"ח]. וזמן,
בליל שני, הא לאחר הדלקה בליל ראשון לא, ואימתי שיזכור
[סוף סעיף א] היינו בליל שלישי ואילך, דברכות הללו לא נתקנו
אם מהדלקה. ולא דמי לזמן דרגל שאומרו אפילו בשוק [ע"ירובין
ב], ועיין פרי חדש כאן [אות א ד"ה וס"ש שהחיינו], ועיין מ"א [סימן
תרע"ג] [ס"ק] א'. ומיהו י"ל שעשה נסים ושהחיינו הוראה נמי מברך
[אותו] [אותן], כבסעיף ג', והוא הדין כאן אע"פ שהדליק כל שלא
בהדלקה מברך על הראיה, אבל ברכה להדליק לא, דכבר עבר.
אם הדליק נר אחד, י"ל מברך אשאר נרות בליל שני ואילך,
דנר אחד רק מצוה והשאר למהדרין, כבסימן תרע"א [סעיף ב],
מקום הא כתב המ"א אות א' בשם הב"י [סימן] (תרע"ג) [תרעב]
ברכה קאי על כולן, ומשמע אם לא היה דעתו לכך מברך אשאר.
ה *: ל (ג) ואינו. עיין ט"ז. רש"י שבת כ"ג א' שלא הדליק
"עדיין", או לישב בספינה. ועיין ב"ח [עמוד תרל ד"ה ודוקא].
פירש מלת עדיין לאו דוקא, ואפשר עדיין היינו כל הלילה,
שדליק בליל ב', דלא תימא דלא יברך בראשון שהחיינו
ליל שני שהחיינו, קא משמע לן מיד מברך שהחיינו, ובליל
לא יברך שהחיינו. וצ"ע, דא"כ מאי או לישב בספינה:
ונם. עיין ט"ז. ועיין אליה רבה אות ד' שהרבה פוסקים סוברים כמרדכי. ומכל מקום ספק ברכות להקל, וכן כתב המ"א אות א'. ומה
[ס"ק] על הב"י [שכתב] שכן כתב המרדכי, מסידור הב"י שהביא דברי רש"י עדיין בביתו, וז"ל הר"ן כו', וכן כתב המרדכי והרא"ש
סימן ח], הביא דברי המרדכי בתר דברי הר"ן, והקדים התלמיד להרב, שהרי המרדכי תלמיד הרא"ש הוה (תלמידי הרא"ש, רבינו ירוחם
המרדכי), שמע מינה דכוונת הב"י דרש"י כתב למי שלא הדליק בביתו עדיין או לישב בספינה, י"ל שעתיד להדליק אחר כך בלילה,

אשל אברהם

בנים אמר אין נרך, וגרע מקטן לענין זה, ואפשר דמדליק. וקטן במיון
לחולין אמרים, דאמרוהם ז"ל מתמיהין כאן, ועיין פרי מגדים [אות ג ד"ה
ומ"ש]. ועכ"פ שאין משומרים ז"ל דאפשר מיירים בגר מעטה, אף לא
שייכי באותו גם. ותלוי עבד כו', עיין פרי מגדים [שם ד"ה אמר]. הגר יאמר
לאמיתו, אף [] שעשה נסים לישראל, עולם שבת [סימן] תרע"ו בשם אגרת
הרמב"ם [גר עוביה גר לדק] [], ומ"ה בסימן תרע"ו במ"א [אות] (ד)
[ה] יבואר עוד לענין אשה וגר, יע"ש:

תרעו שלחנוכה. עיין מ"א. שלמעטה מיכה אמת, לא של מעוטה ב'
מיכות. והעמיס בשל"ה במתכת ממיר דף רמ"ט ע"ב, גר של שבת
לגורלו להאיר, וגם לשבת, מה שאין כן גר מעטה רק לאמיתה לפרקומי מיכה,
יע"ש. היינו דאסור לשמש לאורה, רק גר אשר שייך לאמיתה. וכפרי מגדים
[אות ה] גורם גר מעטה, לא "של", וכן משמע ממתבר [סעיף ה], והיינו ג"כ
"של שבת" שייך לו ולשבת, מה שאין כן זה, שייך רק לזכרון הנס, זכר
למקדש שאמנו המעטה, לא "של מעטה" יומי מעטה דהמידע. ומכל מקום
העולם נהגין "של מעטה" ב' מיכות, כמו להליק גר של שבת. בימים הסם
"זמנו" הזה, לא "וזמנו" בו"ו. שהמיון "לזמן" הזה, הלמ"ד במ"ק.
ועיין בסידור תפלה להמדקדק הגדול מהר"ר שלמה זלמן הענא ז"ל ג, ומין
כעת מתם ידי: **אם שכח כו'.** משמע אם לא היה דעתו על כך מחר
ומבכר. ועיין אליה רבה [סוף סימן תרעב] ומעו"ז מ"ש [] בזה. ול"ע היכן
לוט, דלא הוה רק למהדרין, ואמר מי אדם יוצאין בגר אחד, ול"ע. מנהה,
ע"ן בשורק קטן, כן מצאתי בסידורים []. וכ"ף דגושה. אע"ג דיש אומרים
[שהדלקה עמוד קטן] רמז מ' גרות וכו' מעוכ"ה, וכר"ד אבודרהם [שם]
מעטה, ול"ע: **א אין.** עיין מ"א. עיין ט"ז [ס"ק] ד'. ומה שכתב וכן
משמע בתוספות, כיון המדון ז"ל למה שהקשו התוספות מוכה מ"ו מ'
ד"ה הרוחה, מאי שנא כמוכה ולוגב לא מבכר הרוחה, ומעוכה מבכר. ומילוו
ג' מיכוים. ומה קושיא, מי אמרינן דאמר"ג שאמרו מדלקה עליו בביתו ולא
ידי חובתו במעוה, אפילו הכי ממקן הברכה להוחות על הרמיה, כמו שכתב
הב"ח ז"ל, ל"כ אין קושיא מעוכה הברכה על עשיה לאות, מה שאין כן

הגהות רעק"א

המדליק בליל ראשון. ואם הדליק איזה נרות בליל
ח' דחנוכה, וקודם גמר הדלקתו מזכר שעדיין לא ביירך ברכות חנוכה,
ש לו לברך. נראה לענ"ד דברכת שעשה נסים ושהחיינו בודאי יש לו לברך,
לה לי אפילו לא מזכר עד אחר גמר הדלקתו יברך אותם, דלא גרע מרואה
אותם, דפשיטא אף שלא ביירך בתחלת ראייתו מברך אחר כך. והכא נמי
שא. אף לשיטת האחרונים הסוברים דאם אשתו מדלקת עליו בביתו אין צריך
על ראייתו, היינו כיון שיצא בהדלקתה הויא ברכה כדינא הוי כאלו הדליק
הוא בעצמו, מה שאין כן היכא שהדליק ולא ביירך, שפיר דמי לברך אח"כ,
שאין הברכה על מעשה הדלקה, לא עברה מצותה (ואף דבפשוטו נראה
לענ"ד על הפר, דאף לדעת הרמ"א סימן רכ"ה [סעיף ג] דאם לא ביירך בראיה
שם מברך בראיה שניה, ואף על פי כן נראה דאם אכל ולא ביירך אינו מברך
על ראייתה, היינו דהתם כבר עבר השמחה של התחדשות הפרי, ולא מקרי
אצלו ענין חדש, אבל הכא לא שייך כן, ועכ"פ ברכת הנס מברך, ולא גרע
מה דעלמא). אף דבהגהות שו"ע סימן (תקע"ו) [תרעו] סעיף ב' כתב בשם
ל דיבוך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק, היינו לכתחלה, אבל בדיעבד
לענ"ד דיבוך גם חסן אח"כ. ואדרבה, נראה לי לדייק כן ממה דהתרוץ הרמ"א
שפיטנו הדין כאן, דהא פשיטא דכל הברכות מברך עובר לעשייתן. אלא ודאי
גם חסן לא שייך כל כך עובר לעשייתן, ולזה השמיענו דמכל מקום לכתחלה
מקודם. אך לענין ברכת להדליק, לכאורה כבר עברה מצוותה, כיון דעיקר
כבר יצא בנר אחד, והתוספת הוא רק להידור מצוה, אין שייך לברך עליו.
להביא ראיה ממנהגינו שערשין כמהדרין נר לכל אחד ואחד, ומדליקין כולן
ברכה, היינו דהידור מצוה הוא שלא יוציא עצמו בשל חבירו אלא יעשה המצוה
מצוה, וכיון שאינו רוצה לצאת בשל חבירו ורוצה לעשות המצוה בעצמו, ממילא צריך לברך. אבל לענין מספר הנרות, דמיד שהדליק אחד יצא ידי חובתו, והשאר
להידור, יש לומר דלא שייך לברך. וראיתי להפרי חדש [סוף] סימן תרע"ב שכתב, נשאלתי על מי שהיה עומד בליל ד' והיה לו להדליק ד', וכסבור שהוא ליל ו'
ליק ו', ואח"כ נודע לו שהוא ד' וצריך להדליק עוד נר אחד, אם יברך או לא, והשבתי, כיון דמצות נר חנוכה איש וביתו, ואינך דמדליק הוי משום הידור, לא בעי
ברך להתעטף בציצית, להניח תפילין, דיש בהם שיהור, והלשון מורה על כן, להיות עטוף בציצית, ולישב בסוכה ולאכול וישיל כל היום. ולהדליק נר חנוכה, יש
פסקינן דאם נתן בה שמן פחות מכשיעור לא יצא, א"כ כל משך הדלקתו עדיין מצותו קיימת ומשמן. ועיין בהרא"ש פרק קמא דפסחים סימן (ג') [ד] שכתב הטעם
ראן הראשונה, דמה דנקט הטעם דדעתו היה בשעת הברכה על הנרות דצריך להדליק, משמע דמשום הידור צריך לברך. לא חש הפרי חדש לזה הידוק, ונקט סברא
שאינו דמשום הידור אין לברך. ובאליה רבה סוף סימן הנ"ל כתב באמת לדייק מהב"י, דאם אין דעתו לכך, דסבר שלא יהיה לו יותר, ואח"כ נזדמן לו, דצריך לברך,
ומכל שכן בנותן דיתן ודעדיין לא ביירך כלל, דצריך לברך. וא"כ הדבר במחלוקת שנרייה אם שייך לברך על ההידור. ומכל מקום נראה לענ"ד דשפיר דמי לסמוך
ל דשם הכ"ש, עדיין כן גם מהרמ"ש. אבל הב"י [עמוד מכל ד"ה ומ"ש ודוקא] לא מלגן מין הר"ן לגבן הרלשונות הכ"ל:
יא. הרמב"ם [נרסם יא, ה] כתב כן על כל מצוה שיש שיהוי במצוותה ולא ביירך עליה, ועיין עוד רמ"ש סימן סו סעיף ג:

ביאור הגר"א

כדעת בעל העיטור הנ"ל, שכתבו[ו] [תוספות] שם ומיהו יש לדחות דדשות יכול להוציא בר חיובא דרבנן, כמו קטן דמברך לאביו ועולה למנין שבעה ומוציא אחרים ידי חובתם במגילה לרבי יהודה כו', ע"ש שכתבו לכן אמרו הגדתא, וכן לכן קאמר רבי יהודה בפרק ג' דמגילה [כד, א] כל שלא ראה מאורות כו', משמע הא ראה פורס אע"ג דפטורו מכל מצות כו', אלא לפי דפרישת שמע מדרבנן, יכול להוציא. ולפי מה שכתבו בתוספות דמגילה הנ"ל דשאני סומא שהיה כבר מחוייב, לכאורה לא היה קשה מהא דמגילה. אבל ליתא, דמשמע מדברי רבי יהודה דקאמר דאינו יכול לפרוס משום דלא נהנה מעולם, וכן פריך בגמרא שם [ע"ב] לרבנן מאי טעמא, ומשני משום דרבי יוסי, ומשמע אבל בשאר מילי דרבנן מודה שיכול להוציא אף שלא ראה מעולם, ועל כרחך צריך לומר כמו שכתבו תוספות בראש השנה שם. ומיהו בסומא אין נפקא מינה לדינא, דקיימא לן דלא כרבי יהודה, דסתם מתניתין דפרק החובל [בבא קמא פו, ב] דלא כוותיה, כמו שכתוב שם. וכן הסוגיא דפסחים הנ"ל דלא כוותיה, ממה שכתוב שם דסומא פטור מלומר הגדה דוקא, ודקדקו שם מאן אמר אגדתא בי רב יוסף, ולא דקדקו על קידוש ושאר דברים בכל השנה. ועוד אסקינן שם דאפילו בהגדה חייבים. וכן פסק הסרדכי בפרק ב' דמגילה [שם], ע"ש. ואין נפקא מינה אלא בקטן:

תרעו [א] [סעיף א] **ואם לא** ביירך. עיטרובין מ' ב': [ב] [סעיף ב הגה] ויברך
כל. ר"ל, אף שעשה ושהחיינו צריך עובר לעשייתן, כמו שכתוב בפרק
ב' דמגילה [כא, ב] לא שנו אלא לאחריה כו' כל המצות כולן כו' לפניה מאי
כו': [ג] [סעיף ג] **ונם** אין. ר"ן [שבת י, א ד"ה אמר רב חייא] וטור [עמוד תרל],

הגהות והערות

ז) בספר"ב אשל אברהם
סימן תרעו אות ה כתב הגר
יאמר לאמיתו "אור" לישראל,
וכן הוא בעולם שבת שם:
ח) הובא גם בחמשוטים
הרמב"ם [מהדורם אלאר]
סימן לג:
תרעו א) תוספות מהדורם
אמ"ד מקר"ד (פרופס):
ב) עיין סימן נ"ג סעיף
ר"מ לענין גר: (גליון ס"א)
ג) בסידור בית אפלה
לרש"ז הענגא, בדפ"ר יעסקין
פפ"ה, כתוב [עט, ל] לזמן
הזה אלמ"ד בפת"ת, והזר"ן
לגושה:
ד) אפשר דסוגיתו
"יעסקין זקנים [שם ס"ק כ]
מה שכתבו". אך גם
במשבצות זהב כאן אות ב
הביל ענין זה, ואם לזה
כוונתו, נ"ל "יעסקין ט"ו [אות
כ] מה שכתבתי":
ה) בסידור בית אפלה
לרבי שלמה זלמן הענגא [בא,
ב בהגהות יעסקין פפ"ה]
כתוב הגר"ן בשורק קטן
והכ"ף דגושה:
ו) עיין פרי מגדים אשל
אברהם סימן רכב אות יא
שכתב דגר מעטה הוא כמעוה
שיש לה משך זמן, אשם לא
ביכך קודם יכול לגרך אחר
ק, אף אם לא נשאר שמן
כמיעוט. ועיין עוד הגהות
רעקיא אות ס"ק ג"כ:
ז) בספר ביה לעמים לר
עזריה שיבו דרום לאשון
לאמטבח [דרוש יח] כתוב
דגרות מעטה אם לזכר גם
הנשמן וגם לזכר הנלמון על
המורים, אך לא מילק כין גר
לאשון לאחר יומים:
ח) בפירוש שומר טוב
מאלי פרשה ט מכר פורים
נלבר. אמנם בתגיר מעשרים
לאמן הנ"י פרשה ויקהל
[מהדורם יהושלים אמ"ן
עמוד מז] מזכיר גם מעטה,
ולאמת אמדרשים שלמעיט.
ועיין לקן לאיטר מלגן יג סימן
ע אות ז מה שכתבו שם:
ט) קשה זה הוא מהר"מ
קוריאמן כ"ן, אמן המ"מ,
שהביא לרפוס אם הטעמים
וקנים. ולזה מה שכתבנו
במעוה לשו"ע כרך ו עמוד
67:
י) רש"י והמרדכי לא
הזכירו הא דלקן מדליקין עליו
בביתו, ומשמע שאם אם
הדליקו עליו בביתו, מבכר,
עיין מיאור הגר"א ס"ק ג
ומ"ז ס"ק ד. ועיין מ"א ס"ק
ו בשם הב"ח, עדיין כן גם
מהרמ"ש. אבל הב"י [עמוד
מכל ד"ה ומ"ש ודוקא] לא
מלגן מין הר"ן לגבן
הרלשונות הכ"ל:
יא) הרמב"ם [נרסם יא,
ה] כתב כן על כל מעוה שיש
שיהוי במעוותה ולא ביכך
עליה, ועיין עוד רמ"ש סימן
סו סעיף ג:

תרעו (סי' ס"ק א) אנו
מברכין לו יתברך על
העבר שנתן לנו כו' שנה
תמימה אבל מיום ליום
כו', כצ"ל:

הלקמן, עיין [פרי מגדים] אשל אברהם לגל סימן רס"ג סעיף [קטן] י"ל:

משגרו לביתו ביד עבדו או ביד בנו להודיעך כמה זריזין במצות: (מ) מקבלת האשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה בזמן שהיו נוטלין אותו בשבת. פי' וקמ"ל דא"ע דאשה לא מחייבא ביה לא אמרינן שיהא אסור לה לטלטלו כעין זו כאבן שאינו ראוי לטלטל אלא מקבלת אותו ומחזרת למים לכתחלה דלא חשבינן החזרה כהשקאת זרעים וא"ע דמועיל להעמיד לחותו אבל אין מוסיפין על המ' שמא תוספת המים יוסיף לחדש בו לחותו: (מא) וב"ש מוסיפין אבל אין מחליפין המים שישפוך אלו ויתן אחרי' תחתיהן ובחולו של מועד מחליפין ובזמן הזה שאינו ניטל בשבת אם שגג אדם והוציאו מן המים או אם שכחו ולא נתנוהו במים אין מחזירין אותו במים כיון שאינו ראוי לא לאנשים ולא לנשים למצוה בשבת הרי הוא כאבן לענין טלטול וכ"כ הריא"ג ז"ל: (מב) אע"פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן בחג הסוכות היתה מצוה יתירה שנא' ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים וכיצד היו עושין ערב י"ט הראשון היו מתקנים במקדש מקום לנשים למעלה ולאנשים למטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו ומתחילין לשמוח ממוצאי י"ט הראשון וכן בכל יום ויום מחולו של מועד מתחילין לשמוח מאחר שהקריבו תמיד של בין הערבים שאר היום עם כל הלילה והיאך עושין שמחה זו החליל מכה ומנגנין בנבלים ובכנורות ובמצלתים וכל אחד ואחד בכלי שיר שידע לנגן בו ומי שיודע לנגן בפה מנגן ורוקדין ומספקין ומספחים ומסזרין ומכרכרין כל א' וא' כפי שידע ואומר דברי שירות ותשבחות ושמחה זו אינה דוחה לא שבת ולא י"ט. מצוה להרבות בשמחה זו ולא היו עושין שמחה זו עם הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל וראשי סנהדרין והישיבות והחסידים והזקנים ואנשי מעשה שהיו מרקדין ומספקין ומספחין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות וכל העם באין לשמוע שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת הבורא שצוה בהן עבודה גדולה היא וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי ליפרע ממנו שנא' תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו שוטה וחוטא ועל זה אזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך וכל המשפיל עצמו ומקל בדבר במקומות אלו הוא הנכבד הגדול העובד ומשמחה זכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ואין הגדולה והכבוד אלא לשמח לפני ה':

נשלמו הלכות לולב ותלה לאל:

דין שמיני עצרת

מג מנהג צרפת לקרות בשמיני עצרת קודם קריאת התורה ספר קהלת ושעם המנהג משום דכתיב תן חלק לשבעה וגם לשמנה אלו שבעת ימי החג ויום שמיני והוא מהיר על הנדרים שלא לעבור עליהם בבל תאחר. וי"א טעם אחר כי שלמה אמרו בהקהל להוכיח את ישראל דכתיב ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האתנים בחג. וטוב לאמרו בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ובפרובינצה אומרים אותו בסוכה. ובמס' סופרים כתוב שצריך לברך לפני כל א' מחמש מגילות על מקרא: (מד) שמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב:

פיים בפני עצמו כלומר שכל ז' ימי החג אין הבאים מפייסין כלומר אין מטילין גורלות מי יקריב אלא כהן שהקריב היום אינו מקריב למחר כי חלק כוהלן יקריבו ובשמיני של חג מפייסין ומעמים עולה הגורל לפי שהקריב אתמול:

זמן בפני עצמו פי' שאומרים בו זמן פי' שהחיינו משא"כ בימים אחרונים של פסח:

רגל בפני עצמו. פי' לענין אבלות כמו שא"ל יום א' לפני החג והחג ושמיני של חג הרי כאן כ"א יום ואין צריך להשלים אחר הרגל לשלשים יום אלא פ' ימים נמצא ששמיני של חג עולה כשבעת ימי החג. וי"מ רגל בפני עצמו לענין תפלה וברכת המזון שמזכירין את יום שמיני חג העצרת ואין מזכירין בו חג הסוכות כלל רק יש לו שם בפני עצמו:

קרבן בפני עצמו פי' שאין קרבן של יום השמיני הולך על סדר שאר הימים כי בשאר הימים מתמעטין והולכין אז א' יום ראשון מקריב י"ג יום שני י"ב יום שלישי י"א וכן כלם בכל יום ויום מתמעטין והולכין לפי סדר זה היה לנו להקריב ביום שמיני ששה פרים שאין מקריבים אלא אחד ועוד כי בכל שבעה מקריבין אלים שנים וי"ד כבשים ויום שמיני אין מקריבין רק פר א' איל א' וז' כבשים:

שירה בפני עצמה שבשאר הימים אין אומרים ביום זה שירה שאומר אתמול כדאמרינן בגמרא דמנחי ביה סימנא ואמרי נמי התם שאם חלה שבת ביום אחד מז' ימי החג שידחו שירת היום ויאמרו מזמור שיר ליום השבת אבל אם יבא ביום שמיני של חג אין שירת שמיני נדחית מפני יום השבת אבל אומרים למנצח על השמינית:

ברכה בפני עצמה פי' שביום שמיני של חג מברכין את המלך כמו שכתוב ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וזה הפי' לדעת הפרש רגל בפני עצמו לענין תפלה וברכ' המזון שמזכירין את יום שמיני חג העצרת הזה ולזה הפי' נפרש רגל בפני עצמו לענין אבלות כמו שכתבנו וכן הדין ביום שני של חג שמחת תורה:

הלכות חנוכה

א כתב הרמב"ם ז"ל בכ"ח בכסלו ימי חנוכה אינון ולא להתענות בהון ודלא למספד בהון כי בבית שני כשמלך מלכות יון הרשעה גזרו גזירה על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ומשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו בהיכל ופרצו בה פרצות וטמאו בו הטהרות וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שרחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו את ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר ממאתים שנה עד חרבן בית שני. וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה יום בכסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור אלא פך אחד קטן שהיה מונח בתוך שדה קבועה בכותל שלא היו יכולים האויבים להטיטה והיה פתחה סגור וחתום בחותמו של כהן גדול ובסגיר' הפתח בחותם הבידו שלא נגעו בפך. וי"א שזה היה קודם שגזרו עליה' שיהיו כזבים. ולא היה בו שמן להדליק אלא לילה אחד ונעשה להם נס והדליקו ממנו שמנה ימים עד שהובא השמן מהמקום שהיו כותשין אותו שם שהיה רחוק דרך ארבעה ימים נמצא בין הדליקה וההבאה שמנה ימים. ומפני זה הסכימו כל החכמים שבאותו הדור שיהיו עושי' שמנה ימים אלו בכל שנה ושנה ימי שמחה והלל ומדליקין הנרות על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הימים והם הנקראים חנוכה כלו' חנו כ"ה כלו' בכ"ה בחדש יתחילו והימים האלה אסורין בהספד ותענית ונומרין בהם את ההלל אחד יחיד ואחד צבור: (ב) ואם תאמר והלא הנס לא היה אלא ז' ימי' בלבד נ"ל כיון שלא היה כלה השמן עד לאחר שמונה ימים אותו היום היה בו נס שביום ראשון היה לו לכלות ולא כלה. ואית דאמרי טעם אחר לפי שאז הנכו הבית מעבודה שבטלו היונים. והבעל העתים ז"ל כתב טעם אחר למה שמנה ימים לפי שבטלו מהם מצות מילה שהיא לשמנה לסיכן קבעו שמנת ימים. ועוד כתב למה אין עושין תשעה ימים מסקנ כמו. בחג הסכות והטעם לפי שחנוכה מדבריה' לא החמירו כל כך עכ"ל: (ג) ונר חנוכה מצו' להניחו על שתה הבית מבחוץ בטפח הסמוך לפתח מצד שמאל הנכנס בדי שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל. וי"א דוקא בפתח שיש בו מזוזה אבל אין בו מזוזה יניחנה בימין. ועוד דומיא דמקדש שהיתה מנור' בימין בדרום ואנו לא חלקנו בין זה לזה שבכולן מדליקין אותה בשמאל. ולא יניחנה למעלה מעשרים אמה לפי שאין העין שולטת בו ולא יהיה פרסום הנס ואם הדליק למעלה מעשרים אמה ובא להשפילה צריך לכבותה ואח"כ להדליקה במקום הראוי לפי שהדלקה עושה מצוה. ואם הדליקה למטה מעשרה בשורה והוא שתהיה גבוהה ג' טפחי' מן הקרקע. ויוסף הר"ח כרבינו דאמר משמיה דרבא שמצו' להניחה למטה מעשרה. וכן נפי' פסקו ה"ר יונה והר"ף והרשב"א ז"ל. ותוד' בעליה מניחה בחלון הסמוך לר"הר. ובכשיו אבלות שאין אנו יכולים לקיים המצות בשלמות מניחה על פתח ביתו מבפנים בטפח הסמוך לדלת. והבעל התרומה ז"ל כתב שאם מניחה בדלת עצמה מניחה מחציו של שמאל לצד כניסה ע"כ. ואפי' הניחה על שלחנו דיו: (ד) ואסור להשתמש לאורה שום תשמיש משו' בזוי מצוה שלא יהיו מצות בזויות עליו שכן מצינו בירושלמי הוי מכבד המצות שהם שלוחי ושלוחו של אדם כמותו ואלו כבדת אותם כאלו כבדתני ואלו בזית אותם כאלו בזית לשמי. ויזליק נר אחרת כנגד נר חנוכה כדי שלא ישתמש לאורה ואי איכא מזוזה לא צריך. ויש מחכמי

צרפת שמצריכין שיניח הנר האחרת למטה מנר חנוכה דוקא ולא למעלה ולא כנגדה ויש נותנים טעם לנר אחרת משום הכירא ועכשיו שנהגו להניח נר חנוכה מבפנים בטפח הסמוך לפתח די לנו בזה הכירה שהרי מניחין אותה במקום שאין אנו רגילין להניח נר בשאר הימים וגם אין מקום ראוי להשתמש. ואי אדם חשוב הוא שאין דרכו להשתמש במדורה צריך. ומה שאמרו אסור להשתמש לאורה כתב הבעל עשרת הדברו' ח"ם תשמיש שאינו של מצוה אבל תשמיש של מצו' שרי וכן דע' הר"ן ז"ל. והראב"ד ז"ל כת' דכל תשמיש אפי' של מצוה אסור אפי' ללמוד כנגדו אסור דקלשה לה כחה דלא מכוין אלא לצורך עצמו ומוכח מדקאמר נר שבת ונר חנוכה נר שבת עדיף משום שלום ביתו ואם איתא נעביד נר חנוכה ויאכל לאורה דהא אכילת מצוה היא ונקיים לתרוייהו אלא ודאי כל תשמיש אסור אפילו של מצוה. וכן נראה מדאמרינן כל פתילות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהן בחנוכה ואם מותר להשתמש לאורה שום תשמיש אמאי מדליקין בהן בחנוכה ליחוש ולמא אתו לאסויי אלא ודאי אסור וכן פסק הרשב"א ז"ל. ונהגו קדמונינו להדליק בלילה ראשונה אחת ולהיות כל לילה ולילה מוסיף אחת עד שמנה: (ה) ונהגו לחדש הפתילות בכל לילה ולברך על התוספת והטעם לפי שבכל לילה מתחדש הנס ועוד טעם אחר זכר למקדש שהיו מחדשין אותן בכל לילה אל מנורת המאור ז': (ו) ובמסכת סופרים כתוב שאסור להדליק נר חנוכה בנר ישן ואם אין לו אלא ישן מלבנו באור ודיו ועוד כתוב שם אין חוששין לפתילות נר חנוכה להחליטה עד שיגמל ונהגו להתחיל ולברך בליל ראשון בצד הפתח לשמאל המדליק ובליל שניה סמוך לו כדי שיתחיל מן הנר השני של צד ימין וידליק לפניו ולא לאחריו והמנהג בדלג להתחיל מצד הפתח: (ז) והמצוה המובחר' להדליק בשמן זית לפי שבו היה הנס והמדליק בנרות של שעוה מדליק לעשותן ארוכות: (ח) וכשהוא מדליק לילה ראשונה מברך ג' ברכות להדליק ושעשה נסים ושהחיינו: (ט) והראוה שלא הדליק בביתו או שאינו עתיד להדליק אבל שאין לו בית או שאינו בעירו ואע"פי שמדליקין אלא מברך שתים שעשה ניסים ושהחיינו והוא שלא הברכו' אבל מי שהדליק בביתו או שעתיד [illegible] שמע הברכות אינו מברך כלל כראוה' [illegible] וכן פסקו הבעל העטור ז"ל והרשב"א [illegible] ראשונה ואילך המדליק מברך שתי' להדליק [illegible] והראוה מברך אחת שעשה נסים: (י) ומי שהדליק בליל ג' אלא ב' נרות או בליל ד' אלא ג' [illegible] היה מעשה בלוניל והסכימו שידליק כה [illegible] ואין צריך לברך פעם אחרת כי הברכה שעשה בתחלה על חיוב כל הנרות עשאה אם כן קמייתא [illegible] כתב הר"ש ז"ל בתשובה מי שלא הדליק בלילה [illegible] הלילות שוב אינו מדליק שכבר הוא דחוי [illegible] שבא ממדינת הים ולא הגיע לביתו עד ליל [illegible] שלישי מברך שהחיינו בלילה שיתחיל להדליק [illegible]

לגר עכ"ל מיהו למאי שכתבנו דמופסין להלכה דצריך שיעור לשמן כלשון שני אין להקל בשיעור השמן אף לדידן מדא דהסמ"ג מקופק בה ועוד דבהגהות סמ"ק (סי' רפ אות ג) כתב וחה לשונו ולשיעורא פירש הש"ר רבי שמשון גם עכשיו והיה מצריך לעשות פתילות ארוכות עכ"ל. וכן מלאתי כתוב על שם רא"ש דיש לעשות קצת גדולות דסמכינן נמי אתירוצא דאי נמי לשיעורה: **כתב** בהגהות המדפסות לרי"ף (שלטי הגבורים ט. אות ה) דאם הדליקה בפני הרוח וכבתה צריך עוד לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי שהרי הואיל ואינה יכולה לעמוד בפני הרוח הרי היא כמי שלא נתן בה שמן כשיעור עכ"ל ונראה דמהאי טעמא כתב האור זרוע שאין לחתוך הגרות סמוכות זו לזו עד שתתחממות ונופלות או נוטפות דכיון דנופלות או נוטפות הוי כמי שלא נתן בה שמן כשיעור:

ג **ונראה שאף לדידן וכו'.** היינו דוקא לזמן רבינו שהיו מדליקין בפתח הסמוך לחצר אבל שהיו מדליקין בפנים אבל עכשיו שמדליקין בבית הסורף אין צריך לדקדק כלל בשיעור אלא שידליק בעוד בני הבית נעורים וכמ"ש בסוף סימן הקודם וכן כתב מהרש"ל (בביאורו לטור) ופשוט הוא: **צריך** ליתן שיעור שמן כולו בגר קודם ההדלקה כדלקמן סימן תרע"ה:

תרעג א כל השמנים וכו'. פלוגתא דאמוראי בפרק במה מדליקין ופסקו הפוסקים כרב דשרי מטעמא דכתב רבינו דלא חיישינן וכו' והרשב"א בתשובה (פ"א) בסימן (קע"א) [ק"ע] כתב דבשבת אינו מוסר אלא אם כן אינו נותן בגר שמן רק כשיעור מצומו אבל יותר מזה כיון שמותר להשתמש לאורה יש לחוש שמא יעה ובים יוסף מביאו וכן פסק בהגהות שלבן ערוך (פ"א) מיהו למ"ש בסימן שקודם לזה (פ"ב ד"ה ולענין) דאסור להשתמש לאורה אפילו לאחר בשמנים הפסולים: אפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת השבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה: בא לתקנה וכבה אותה בשוגג אינו זקוק לה: אם מותר לקרות בספר לאור חנוכה: [ד] אין חוששין לפתילה להחליפה עד שתכלה:

א—ב כל השמנים והפתילות כשרים לה בין בחול בין בשבת אף הפסולים לגר של שבת. פלוגתא דאמוראי בפרק במה מדליקין (שבת כא.) ומשמע בגמרא (שם:) דהלכתא כרב דאמר פתילות ושמנים שאמרו מכמיס אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחול בין בשבת בין בחול ופסקו הפוסקים. והרוקח (סי' רטו ד"ה כל השמנים) כתב שמן זית מצוה מן המובחר וגם המרדכי

דרכי משה

(ג) ונראה לי דמי שלא הדליק בליל ראשון ומדליק בליל שני או שלישי שידליק כשאר בני אדם וכן מצאתי כתוב בשם מהרי"ל (שו"ת סי' כח) ואגודה (שבת סי' לא) ודלא כמו ה"ר מנחם מירזבורד"ק שכתב דידליק נר אחד כשמתחיל להדליק דלדידיה ה"ל ליל ראשון ואין דבריו נראין: (ד) כבר כתבתי לעיל (סי' תרעא אות ט) דבזמן הזה אין לחוש וכן נהגו שלא לדקדק בשקיעת החמה וכן כתבו במנהגים (ר"א טירנא מנהג חנוכה עמ' קמד) מיהו כתבו דטוב להדליק קודם אכילה ובעוד שבני הבית נעורים עכ"ל אמנם מהרי"ל (הל' חנוכה אות א) כתב שהיה נוהג להדליק מיד אחר שקיעת החמה:

הגהות והערות

מחיבת "כדתניא עד מצוה מן המובחר" ובדפוסים המאוחרים הגיהו כן על פי המרדכי עיי"ש: ט) **בשבלי** הלקט שלפנינו איתא שנשאל רבינו יצחק זצ"ל: י) המשך דברי הארחות חיים, ובארחות חיים שלפנינו איתא "כתב הר"ש" ז"ל בתשובה, וכן לעיל איתא בארחות חיים "והסכימו" שידליק וכו': יא) בדפו"ר ב"י איתא צלי "ערב" שבת בשבת ובדפוסים המאוחרים הגיהו צלי "של מוצאי" שבת בשבת והוא מגמרא ברכות כז ע"ב שרבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת, ועיי"ש בגמרא שרב צלי של שבת בערב שבת: יב) בטור הנדפס עם דפו"ר ב"י פייבי די שאקו ובכת"י אחר איתא כאן תיבת "שיעור" וכן הוא בנדפס, ובדפוס קניגסברג הוציאו תיבה זו, ובתוספות שלפנינו שם ליתא מדין "השיעור" בזמן הזה, רק בפסקי תוספות (אות פט) כתוב בזה הלשון לדידן אין לחוש "מתי ידליקנה" "ואין לה שיעור" עכ"ל, ועיין גם בשלטי הגבורים (אות ה) ח"ל לדברי התוספות והסמ"ג לדידן שאנו מדליקין בפנים אין צריך לדקדק לתת שמן בגר כדי שידליק שיעור כדי שתכלה רגלי תרמודאי מן השוק ורבינו ומיימוני כתבו שצריך לדקדק לתת שמן לתוכו כשיעור זה, ולזה נוטה דעת הטור או"ח סימן תרע"ב עכ"ל, ועיין כאן בטור שמסיים ונראה לי שאף לדידן צריך לדקדק בשיעור וכו', וכתב בחידושי מהרצ"א (ח ע"ב ד"ה שלא) על זה, רבים מפרשים דכוונת רבינו "על הזמן", ואין נראה מדשיטת [הטור] "מזמן" "לשיעור", וגם אי רבינו הטור לאפלוגי אתי אתוספות הוי ליה למימר "ולי נראה", אלא נראה דרבינו הטור מודה דאין צריך לדקדק "בזמן", רק דבפסקי תוספות ובשלטי גבורים כתבו דגם "בשיעור" אין צריך לדקדק על זה כתב רבינו הטור "ונראה משמעות התוספתא אינו כן רק "בשיעור" צריך לדקדק עכ"ל:

אין צריך לדקדק בזמן שנתנו חז"ל יב) שלא נתנוהו אלא להם שהיו מדליקין בחוץ ולאחר זה הזמן אין עוברים ושבים אבל אנו שמדליקין בבית ואין היכרא אלא לבני הבית אין להקפיד על הזמן. וכתב בספר המצות (הל' חנוכה רנ ע"ד) ומכל מקום נכון להדליק בעוד בני הבית נעורין. ונראה לי שאף לדידן צריך לדקדק בשיעור שאף על פי שמדליקין בפנים כיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכרא לעוברים ושבים (ד):

סימן תרעג

פרטי דיני המבוארים בזה הסימן

[א] כל השמנים והפתילות כשרים לה ואפילו בשבת: כבתה אפילו קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה: איזה תשמיש אסור להשתמש לאורה: טעם לגר שמוסיפין: המדליק נרות חנוכה סתם איזה מהם נאמר שהוא לשמש: [ב] אין מדליקין בגר של חרס ישן ואם יש לו תיקון:

א—ב כל השמנים והפתילות כשרים לה בין בחול בין בשבת אף הפסולים לגר של שבת מפני שאין בהם מה שהיה לו להדליק אז ולא דמי לקריאת שמע ותפלה דאמרינן בפרק תפלת השחר (ברכות כו.) שיחזור ויקרא ויתפלל ובשבלי הלקט (סי' קפו) הביא תשובת הר"מ ט) ודבריו מבוארים שם כמו שכתבתי בשם התשובה האשכנזית: **וכתוב** בברכות מים (הל' מעשה אות י) מי שלא הדליק בליל שליש אלא שמא שמי נרות או בליל רביעי אלא שלשה זה היה מעשה בלוי"ל והתמירו שידליק מה שחסר להדליק ואין צריך לברך פעם אחרת כי הברכה שעשה בתפלה על מיום כל הנרות עשאה (ג) וכתב הרשב"א י) בתשובה מי שלא הדליק בלילה א' מכל הלילות שוב אינו מדליק שכבר הוא דומה עכ"ל וי"ל שפירוש דברי הרשב"א כמו שנתפרשו דברי הר"מ דאחר דאופו לילה קאמר דאין לו תשלומין: **ואהא** דתניא מעוטה משתשקע החמה כתב הר"ן (ע. ד"ה מעוטה) לאו למימרא שלא יהא רשאי להדליק קודם אלא עיקר מעוטה קאמר ואם רצה להקדים מקדים אבל מדברי בעל הלכות גדולות (הל' מעשה כה ע"ד) נראה דדוקא נקט משתשקע החמה עד כאן לשונו ודברי הרמב"ם (פ"ד ה"ה) כדברי בעל הלכות גדולות שכתב אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא תאחרין ולא מקדימין ונראה שדקדק רבינו לכתוב מסוף שקיעת החמה משום דתחלת שקיעת החמה עדיין היום גדול כמו שכתבו התוספות בפרק במה מדליקין (לא. ד"ה מרי):

א(ב) וכתוב בשם מהר"ר יצחק אטיאס ז"ל שכתב בתרומות מיים (שם טו) מי שהדליק מבעוד יום אפילו בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהיה נפלא מנחה האחרון דלא חמיר מהבדלה דאמרינן בה (ברכות מז:) גלי של מולאי יא) שבת בשבת מיהו צריך ליתן בה שמן יותר משיעור הדלקה כדי שתדליק עד דכליא רגלא דתרמודאי עכ"ל:

תרעג פרטי דיני המחודשים המבוארים בזה הסימן

[א—ב] אם מותר להוסיף בשמן יותר מכשיעור כשבא להדליק בשבת

דרכי משה

בשמנים הפסולים: אפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת השבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה: בא לתקנה וכבה אותה בשוגג אינו זקוק לה: אם מותר לקרות בספר לאור חנוכה: [ד] אין חוששין לפתילה להחליפה עד שתכלה:

א—ב כל השמנים והפתילות כשרים לה בין בחול בין בשבת אף הפסולים לגר של שבת. פלוגתא דאמוראי בפרק במה מדליקין (שבת כא.) ומשמע בגמרא (שם:) דהלכתא כרב דאמר פתילות ושמנים שאמרו מכמיס אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחול בין בשבת בין בחול ופסקו הפוסקים. והרוקח (סי' רטו ד"ה כל השמנים) כתב שמן זית מצוה מן המובחר וגם המרדכי

דספיקא דרבנן להקל, משום פרסומי ניסא. אבל (איכא) [ליכא] למימר, דמשום דהוי ספק הבא מחסרון ידיעה יש להחמיר בו, דהא כל בעייא דלא איפשטא במידי דרבנן נקטי להו רבוותא בפשיטות להקל. ועוד, דאמרינן בפרק קמא דעכו"ם [ע"ז ז, א] בשל סופרים הלך אחר המיקל. ופרק כיצד מברכין [ברכות לו, א] מייתי הש"ס מתניתין דצלף בית שמאי אומרים כלאים בכרם ומודים שחייבים בערלה, ופרכינן, הא גופא קשיא, אמרת צלף בית שמאי אומרים כלאים בכרם אלמא מין ירק הוא, והדר תני שחייב בערלה אלמא מין אילן הוא. ומשני, בית שמאי ספוקי מספקא להו, ועבדי הכא והכא לחומרא. והדר פרכינן, מכל מקום לבית שמאי הוה ליה ספק ערלה וכו', ולא מפליג בין ספיקא לספיקא, אלמא כל מין ספיקא חדא הוא. ועיין במה שכתבנו סימן פ"ג סעיף (ד') [ב]. אבל המגיד משנה [חנוכה ד, ה] כתב בשם קצת מן המפרשים, דאפילו לשינוייא דאי לא אדליק מדליק, [מדליק] כל הלילה אלא שלא עשה מצוה כתקנה, וזו היא דעת הטור. והתוספות [שבת שם] כתבו, דלדידן אין צריך לדקדק בזמן שנתנו חכמים שיעור, שלא נתנוהו אלא להם שהיו מדליקין מבחוץ, ולאחר זה הזמן אין עוברים ושבים. אבל לדידן שההיכר הוא לבני הבית, ליכא קפידא. וכפי זה יש לו להדליק בברכה עד שיעלה עמוד השחר, והכי נקטינן:

ומה שכתב **[אם עבר כל הלילה וכו'] אין לו תשלומין.** סיים הטור, וכן לא ישלים בלילה שלאחריו שכבר עבר זמנו. ויש מפרשים דהכי פירושו, שאם לא הדליק יום אחד, שביום הבא אחריו ידליק שיעור הנרות של אותה לילה חסר אחת, באופן שבליל שמיני לא ידליק אלא ז' נרות, והוא פירוש משובש. והעיקר הוא כמו שכתב הר"ש הלוי בתשובה חלק או"ח סימן (כ"ד) [כה], דלא תימא שאם שכח ליל ג' מלהדליק, כשיבא ליל ד' ידליק שלשה נרות בצד אחד להשלים הלילה שעברה, וידליק עוד ארבעה נרות בשביל הלילה שעומד בו. וזה מסכים עם מה שכתב ההגה, ועיקר, ודוק:

7 ← **נשאלתי** על מי שהיה עומד בליל שביעי והיה לו להדליק ז', וכסבור שהוא ליל ששי והדליק ו', ואח"כ נודע לו שהוא ליל שביעי וצריך להדליק נר אחר, אי בעי לברוכי או לא. והשבתי, דכיון דמצות חנוכה נר לאיש וביתו, ואינך דמדליק הוו משום הידור לא בעי לברוכי. ועוד שהרי כתב בב"י [עמוד תרכד ד"ה וכתוב] בשם ארחות חיים [הלכות חנוכה סימן י] מי שלא הדליק בליל שלישי אלא ב' נרות, זה היה מעשה בלוני"ל והסכימו שידליק מה שחסר להדליק, ואין צריך לברך פעם אחרת. ואפילו לדעת תרומת הדשן [סימן קא] שכתב, דאכסנאי נמי אם רצה להדליק בברכה משום הידור שפיר דמי, מודה הכא. וכל שכן שאין דבריו מחוורים, וכמו שכתבתי בסימן תרע"ז [סעיף ג]:

סימן תרעג

א [הגה] **ומיהו שמן זית [מצוה מן המובחר]** וכו'. בפרק במה מדליקין [שבת כג, א] אמר אביי מריש הוה מיהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר האי משיך נהוריה טפי, כיון דשמע להא דרבי יהושע בן לוי דקאמר, כל השמנים יפים לנר ושמן זית מן המובחר, מיהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי. ודקדקו בתוספות [ד"ה מרש] דבנר חנוכה מיירי, יעויין שם:

ומה שכתב [הגה] **[ונוהגין במדינות אלו] להדליק בנרות של שעוה** וכו'. ומיהו עיקר מצוה בשמן, זכר לנס שנעשה בשמן:

אסור לקנות שעוה הנוטף מנרות תועבה להדליק ממנו נר חנוכה, אע"פ שבטלם הגוי, וכן כתב המרדכי ריש פרק רבי ישמעאל [עבודה זרה רמז תתמג], וכן פסק בספר ב"ח [עמוד תרכו ד"ה כתב]:

ומה שכתב [הגה] **[אם אינו נותן בנר]** רק כדי שיעור מצותו. כפי מה שכתבתי לקמן [סימן תרעז סעיף ד] שאפילו אם נתן שמן יותר מהשיעור אסור להשתמש לאורה אחר זמנה, אין צריך לדקדק בכך:

ומה שכתב **ויש מי שפתיר [בתשמיש של קדושה]** וכו'. בפרק במה מדליקין [שבת כא, ב] אמר רבי זירא אמר רב, פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, (אין*) מדליקין בחנוכה בין בחול בין בשבת. אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה. אמרוה רבנן דאביי משמיה דרבי ירמיה ולא קיבלה, כי אתא רבין אמרה קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקבלה. תו גרסינן התם [כב, א] רב יהודה אמר רב אסי אמר רב, אסור להרצות מעות ק חנוכה. כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי וכי נר קדושה מתקיף לה רב יוסף, וכי דם קדושה יש בו, דתניא ושפך וכ אלא כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו. בעו מיניה מרבי יה לוי מהו להסתפק מנוי סוכה כל שבעה, אמר להו הרי אמ להרצות מעות כנגד נר חנוכה. ודעת קצת מן המפרשים, דלמאן דאמר אסור להשתמש לאורה על כרחך היינו אפילו מצוה דאם לא כן היכי מדליקין בשמנים פסולים בשבת דחנ איכא למיחש לשמא יאכל סעודת שבת או סעודת מצוה ל וניחוש לשמא יטה, מכל מקום אנן לא קיי"ל הכי, אלא כמאן אסור להרצות מעות, דמשמע דוקא ריצוי מעות דהוי דבר אבל תשמיש מצוה שרי. ועוד, דהא קיהיב טעמא רב יוס ביזוי מצוה, ומשמע דבתשמיש מצוה ליכא ביזוי מצוה. אר רוב הפוסקים לאסור כל תשמישין. וההיא דביזוי מצוה, יל לתשמיש דמצוה מבוה מצוה אחריתי. ואע"ג דאמרינן בגמ דלמאן דאמר אין מדליקין מנר לנר, אי טעמיה משום ביזוי כל היכי דקמדליק משרגא לשרגא שלא ע"י קינסא שרי, משום ביזוי מצוה. כבר תירץ הר"ן ז"ל [שבת ט, א ד"ה דשאני התם דתרוייהו חדא מצוה] כלומר מצות נר חנוכ במינו אינו בטל. אבל שאר מצות, נראה (דמבטלות) [כמבט את זו. וההיא דאסור להרצות מעות, הרא"ש [שם פרק ב סימן דקא משמע לן דאף תשמיש (של) עראי [של גנאי] אסור, ל סמוכות לנר לעיין בה יפה. וכתב הב"י [עמוד תרכה ד"ה כתב דנראה מדבריו דתשמיש עראי שאינו של גנאי, דהיינו ש להיות ידיו סמוכות לנר, שרי [ע"כ]. ומיהו אין זה עיקר, אל שתירצו הרמב"ן [במלחמות שם ט, א] והר"ן [שם] דלרבוו דאפילו ריצוי מעות שהוא דבר קל, אסור, וכל שכן שאר ת אפילו דמצוה. ותדע לך דכן הוא ושלא כדברי קצת המפרש לא כן תיקשי לך דרב אדרב, דרב גופיה דקאמר אסור ל לאורה, קאמר אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. ועוד, ק הרמב"ן בספר מלחמות ה' [שם] מן הירושלמי [שם פרק ב יעוי"ש , והכי נקטינן. מיהו מהא דאמרינן התם [כג, ב] אמ פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף, ליכא למיפ מידי, דההיא כשהיו מדליקין בחוץ. ואפילו תימא דלדידן ק קשיא, דאפילו למאן דאמר מותר להשתמש לאורה, אם אין נר אחד אסור להשתמש לאורה, דהא בעינן היכר, וליכ אמרינן דנר ביתו עדיף, ודוק:

ומה שכתב **ונוהגים להדליק נר נוסף** וכו'. פירוש מלבד הנר על השולחן, דחוששין כיון שמדליקין בפנים אולי מנרות של חנוכה ולאו אדעתייהו. אבל מעיקר הדין, כיון ש על שולחנו אין צריך להדליק נר נוסף. ומסתברא ודאי, דכי להשתמש לאור נר זה הנוסף, דאסור לעשותו מפתילות שפסולים בשבת, וכן כתב בספר ב"ח [עמוד תרכד סוף ד

ומה שכתב [הגה] ד**[אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה בש אפילו אחד באלף] לא בטיל.** לדעת הרב המחבר בסי סעיף ב' מיירי כשהיא דולקת, או כבתה בתוך זמנה. שכתבתי בסוף סימן תרע"ז בסייעתא דשמיא, בכל נו לאחר זמנו לא בטיל:

ומה שכתב [הגה] **[אלא ידליק מן התערובות כל כך שבוה היתר דולק עם נר של איסור] ואז מותר להשתמ** בספר ב"ח [עמוד תרכו סוף ד"ה ומפני] השיג על זה, דפשט והפוסקים לא משמע הכי, דכיון דמשתמש מנר חנוכה על מהני ליה נר אחר. ואני אומר, דאיברא שזו היא דעת הרן ב, ד"ה תנו] דאהא דאמרינן ובשעת הסכנה מניחה על ש

ז [לבוש] ודעתו היה וכו'. משמע דאם אין דעתו לכך אלא סבר שלא היה לו יותר ואחר כך נזדמן לו חחזר ומברך וכן משמע באבודרהם ועיין סימן תרנ"א:

סימן תרעג

סעיף א

א בשמן זית וכו'. אף שהוא ביוקר (של"ה), ובשער אפרים סימן ל"ח האריך במעשה שבשלה חמאה בקדירה של בשר בן יומו אם מותר לנר חנוכה דאסור בהנאה, ודעתו נוטה דמותר דמצוות לאו ליהנות ניתנו עיין שם. ותמיהני הא בשר וחלב אסור בבישול, ואף שכבר נתבשל הא קיימא לן בסימן שי"ח לענין שבת דיש בישול אחר בישול:

ב שעוה וכו'. מצוה לקנותן מן הצדקה מה שנוטף מנרות בית הכנסת (רש"ל). אין להדליק קצת נרות משעוה וקצת משמן דיאמרו שני אנשים הדליקו (שער אפרים סימן ל"ב), ומשמע דיכול להדליק לילה אחת בשעוה ולילה אחת משמן. כתב בשיירי כנסת הגדולה כשמדליק בשל שעוה נכון לקבוע כל אחד גבוה מחבירו על דרך מעלין בקודש, עד כאן, עיין ס"ק ו' בסימן תרע"א. והנה בספר נר מצוה האריך מאוד שהמדליק בנר שעוה לא יצא דהרא"ש כתב בתשובה ואבוקה של שעוה וכו' אלמא דנקרא אבוקה ולא נר ובעיני תמוה לדחות מנהג שנהגו העולם לרוב בשעוה ונזכר במנהגים ורמ"א. וכן ראיתי בכלבו ובאמת הרא"ש שם בשיגרת לישנא נקט ולא כתבו לדינא כלל, ועוד קשיא עליו מבודקין את החמץ לאור האבוקה, דלכולי עלמא בודק בנר שעוה ורק שני נרות קלועים מיקרי אבוקה, כדאיתא סימן תל"ג סעיף ב' וכן משמע באבוקה להבדלה בסימן רצ"ח סעיף ב' וביו"ד סימן י"א, ומכל מקום למצוה מן המובחר עדיף שמן זית:

ג [לבוש] כי ודאי בטלו וכו'. ליתא דמכל מקום מאוסים הם לתשמישי מצוה וכן פסקו רש"ל ומטה משה סימן תתקצ"א ולבוש גופיה ביו"ד סימן קל"ט, ועיין סימן רס"ג ס"ק [ו'] וסימן קנ"ד ס"ק ט"ז:

ד בנר של חנוכה וכו'. אבל לא להשתמש (מגן אברהם), והוא טעות סופר וצריך לומר אבל לא לשמש ורצה לומר דלשמש צריך משמנים ופתילות הכשירים דהא משתמשין בו ודלא כראש יוסף:

ה [לבוש] ולשמא יתן יותר וכו'. משמע דאם נותן בה יותר אסור וכן פסק רמ"א, מיהו למה שכתבתי בסימן תרע"ב ס"ק ב' דאסור להשתמש אף אחר שדלק כשיעור מותר, ועיין בתשובת הרשב"א סימן ק"ע דמבואר דאסור ליתן שמן יותר משיעור משמנים אלו בשבת, ומזה קשה על רמ"א ולבוש אך שקיצרתי כיון דלפסק דילן אף אחר זמן אסור להשתמש:

ו [לבוש] מקום שלא ראו וכו'. בלאו בכי אין נהנין מן הקודש דאפשר קאמרינן כיון דכולי עלמא לא פליגי דאסור וקול מראה וריח מעילה אין בהו איסורא איכא בפסחים דף כ"ו (מלבושי יום טוב):

ז למנותן לאורה וכו'. משמע אפילו אין ידיו סמוכות לנר אסור וכן פסקו אחרונים:

ח [לבוש] הנהיגו לאסור וכו'. דקדק לומר הנהיגו משום דבשולחן ערוך כתב יש מי שמתיר תשמיש של קדושה לכך כתב דהנהיגו כדברי האוסרים. והנה הט"ז כתב דהמתיר לא התיר אלא דרך ארעי אבל ללמוד דרך קבע ולהרצות ולחשוב לאורה חשבונות ומעות צדקה, אבל דבר חול או לכתוב שטרות ואגרת הרשות וכתיבת חשבונות אסור, עד כאן. הרי להדיא דאפילו בקבע התירו בקדושה, ועוד הא במרדכי ובכלבו ובמלחמות ה' כתבו דלמתירין מותר לאכול בשבת לאורו דאכילה מצוה היא. ומה שמקשה ט"ז אם כן אמאי מותר בשמנים הפסולים לנר חנוכה הא מותר ללמוד, יש לומר כיון דאין היתר ללמוד לאור הנר אלא עם אחר דלא שכיח כל כך לא גזרו, אך קשה הא מותר לאכול אצלו כדאמרן וכן ראיתי במלחמות ה' ובכלבו שהקשו מזה:

ט [לבוש] שהרי אף בחול וכו'. קשה לפי מה שכתב רמ"א בסימן רס"ד דאם יש נר אחר מותר להשתמש אצל הפסולים אם כן תיפוק ליה אף שיהא מותר להשתמש לנר חנוכה נמי מותר בפסולים דהא על כרחך נר של שבת מוכשרים. ויש לומר דלעיל כשכבר הדליק קאמר אבל לכתחילה אסור להדליק הפסולים על סמך נר אחר:

י [לבוש] כדי שידליק וכו'. טעם זה כתב מנפשיה דמב"ח ומגן אברהם משמע טעמו דכיון שהוא גדול עיקר תשמישו ממנו ולכך כתבו שאם הוא גדול מאחרים אין צריך שיהא מרוחק, ומשמע שאין ליקח השמש מנרות ולילך ממקום למקום כמו שקצת נוהגים אלא יניחנו תמיד שם. כתב רמ"א סימן פ"א אפילו רבים המדליקים צריך להניח אצל כל אחד ואחד אפילו יש נר על השולחן. כתב מגן אברהם דבמאור משמע דאף על פי שיש שמש אצל הנרות צריך נר על השולחן שלא יאמרו לצורכו הדליקו, עד כאן. ואינו מוכרח ועוד דכיון שנוהגין לעשות השמש גדול מאחרים ולמעלה ידוע דמשתמשין אצל השמש, ולפי זה מותר לכתחילה להשתמש אצל השמש שאצל הנרות, ודלא כמגן אברהם בשם המלחמות ה'. משמע מב"ח סוף סימן זה דכשמדליקין למטה מעשרה טפחים יניח השמש למעלה מעשרה שהוא מקום תשמישים של אדם כדי שישתמש לאורו, אבל כשמדליק למעלה מעשרה טפחים יניח השמש למטה מן הנרות שמתפשט האור למעלה וממנו עיקר התשמיש. כתב הגהות מיימוני נחשת נוטריקון 'נר 'חנוכה 'שמש 'תדליק, ורוקח סימן רכ"ה כתב א"ת ב"ש נחש"ת טסב"א יון, עד כאן, וצריך לומר יוון בשני ווי"ן:

יא נר חנוכה וכו'. פירוש שכבר הדליקו נר חנוכה וכבה ונתערב (שיירי כנסת הגדולה מהרי"ב), אבל עולת שבת כתב זה לשונו, לפי מה שכתב רמ"א בסימן מ"ב דהזמנה לגוף

הקדושה מילתא
כאן. ולענ"ז
כדאמרינן בשבי
דאסור להשתמ
עליו, ועוד הא
ליקח נרות הע

יב [לבוש] אינ
האריך ותמ
אמרינן דנתבטל
לכך פסק דמב
מקביעתו דהוי
דעת תרומת הד

יג לא בטל וכו
נר של היתר
אצלן (רמ"א), וה
לנר חנוכה והא
שהשמש גדול
עיין שם, ואפש
כתב דהדין עם
קשיא לי דאם
שצריך נר אחר
מקום צריך משו
יותר גדול או
ישתמש אצל נר
יש לומר דסבי
רגילין להדליק
צריך נר אחר מ
משמע לן אף
אחר מכל

יד לפיכך אם כ
ולהדליק בכ
לי דלא ידלי

טו של מתכות
ובליל שני
ניסים ושהחיינו,
מקום ניחא ליה
כאן. ועיין סימן
בסדר היום שה
ומי שיד

טז אין חוששי
עשישית ש

בקטנים ילפינן מקרא דאין שביעית משמטת. (ועיין בחסדי דוד על התוספתא שם, שכתב שאין חולק על דברי רבי שמעון דאין שביעית משמטת חוב היורשים. ודבריו נסתרים מדברי כל הראשונים הנ"ל. וצ"ע). וכן מצאתי בגידולי תרומה על ספר התרומות (שער מה חלק א, אות כ, דף רט ע"ד) שכתב, שהרשב"א שסובר שטענינן ליתומים גדולים, אין פירושו של הרמב"ן מקובל אצלו. ע"ש. וכן ביאר בדבריו הכנסת הגדולה חשן משפט (סימן סז, הגהות בית יוסף ס"ק נא), ואף שמתחלה כתב איפכא, מכל מקום בסוף דבריו משמע דאודויי מודה לגידולי תרומה. ע"ש. ועיין עוד בזה בשו"ת מהרח"ש חלק ב (סימן ל וסימן לא), ובשו"ת מהרי"ט צהלון החדשות חלק ב (מכון ירושלים תשמ"א סימן רלד).

ולפי כל הנ"ל מתבאר, שפסק רבינו כאן בתשובה, דטענינן ליורש שפרוזבול היה למורישו ואבד, הוא מחלוקת ראשונים, שלדעת הרשב"א והגימוקי יוסף ורבינו ירוחם והריב"ש הנ"ל, טענינן ליורש, (ואף שהגימוקי יוסף לא כתב כן בפירוש, אלא רק דביתומים גדולים צריכים פרוזבול, מכל מקום מסתבר לומר דכיון שנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, טענינן ליה), אבל לדעת הרמב"ן (וכן נראה דעת הרא"ה והריטב"א והר"ן שהביאו דבריו), אף שהדין דין אמת, ואין השביעית משמטת חוב היתומים היורשים, מכל מקום הטעם אינו משום דטענינן ליה פרוזבול היה למורישו ואבד, אלא משום דאין שביעית משמטת חוב היורש כלל, דהלכה בזה כרבי שמעון. ונפקא מינה בין שיטת רבינו וסיעתו, לבין שיטת הרמב"ן, כגון היכא דהוברר מעל לכל ספק שמורישו לא כתב פרוזבול, שלדעת רבינו והרשב"א וסיעתם, שביעית משמטת את החוב, ולדעת הרמב"ם וסיעתו אין שביעית משמטת חוב היורש כלל אף אם לא עשה פרוזבול.

ובעיקר הדין שכתב רבינו דטענינן ליורש, הדבר ברור דהיינו משום דרבינו לשיטתו, דנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, ואף אם לא טען כן, אמרינן ליה שמא פרוזבול היה לך, וכדעת רב בגיטין לז: וכמו שפסק בפרק ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה כד. וכן דעת התוספות (גיטין לז: ד"ה לא שביק) בשם רבינו תם, שנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד אף שלא בשבועה. (ועיין בספר הישר חלק החידושים סימן קלח). וכן דעת הראב"ד בהשגותיו על הרי"ף (שם), והרמב"ן (שם), (ועיין בשו"ת הרמב"ן הנד"מ סימן פח). וכן כתב המרדכי גיטין (סימן שעט) בשם רבינו יחיאל מפאריש, ורבינו שמואל בן ברוך, והר"ם. וכתב עוד (בסימן שם) שכן דעת ר"י. וכתב עוד (בסימן שפא), שכן דעת הראב"ד והרא"ם והר"ם. וכן מבואר בספר יראים (סימן קסד). וכן כתב בסער תשב"ץ (סימן תק) בשם הר"מ ורבינו אליעזר ממץ. (ועיין בשו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף וצז בשאלה, מה שכתבו בשם היראים). וכן מבואר בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג, סימן תתקעב), ובתשובות מיימוניות לסדר משפטים (סימן י) בשם הר"מ, ובשו"ת הרא"ש (כלל עז סימן ד) בשם הר"מ. וראה עוד בפסקי ריקאנטי (סימן שג), ובכל בו (בדינים מהתשב"ץ שבסוף הספר, סימן כט), ובתועפות ראם על היראים שם. ע"ש. וכן דעת הסמ"ג (לאוין רעא), והסמ"ק (מצוה רנט), והרא"ש (שם סימן כ) (ועיין בשאלת הרא"ש לר"מ בשו"ת הרא"ש שם). וכן כתב הרשב"א בחידושיו (שם). (ועיין עוד בשו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף ועה, וחלק ב סימן קעג ורח וריב ושיג, וחלק ג סימן לג ונז, וחלק ד סימן כג וקכו, וחלק ז סימן תקכא, ובשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סימן רנו). וכן כתבו בספר התרומות (שער מה חלק א אות כב) ובספר האגודה (שם), ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן קס), ובחידושי הריטב"א הישנות (שהם חידושי רבינו קרשקש וידאל שנדפסו על שם הריטב"א), והטור חשן משפט (סימן סז), והר"ן (על הרי"ף ובחידושיו שם), ושכן דעת הרמב"ן, ורבינו ירוחם בספר מישרים (נתיב ז), ובשו"ת הריב"ש (סימן תצא), ובפסקי ריא"ז (שם), ובשו"ת מהרי"י קולון (שרש צב), ושכן כתב הר"ר יוסף חיים. (וחלק מהראשונים הנ"ל כתבו, שבמקום שאין כותבין פרוזבול אינו נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד.

אולם הרי"ף שם, השמיט דין זה דנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, וכתבו הרא"ש והמרדכי והריטב"א והר"ן הנ"ל, דסבירא ליה דאין הלכה כרב, ואין נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד. ולפי זה נראה דלא סבירא ליה כתשובת רבינו, ולא טענינן ליורש פרוזבול היה למורישו ואבד, דהא אף מורישו אילו היה טוען כן לא היה נאמן. (ועיין בגידולי תרומה על ספר התרומות הנ"ל מה שכתב בדעת הרי"ף). וכן כתב העיטור חלק א (דף עו ע"ב). וכן כתבו בשמו הטור (שם) והשלטי גבורים (שם). וכן דעת המאירי (שם). וכן כתב המרדכי (שם סימן שפא) בשם התוספות וספר התרומה. (ועיין במהרי"ק הנ"ל שהקשה שהרי התוספות כתבו להיפך, וכתב שאולי הכוונה לתוספות שאנץ. והובאו דבריו בגליון המרדכי שם. ועיין בפירוש הר"ש לשביעית פרק י משנה ה). ועיין בטור (שם) ובשלטי הגבורים (שם) שכתבו בשם הרמ"ה, שנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד דוקא

סימן קיא

שאלה: ותורינו[1] במי שהדליק נר חנוכה ובירך, ואחר כך נזדמנה לו אחרת, או שראה אחרת, אם צריך לחזור ולברך על הדלקתה, או ראייתה, או לא.

תשובה: דבר[2] זה תלוי בכוונת המברך, כמו בשאר ברכות, אם היתה כוונתו להוציא בברכה זו בתים אחרים, ברכה אחת לכולן, ואם בירך והדליק ואחר כך נזדמנה לו בית אחרת, יברך פעם אחרת ואפילו מאה פעמים. וכתב משה[3]. בשבועה. וכן כתבו העיטור חלק א (דף עז ע"ב), הראב"ן (גיטין שם). וכן כתב המרדכי (שם סימן שפא) בשם ה"ר קופלין מוייצבורק והראב"ן. וכן כתב האגודה (שם) בשם ספר אביאסף והראב"ן. וכן כתב בחידושי הריטב"א הנד"מ (שם). (ועיין עוד בשו"ת הריטב"א הנד"מ סימן קצו). ולפי דבריהם הוא הדין דלא טענינן ליורשים פרוזבול היה למורישם ואבד, דהא אף מורישם אילו היה טוען כן היה צריך להישבע, והם אינם יכולים להישבע על כך. ועל כרחנו לומר כן בדעתם, דאם לא כן יהיו דברי העיטור הנ"ל סותרים. ודו"ק. ומרן בשלחן ערוך (שם סעיף לג) פסק כדעת רבינו, שנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, ולא עוד אלא שפותחין לו וכו'. ועיין באחרונים שם. ואכמ"ל יותר.

סימן קיא. תשובה זו הובאה בדברי רבי דוד אבודרהם סדר הדלקת נר חנוכה.

1 בהוצאת מקיצי נרדמים נוסח השאלה: ומה יאמר אדוננו בדבר מי שהדליק נר חנוכה, ובירך עליו, וחזר והדליק נר חנוכה אחר, או ראהו, היחזור ויברך על הדלקתו או על ראייתו, וכן פעם אחר פעם, אם לאו. ע"כ.

2 בהוצאת מקיצי נרדמים נוסח התשובה: הדבר בזה תלוי בכוונת המברך, כמו בשאר הברכות, אם היתה כוונתו להדליק נרות הרבה זה אחר זה, ברכה אחת לכולם, ואם בירך והדליק ואחר כך נזדמן לו נר אחר להדליק, יברך ברכות אחרות, וכן אפילו נזדמנו לו מאה זה אחר זה. וכך הדין בברכת הרואה. וכתב משה. ע"כ. וכעין זה הנוסחא ברבי דוד אבודרהם שם, אלא שלא נזכר שם אפילו מאה פעמים וכו'. ע"ש.

3 הנה האחרונים האריכו בביאור תשובת רבינו זאת, כי מנוסח התשובה שהובאה באבודרהם ובהוצאת מקיצי נרדמים, משמע לכאורה שכוונת רבינו לענין בית אחד, כשרוצה להדליק עוד נרות נוסף על מה שהדליק, ובזה הדבר תלוי אם היתה כוונתו מתחלה להדליק עוד נרות, ברכה אחת לכולם, ואם נמלך ורצה להדליק עוד נרות, מברך בכל פעם שרוצה להדליק, והיינו משום מהדרין מן המהדרין (וקצת קשה לפי זה מה שנזכר בהוצאת מקיצי נרדמים: „וכן אפילו נזדמנו לו מאה זה אחר זה"). וכן נראה שהבין בדברי רבינו, המגן אברהם (סימן תרנא סוף ס"ק כה). וכן פירשו בדברי המגן אברהם, המחצית השקל (סימן תרעו סק"א), והפרי מגדים (אשל אברהם שם). וכן כתב האליה רבה (סימן תרעב סק"ז). ועיין במגן אברהם (סימן תרעו סק"א) שכתב בשם האחרונים חיים והבית יוסף והדרכי משה, שאינו חוזר ומברך. ע"ש. והמחצית השקל והפרי מגדים (שם) הקשו לשיטת הרמב"ם, דהא כל התוספת על נר אחד אינה אלא משום מהדרין ומהדרין מן המהדרין, ולא מסתבר שיוכל לברך על תוספת הנרות. וכן כתב הפרי חדש (סימן תרעב), שאינו מברך אם מוסיף בנרות ההידור. ועיין עוד בהלכות קטנות חלק א (סימן ג), ובברכי יוסף (סימן תרצא סק"ג), ובערך השלחן (סימן תרעב סק"ז), ובפרי מגדים (סימן תרצא, משבצות זהב סק"א, וסימן תרעו, משבצות זהב סק"ב), ובשדי חמד (מערכת חנוכה סימן יח), ובמה שכתבו בזה באנציקלופדיה תלמודית כרך טז (ערך חנכה, עמוד רעג, והבערה שם). ע"ש.

אולם בנוסח התשובה שלפנינו משמע דמיירי לענין בתים אחרים, וכן ביארו בתשובת רבינו זאת, בשו"ת שדה הארץ חלק ג (חלק אורח חיים סימן מב), ובשו"ת פרי הארץ חלק ג (חלק אורח חיים סימן ב). (וביארו כן בתשובה שתובאה באבודרהם). ולפי זה ניחא קושית המחצית השקל והפרי מגדים, דבנר חנוכה הוא חיוב נר איש וביתו, ואף אם הדליק בבית אחד, אם יש לו בית אחר צריך לברך ולהדליק בו, דומיא למה שאמרו בשבת (דף כג.) חצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות. ע"ש. ולפי זה מיושב גם לשון התשובה שבהוצאת מקיצי נרדמים הנ"ל, שמשמע דלא מיירי לענין נרות ההידור, שהרי הנוסחא שם: „וכן אפילו נזדמנו לו מאה זה אחר זה". ולגבי נרות ההידור לא שייך לומר אפילו מאה נרות במהדרין מן המהדרין, אלא רק במהדרין כשבני הבית הם מאה, (או במהדרין מן המהדרין לשיטת הסוברים דאף במהדרין מן המהדרין כל

ספר הדלקת נר חנוכה

שֶׁמִּמְּנוּ מְבִיאִים הַשְּׁמָנִים, וּמִשָּׁם עַד יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ שְׁמוֹנָה יָמִים בֵּין הֲלִיכָה לַחֲזָרָה. וְהָכִי אִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי. וְכָתַב בַּעַל הָעִתִּים, לָמָּה אֵין עוֹשִׂים תִּשְׁעָה יְמֵי חֲנֻכָּה מִסָּפֵק, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים בְּחַג הַסֻּכּוֹת תִּשְׁעָה יָמִים. תְּשִׁיעִי סָפֵק שְׁמִינִי. וְתֵרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁחַג הַסֻּכּוֹת מִן הַתּוֹרָה, וְהֶחְמִירוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל עַל סְפֵקוֹ, לְפִי שֶׁאֵין אָנוּ קוֹבְעִין עִתָּה עַל פִּי הָרְאִיָּה, אֲבָל חֲנֻכָּה שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם, הֵם אָמְרוּ לַעֲשׂוֹת שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, וְהֵם אָמְרוּ חֶשְׁבּוֹן הַמּוֹלָדוֹת, עַד כָּאן, חִדּוּשׁ. חֲנוּכָּה נוֹטְרִיקוֹן: ח׳ נֵרוֹת, נ׳הֲלָכָה כְּ׳בֵית הִ׳לֵּל, שֶׁאָמְרוּ, יוֹם רִאשׁוֹן מַדְלִיק נֵר אֶחָד, וּמִכָּאן וָאֵילָךְ מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הֵם אִם נִתְּנָם אָדָם לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה פְּסוּלִים, וְאֵלּוּ הֵן: מָבוֹי, גֵּר חֲנֻכָּה, סֻכָּה, וּשְׁלָשְׁתָּן יֵשׁ לָהֶם רֶמֶז מִן הַפָּסוּק. מָבוֹי שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית יט, ח) כִּי עַל כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי. הַקּוֹרָה תִּהְיֶה עַד צֵל טְפָחִים, וְלֹא יוֹתֵר, וְצֵל טְפָחִים הֵם עֶשְׂרִים אַמָּה, בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים. סֻכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ד, ו) וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מֵחֹרֶב. חֲנֻכָּה (בְּמִדְבַּר ז, פד) זֹאת חֲנֻכַּת

״הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם״, עוֹלֶה לְמִנְיַן ק״כ.

הַמַּדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה, בְּלֵיל רִאשׁוֹן מְבָרֵךְ

שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה. וְשֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, וְשֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאִם לֹא בֵּרַךְ זְמַן בְּלֵיל רִאשׁוֹן, כָּתַב הָרֹא״ש בִּתְשׁוּבָה, שֶׁמְּבָרֵךְ בְּלֵיל שֵׁנִי, אוֹ אֵימָתַי שֶׁיִּזְכֹּר. וּמִלֵּיל רִאשׁוֹן וָאֵילָךְ מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם, לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה, וְשֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ. וְהָרוֹאֶה הַנֵּרוֹת מְבָרֵךְ בְּלֵיל רִאשׁוֹן שְׁתַּיִם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים, וְשֶׁהֶחֱיָנוּ, מִכָּאן וָאֵילָךְ אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא שֶׁעָשָׂה נִסִּים בִּלְבַד. וְדַוְקָא שֶׁאֵינוֹ עָתִיד לְהַדְלִיק בְּבֵיתוֹ, וְלֹא מַדְלִיקִין עָלָיו, כְּגוֹן שֶׁהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ, וְרוֹאֶה הַנֵּרוֹת בָּעִיר, אֲבָל בְּעִנְיָן אַחֵר אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ. וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה תִּקְּנוּ לְבָרֵךְ עַל רְאִיַּת נֵר חֲנֻכָּה, יוֹתֵר מִשְּׁאָר מִצְוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר, מִשּׁוּם פִּרְסוּמֵי נִסָּא. אִי נָמִי, שֶׁיֵּשׁ אֲנָשִׁים רַבִּים שֶׁאֵין לָהֶם בַּיִת, וּלְכָךְ תִּקְּנוּ לָהֶם חֲכָמִים לְבָרֵךְ.

כָּתַב הַר״ר יוֹנָה, שֶׁבְּלֵיל רִאשׁוֹן מְבָרֵךְ שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ קֹדֶם הַהַדְלָקָה, דְּכָל הַמִּצְוֹת מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן עוֹבֵר לַעֲשִׂיתָן. וּבְלֵיל שֵׁנִי מְבָרֵךְ קֹדֶם הַהַדְלָקָה לְהַדְלִיק. וְשֶׁעָשָׂה נִסִּים מְבָרֵךְ אַחַר שֶׁמַּדְלִיק גֵּר רִאשׁוֹן, קֹדֶם שֶׁיַּדְלִיק גֵּר שֵׁנִי, שֶׁהוּא גַּם אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְכֵן בְּלֵיל שְׁלִישִׁי, קֹדֶם שֶׁיַּדְלִיק גֵּר שְׁלִישִׁי. וְכֵן בְּרְבִיעִי, וְכֵן לְכָלָם. וְאַמְרִינָן בְּמַסֶּכֶת סוֹפְרִים (פֶּרֶק כ׳ הֲלָכָה י׳) הַמַּדְלִיק גֵּר חֲנֻכָּה, אַחַר שֶׁהִדְלִיק אוֹמֵר, הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ עַל יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים, וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ, וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אֶלָּא לִרְאוֹתָן בִּלְבַד, כְּדֵי לְהוֹדוֹת לִשְׁמְךָ עַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל נִסֶּיךָ וְעַל יְשׁוּעָתֶךָ. וְכֵן הָיוּ נוֹהֲגִין לוֹמַר הַר״ר מֵרוֹטֶנְבּוּרְג וְהָרֹא״ש. מִנְיַן הַפְּתִילוֹת שֶׁל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה שֵׁשׁ וּשְׁלִשִׁים, סִימָן לָהֶם ל״ו חָכְמוּ (דְּבָרִים לב, כט) וְכָתוּב בִּשְׁאֵלְתּוֹת דְּרַב אַחַאי, נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהוֹתִיר בָּהּ שֶׁמֶן, מַהוּ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בּוֹ, תָּא שְׁמַע, דְּתַנּוּ רַבָּנַן, נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהוֹתִיר בָּהּ שֶׁמֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מוֹסִיף עָלָיו וּמַדְלִיקוֹ בְּיוֹם שֵׁנִי. בְּיוֹם הַשֵּׁנִי, מוֹסִיף עָלָיו וּמַדְלִיקוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. וְכֵן בִּשְׁאָר הַיָּמִים, אֲבָל אִם הוֹתִיר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, עוֹשֶׂה לוֹ

מְדוּרָה וְשׂוֹרְפוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כֵּיוָן שֶׁהוּקְצָה לְמִצְוָה אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ מִמֶּנּוּ. וְכֵן כָּתְבוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁהַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן אַחַר שֶׁכָּבוּ, דְּאִתְקְצוּ לְמִצְוָה. וְהִקְשָׁה הָרַב רַבִּי גֵּרְשׁוֹם בֶּן רַבִּי שְׁלֹמֹה, דְּהָא קַיְמָא לָן דְּתַשְׁמִישֵׁי מִצְוָה נִזְרָקִין. וְתֵרֶץ, דְּהָנֵי מִלֵּי, כְּגוֹן תַּשְׁמִישׁ שׁוֹפָר וּלוּלָב וַיְיוֹצֵא בָּהֶן שֶׁדַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶן אַחַר מִצְוָתָן, שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ אַחֲרֵי כֵן, אֲבָל הַנֵּי אֵין דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶן כְּסָבוּר שֶׁיִּשְׂרְפוּ בִּשְׁעַת מִצְוָתָן. אִי נָמִי, שֶׁרִיגְהוּ רַבָּנָן כְּתַשְׁמִישֵׁי קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא זֵכֶר לַשֶּׁמֶן שֶׁל הַקֹּדֶשׁ. וְיֵשׁ לִשְׁאֹל, אִם כֵּן פְּתִילוֹת שֶׁל שַׁבָּת יִשְׂרְפוּ, לְדַעַת זוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּלֹא דָּמֵי אַהֲדָדֵי, דְּגַר שַׁבָּת עִקַּר מִצְוָתוֹ לְהָנוֹת וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן, וּלְכָל הַבַּיִת, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, יָכוֹל לְהָנוֹת אַחַר מִצְוָתָן, מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּגַר חֲנֻכָּה, שֶׁעִקַּר מִצְוָתוֹ מִשּׁוּם פִּרְסוּמֵי נִסָּא, וְלֹא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ, וּמִשּׁוּם הָכִי אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה אַחַר מִצְוָתָן, כִּי לְכָךְ נַעֲשׂוּ מִתְּחִלָּה.

וּמַה שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת פְּתִילוֹת חֲדָשׁוֹת בְּכָל לַיְלָה, אֵינוֹ צָרִיךְ, וְיֵשׁ לְהוֹכִיחַ זֶה מִמַּה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י ז״ל בִּמְלֹתָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (שַׁבָּת כג, א), בְּעַשְׁשִׁית שֶׁהָיְתָה דּוֹלֶקֶת מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וְהוֹלֶכֶת כָּל הַיּוֹם. לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מְכַבֶּהּ וּמַדְלִיקָהּ. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ״י ז״ל, שֶׁהַדְלִיקָהּ מִבְּעֶרֶב לִצְרָךְ חֲנֻכָּה. וְרָאָה לְפֵרוּשׁוֹ, שֶׁמֻּתָּר לְהַדְלִיק בִּפְתִילוֹת שֶׁהַדְלִיק בַּלֵּילוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְכָבוּ, עַד כָּאן דִּבְרֵי הַר״ר גֵּרְשׁוֹם. שָׁאַל הַר״ר יְחִיאֵל לְאָבִיו הָרֹא״ש, גֵּרוֹת חֲנֻכָּה שֶׁמַּדְלִיקִים אֶחָד יוֹתֵר בִּסְתָם לִשְׁמֹשׁ, וְלֹא פֵּרְשׁוּ אִי זֶה מֵהֶם, אִם יָכוֹל אַחַר כָּךְ לִבְרֹר אִי זֶה שֶׁיִּרְצֶה לִהְיוֹת שַׁמָּשׁ, אֲפִלּוּ הָרִאשׁוֹן, אוֹ מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת, אוֹ דַוְקָא מִן הָאַחֲרוֹן, וְהָכִי מִסְתַּבֵּר. תְּשׁוּבָה, גֵּרוֹת חֲנֻכָּה אֵין לְהַפְסִיק בָּהֶן, הִלְכָּךְ הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה שֶׁלֹּא לְשֵׁם גֵּר חֲנֻכָּה, אֶלָּא שֶׁאִם יִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ, יִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹר אוֹתוֹ הַגֵּר, וְאֵין שֵׁם שַׁמָּשׁ עָלָיו, כִּי הַשַּׁמָּשׁ הוּא הַמַּדְלִיק בּוֹ הַגֵּרוֹת. נִשְׁאַל הַרִמְבַּ״ם ז״ל, מִי שֶׁהִדְלִיק גֵּר חֲנֻכָּה, וּבֵרֵךְ עָלָיו, וְאַחַר כָּךְ הִדְלִיק גֵּרוֹת אֲחֵרוֹת, אִם צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ, אוֹ לֹא, וְכֵן פַּעַם אַחַר פַּעַם. וְהֵשִׁיב שֶׁזֶּה הָעִנְיָן חוֹזֵר לְכַוָּנַת הַמְבָרֵךְ, כְּמוֹ בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת, אִם כְּשֶׁהִדְלִיק גֵּר חֲנֻכָּה וּבֵרֵךְ עָלָיו הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְהַדְלִיק גֵּרוֹת אֲחֵרוֹת, בְּרָכָה אַחַת לְכֻלָּן. וְאִם בֵּרֵךְ וְהִדְלִיק, וְאַחַר־כָּךְ נִזְדַּמְּנוּ לוֹ גֵּרוֹת אֲחֵרוֹת לְהַדְלִיק, מְבָרֵךְ בְּכָל פַּעַם וּפַעַם, עַד כָּאן. וְאַמְרִינָן בִּירוּשַׁלְמִי, בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אֵין מַבְדִּילִין בְּגֵר חֲנֻכָּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין נֶהֱנִין לְאוֹרוֹ, וְאֵין מְבָרְכִין עַל הַגֵּר עַד שֶׁיְּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ. לֵיל שַׁבָּת שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּחֲנֻכָּה כָּתַב בַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת, מַדְלִיק גֵּר חֲנֻכָּה, וְאַחַר־כָּךְ גֵּר שַׁבָּת. וְאִם הִדְלִיק גֵּר שַׁבָּת תְּחִלָּה, נֶאֱסַר עָלָיו לְהַדְלִיק גֵּר חֲנֻכָּה, שֶׁהֲרֵי קִבֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. וְהַתּוֹסָפוֹת כָּתְבוּ שֶׁאֵין הַקַּבָּלָה תְּלוּיָה בְּהַדְלָקַת הַגֵּר, וְיָכוֹל לְהַדְלִיק גֵּר שַׁבָּת תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ גֵּר חֲנֻכָּה, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו הַשַּׁבָּת, וּכְמוֹ שֶׁמַּדְלִיק הַרְבֵּה גֵּרוֹת זֶה אַחַר זֶה, כָּךְ מַדְלִיק גֵּר חֲנֻכָּה. וְנָהֲגוּ לְהַנִּיחַ גֵּר חֲנֻכָּה בְּאֶמְצַע בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּמַדְלִיקִין אוֹתָהּ בֵּין תְּפִלַּת מִנְחָה לִתְפִלַּת עַרְבִית. וּבְעֶרֶב שַׁבָּת מַדְלִיקִין אוֹתָהּ קֹדֶם הַמִּנְחָה, עַד שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ הַקָּהָל. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מַדְלִיקִין אוֹתָהּ אַחַר שֶׁמַּבְדִּיל עַל הַכּוֹס, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר יִפְתַּח ה׳ לְךָ וְגוֹ׳. וּבְלֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל חֲנֻכָּה מִתְפַּלְּלִין כִּשְׁאָר הַיָּמִים, וּמַכְרִיז

ספר אבודרהם השלם

רבינו דוד אבודרהם נכד

תלק א

סימן תרעא

סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו. ובו ח' סעיפים:

א [א] [א] צריך ליזהר מאוד בהדלקת נרות חנוכה [ב] ואפילו (א) עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק:

ב [ג] כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך א (ב) מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל אחרון יהיו שמונה [ד] (א) ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר: הגה [ד] [ה] [ו] ויש אומרים לכל אחד מבני הבית ידליק (*) [ה] [י] וכן (ג) המנהג פשוט [ז] ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין:

ג [ח] נר שיש לו שתי פיות עולה לו ב [ט] בשביל [י] שנים:

ד [יא] [ט] מילא קערה שמן והקיפה פתילות אם [יב] כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר אחר לא כפה עליה כלי אפילו לנר אחד אינו עולה לפי שהיא כמדורה: הגה [יג] ולכן יש ליזהר להעמיד הנרות ג [יד] בשורה [טו] בשוה ולא בעגול דהוי כמדורה [טז] ומותר להדליק [יז] בפמוטות (ב) שקורין [יח] לומפע [יט] מאחר [כ] שכל נר מוכדל הרבה מחבירו [כא] ויזהרו כשעושין נרות שהוא הפמוך לפתח, ויקבע לנד ימין. והמדקדקים אינם מדליקים בלומפע"ל, שאין בה הידור נר מצוה, עכ"ל.

תרעא [א] מוסיף והולך. נראה לי דמי שאין לו שמן הרבה, יתן באחד שמן כשיעור, והמותר יחלק לכולם. שאם יעשה לכולם בשוה, לא ידלק אפילו אחד כשיעור. ואם יש לו שמן בגמצוס, ולמכירו אין לו כלום, מוטב שידליק [א] בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו, דהא מדינא אין צריך אלא אחד: [ב] בשביל שנים. פירש רש"י [שבת כב, ב ד"ה שתי פיות] בשביל שני בני אדם, למהדרין העושים נר לכל אחד. ונראה לי לדידן דמוסיפין בכל לילה, לא ידליקו שני אנשים נר אחד, דאז לא יהיה היכר כמה נרות מדליקין, כמו שכתוב בהג"ה [שעיף ג]: ג בשורה בשוה. ולא אחד נכנס ואחד יוצא (דרכי משה אות ג ד"ה דהא מילתא מהרי"ל הלכות מנוכה עמוד מה):

תרעא (א) ואפילו אם רבים. דבגמרא [שבת כא, ב] אינו המהדרין מן המהדרין, בית הלל אומרים מוסיף ואולם ופירשו המוספות [שם ד"ה והמהדרין] דזה קאי אנר איש וביתו, דהמהדרין שכל הבית אין לבם אלא נר אחד בגיל הראשון, ממילא כשהו בתים שני גרות בגיל שני, יהיו נמוספים הנם. אבל אם שמדליקים בלילה הראשונה נר אחד מבני הבית, אז אם יהיו בגיל שני אינם לכל אחד אין הכרה לתוספת הנם, כי יאמרו הרבה בני בית, ולכל אחד אין רק נר אחת, וחזו דעת הטור [פרי] והשו"ע. אבל הרמב"ם [ה, ג-ב] פירש, שאף לאותן שמדל נר לכל אחד יעשו לכל אחד נרות בגיל שני, וכן עד מ'. ויש אומרים של רמ"ש. ונכון מידוש במנהג, שהספרדים מ כמוספות כמו שכתב כ"י [שם] (ג) והאשכנזים כרמב"ם, וה מניח בשאר מקומות (ב) שקורין לאמפא. ונכון [שו"ת סימן פה] צריך לתוספת הסמוך לפתח, ויתמיל מנר הא

שערי תשובה

תרעא (ב) מוסיף והולך כו'. עיין באר היטב. ועיין ברכי יוסף [אות ג] מי שלא היה לו שמן רק לנר אחד ובירך עליו, וחזיכו נודמן לו שמן לנרות השייכים להידור בלילה ההיא, כתב מהר"ם מזרחי ומהר"א נחום [עיין פרי הארץ ח"ג סימן ב] דלא יברך פעם אחרת על נרות הנוספים. ועיין לקמן [באר היטב] סוף סימן תרע"ב. ועיין שם [ברכי יוסף כאן אות ד] אם שנים ושלושה בעלי בתים דרים בבית אחד, וכל אחד אוכל עם בני ביתו בפני עצמו, כתב בשבלי הלקט [סימן קפה] שאין צריך להדליק כל אחד בפני עצמו, רק להשותף יחד בפרטי, ודלא כמו שכתב בשערי ישועה [שער ז סימן ד] כו': (ג) המנהג. ועיין בכנסת יחזקאל סימן י"ז ששם מנהג הספרדים שרק בעל הבית מוסיף והולך, וכתב שאם אשכנזי דר בבית אצל ספרדי, אינו יכול למחות (בידו) [בידו] האשכנזי הדר שם מלהדליק בביתו, ואין בזה משום לא תתגודדו כו', ע"ש מלתא בטעמא:

ביאור הגר"א

תרעא [א] [פעיף א] צריך כו'. דאמרינן שם [שבת כג, ב] הזהיר [א] בנר כו', ופירש רש"י שם ד"ה בנים, בנר שבת וחנוכה, וכן כתב הטור [רש הסימן, ורש"י סימן רסג]: [ב] ואפילו עני כו'. דאמרינן בפרק ערבי פסחים [פסחים צט, ב] ולא יפחתו כו' ואפילו מן התמחוי, ופירש רשב"ם [ד"ה ואפילו] שואל או כו' ב], ואמרינן בגמרא [שם קיב, א] מן התמחוי פשיטא, לא נצרכה אלא לרבי עקיבא כו', תנא דבי אליהו אע"פ שאמרו עשה כו'. אלמא דבר מועט לכבוד שבת, צריך לשאול על הפתחים, שואל או מוכר כנזכר לעיל. ואמרינן שם [קח, ב] דקידוש קודם לכבוד היום וכבוד לילה, ואמרינן בשבת שם [כג, ב] דנר חנוכה קודם לקידוש היום, שמע מינה דמוכר כו': [ג] [סעיף ב] ואפילו אם רבים. תוספות [שבת כא, ב ד"ה והמהדרין], דא"ל קאי אמהדרין, דא"כ לא הוי היכר. וכן כתב הרמב"ם [חנוכה ד, ג] דכן נהגו: [ד] [הגה] ויש אומרים. כן כתב הרמב"ם להלכה [שם הלכה א]. ונראה שכן הוא דעת הרי"ף [שם ט, ב], מדהביא מימרא דרבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שני זקנים כו' בנגד פרי הגג כו' דמעלין ואין כו', דלהאי טעמא לא חיישינן להיכרא דימים הנכנסין או היוצאים שכתבו התוספות שם [כא, ב ד"ה והמהדרין]. וכן משמע בגמרא שם חד אמר כו' טעמא כו', דנפקא מינה בכהאי גונא כנזכר לעיל, ומסקנא דשני זקנים כמאן דאמר דמעלין בקודש כו': [ה] וכן המנהג. כתב בדרכי משה [אות א] בשם מפראג [בהגהותיו לשותן], דלדידן שמדליקין בפנים ויודעין כמה בני הבית, אף תוספות [שם] מודי. ועוד, כיון שמדליקין בפנים אין לחוש לטפח הסמוך כך, כמו שכתוב בסעיף ד' בהג"ה, ויכולין להדליק כל אחד במקום מיוחד, ואיכא היכרא. וחזו שכתב [רס"א] ויזהרו כו'. ועי"ש בהג"ה: [ו] [סעיף ג] שנים. הטור [עמוד תריז] כתב לשני נרות מליל שני ואילך, לפי דרכו שכתב [שם] כדעת התוספות [שבת כא, ב ד"ה והמהדרין] בסעיף ב' ואפילו רבים כו', פירש כפירוש רש"י [שם כב, ב ד"ה שתי פיות] למהדרין, אחר שאנו עושין כמהדרין מן המהדרין. וגם לא פירש כפירוש תוספות [שם כא, ב ד"ה מצוה]. עיין מ"ש מדליקין בבית. אבל שו"ע שהעתיק בסעיף ה' לשון גמרא ותוספות [שם], כתב בשביל שנים, כלשון גמרא: [ז] [סעיף ד הגה] בשורה בשוה. עיין מ"ש [ח] מאחר שכל. שכן פירש בעל העיטור [הלכות חנוכה קסו, ד] מלא קערה כו', במקורבות דוקא. ואף להטור [עמוד תריז] שחולק עליו, כאן מודה, כיון שבמחיצה. ועיין תרומת הדשן [סימן קה]:

הגהות רעק"א

תרעא א) (שו"ע סעיף א) צריך. עיין [פרי מגדים] במשבצות הזהב סעיף [קסן] ג' שכתב, כמו באתרוג אל יבוזו יותר מהוגש [illegible] בהגהן, הוא הדין נר חנוכה, ע"ש. ולענ"ד לא משמע כן, דהא עני המ פתחים מוכר כסותו, ולענ"ד כזה, נראה דכסותו הוא בכלל הון רב, ו משליש שבנכסיו, אלא על כרחיך דמשום פרסום הנס ההמירו יותר ו עשה. וכן משמע ממה שכתב המג"א סימן תרנ"ו ס"ק ד' בשם הרש"ל שלמה בבא קמא פ"א סימן כו': ב) (הגה סעיף ד) שכל נר מובדל מחבירו. שמי מצבעות, ומובדלים כמפוטות, מרומם הדשן [סימן קפ] [שו"ת] בסימן פ"ה כמב, דבמרומקות סרנה בלא כמיים כלי, עולה לנר לכמה נרות:

חכמת שלמה

תרעא (סעיף ב) כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד וכו'. ל"ב, הכא אם הדליק בלילה ראשון שני נרות, אם יבא בלילה הבא לפסול לפנ"ד דיקא, דמוספה על הדבר אינו מזיק בכהאי גונא, כמו שכתב הרמ"א סימן רס"ב [סעיף ה] בהלכות שבת דיסל להוסיף נגד מנין המסמן, ובלבד שלא יפחות, ע"ש. והא הדין בא, וזו"ק הימב:

באר היטב

תרעא (א) עני. אבל אינו מיב להשכיר עצמו כמו בתרנ"ג [illegible] דלמין נרך לחזור על הספרים לו למכור כסותו, מאחר דיש לו [illegible] הדין. וכתב הט"ז [ס"ק ה], נראה לי דמי שאין לו שמן הרבה, יתן [illegible] כשיעור, והמותר יחלק לכולם, שאם יעשה לכולם בשוה, לא ידליק [illegible] כשיעור. ואם יש לו שמן בגמצוס ולמכירו אין לו כלום, מוטב שידליק [illegible] אחד ויתן גם לחבירו, דהא מדינא אין צריך אלא אחד אחד: (ג) המנהג. [illegible] בהג"ה, מ"ל [ס"ק ב]: (ה) כפה. ונרך שיכפה עליה כלי קודם [illegible] שאם ידליקנה ואח"כ יכפה עליה כלי, הרי הנרות היו דולקות [illegible] כמדורה, ולית בהו שום מצוה, וע"י כפיית הכלי נמקנה להיות כנרות, וצריך שיהיה בשעת הדלקתם לשם מצוה, מהר"ל הלוי בספר גן המלך [בשם [illegible] ורש"ש] סימן קנ"ט: (ו) בשורה. ולא אחד נכנס ואחד יוצא, דרכי משה, מהרי"ל [מ"ש ס"ק ג]: (ז) לאמפא. וכתב רש"ל, נרך לתוספה בשעת [illegible] לפתח, ויתמיל מנר האמצעי שהוא הסמוך לפתח, ויקבע לנד ימין. והמדקדקים אינם מדליקין בלומפע"ל, שאין בה הידור נר מצוה, עכ"ל, [ע"ש ס"ק ד] [illegible] ס"ק ד]:

ציונים לרמ"א

תרעא א) רמב"ם [פרק ה, ג]:
(*) דרכי משה אות א:
ג) מהר"א מפראג [בהגהותיו לעור]:
ד) הגהות מיימוניות [דשם קוטע מנוכה ה, ד] בשם [בגמרא] סמ"ק [סימן רפ אות ג]:
ה) תרומת הדשן סימן ק"ה:
ו) פסקי מהר"י וויל [דינין והלכות סימן] ס"ה:

באר הגולה

תרעא א) רמב"ם [פרק ה, ג]:
(*) דרכי משה אות א:
ג) מהר"א מפראג [בהגהותיו לעור]:
ד) הגהות מיימוניות [דשם קוטע מנוכה ה, ד] בשם [בגמרא] סמ"ק [סימן רפ אות ג]:
ה) תרומת הדשן סימן ק"ה:
ו) פסקי מהר"י וויל [דינין והלכות סימן] ס"ה:
ז) רמ"ש [פרק ה, ד] [מהלכות מנוכה סלכה יב, וכתב המגיד משנה שאינו ממשנה לאפילו עני שבישראל וכו', ספפים דף (כ"ם) [לט] [ע"ב] והכא נמי משום פרסומי ניסא:
ח) נרייתא שבת דף (כ"ג) [כא] [ע"ב] וכתב הלכ:
ט) מוספות שם [ד"ה והמהדרין] וכן כתב הטור [עמוד תריז]:
(*) (לשון לומר כמו שמפרש הרמב"ם [שם ה, א] מוגיא דגמרא שם. דהרי כתב [שם הלכה ג] שהמנהג הפשוט בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין נר בכל לילה, ואפילו אם רבים בני הבית) יז:
י) מימרא דרב הונא שם דף כ"ג [ע"ב]:
יא) מימרא דרבא שם:

אוצר מפרשים

תרעא א (מג"א ס"ק א) בכל לילה אחד. נ"ב, עיין לעיל [ס"א] סוף סימן תרנ"ח: (התם מ"ש)

שמא יצא אלא כגר שבת שמותר לשתמש בו אבל בנ"ח אין שומר לבד ל"ח. אבן רש"י פי' שלא תשבו לסמוך על דבריו משמע בגוף דין דמדליקין בשמן:

שם בגמ' דאי לא אדליק מדליק. משמע דאח"כ אין מדליקין ואטולס מקילין בדבר. וכ' שס"מ (פ"ד מה' חנוכה) די"מ כאן רק למלוס מן המובחר אבל גם אח"כ מדליק דהא חנן במגילה (פ"ד) דבר שמלוחו בלילה כשר כל הלילה. אך לשון דאי לא אדליק קשה לפי' זה ע"ש. ולע"ד נראה דשפיר כתבו המפ' הנ"ל דכוונת הגמ' הכא דמלוסה מן המובחר שוא משתשקע החמה עד שהלכה כו'. ואי לא אדליק יאבר עוד כל זמן שלא עבר השיעור. אבל אחר שהלכה רגל מן השוק הו אין לאבר דמלוסה כל הלילה מן הדין. גם נ"ל דהמקילין סומכין עיקר אחי' הב' דלשיטורא דמדאמרינן אח"כ עד כמה אר"י עד דכלית רגלא דתרמודאי נראה דקאי לפי' הב'. דאי כמי' הא' ואין זמן להדליק אח"כ. למה לא נפרש כפשוטו דכל שיש רגל מהלכת בשוק עוד מקיים המלוס כיון דיש קלת פירסום. ומאי עד כמה דפריך אלא ע"כ דס"ל אי' דלשיטורא. וי"ל עוד לפ"ז דמלבד דהלכה כר"י י"ל עוד דלתי' קמא באמת אפי' שהלכה רגל כשפוטו והוא כמו עד אלוס שנמלא קלת מהלכין בשוק. ולכך ממ"נ שפיר מקילין להדליק אחר הזמן של רגלא דתרמודאי כנ"ל. מיהו הראי' ממתני' דכל שמלוחו בלילה אינו מברכת דהא אין למדין מן הכללות. ואדרבה קלת הוכחה להיפוך מדלא קאמר סגמ' שם הכללות.

זה הכלל לאתויי נ"ח:

שם בגמ' א"נ לשיטורא. לכאורה אי' נראה לפרש לענין לכתחלה דצריך שידלוק כל הזמן אבל בדיעבד אינו זקוק אי כבתה, ואה"נ אי נתן בו פחות מכשיעור נמי יצא בדיעבד. דלכפוס' דאפי' בדיעבד אינו יוצא בפחות משיעור פחות טובא לאם מדליקין בפו"ם הפסולים. דאם נאמר דלא שכיח שיכבו א"כ אפי' אי כבתה זקוק נמי לישהרי. ומ"ש דלמ"ד זקוק חוששין שמי מלמ"ד א"ז כיון דפחות משיעור מעכב. אלא ודאי כמ"ש דבדיעבד אינו מעכב לכן אין לחוש שמא יכבה, ולמ"ד זקוק מעכב אף דיעבד. ופי' לשיטורא היינו לכתחילה. אך הפוס' לא כתבו כן. וגם לשון רש"י מסייע לזו. ואפשר משמע משום דבתי' קמא דאי לא אדליק מדליק משמע נמי לשון הברייתא דלכתחילה צריך להדליק תיכף ומאי לבכי פי' דלכתחילה למי' קמא נמי בעי שיטור. ובתי' נתרא מחדש דהשיטור מעכב. דדוחק לפרש [דהא] דלכתחילה גם לתי' א' צריך להדליק משתשקע החמה הוא] משמע זריזין מקדימין למלוס. דא"כ לא הו"ל לומר לשון דיעבד דאי לא אדליק אלא לאחר זמן הדלקה קאמר וממילא נדע דזריזין מקדימין. לפכי ס"ל לפוס' הנ"ל דמשמע השיטור צריך להדליק תיכף. אבל אין זה מוכרח די"ל המעם משום דעיקר הפרסום הוא בתחילת הלילה ממש אלא דאי לא אדליק

מדליק על פירסום דרגלי דתרמודאי כנ"ל:

ועי' בריב"ף דפי' לשיטורא דאחר זה השיטור יכול לבבותה או להשתמש לאורה. וכ' הרי"ז ע"ז דכ"ש דיכול להשתמש מן השמן אחר השיטור ומבי' מולקין ע"ז משום דלתקלאי למלוחו. ואי' מה כ"ש היא הא להשתמש לאורה אין איסור כמו להשתמש שהרי מראה אין בו משום מעילה ולהשתמש מועיל. א"כ י"ל דלהשתמש מורס בריב"ף דלתקלאי. ולבבותה וודאי משיטא דאין איסור משום תקלאי אבל לענות משמן אסור:

שם בגמ' ת"ר מלוס חנוכה גר אים וביתו פי' רש"י גר אחד בכל לילה כו'. לאפוקי מה שפי' ראה לכאורה לפרש דדי בגר א' על כל ימות החנוכה. אלא שאם לא הדליק בליל א' יכול להדליק עד השלוס לילות חנוכה והמהדרין מס"מ הוסיפו להדליק בכל לילה. שהרי מהא דמברכין בכל לילה להדליק נ"מ משמע דמתחילה פי' המלוס להדליק בכל לילה דעל הסידור רחוק שיתקנו ברכה. ויש לעיין אי המלוס גר א' בבית כמו מזוזה וכמו גר שבת דכל שהדליק לשם שבת אף שהדליק מי שיהי' די. ולפ"ז אפשר דגם ב' בעלי בתים הדרים בבית אחד די לשם גר אחד. והא דאוספיזא משתתף בפריטי י"ל שהוא כדי לעשות המלוס בתמונו אבל מדינא יוצא. או נימא דהמלוס על כל אדם אלא דבעה"ב מוציא כל ב"ב. אבל א"כ קשיא פשיטא דכל מלוס יכול להוציא חבירו. [אבן הרי"ן פ"ק דפסחים כתב דכיון דצריך להשתתף בפריטי ואינו יוצא אלא בשל עצמו אין המלוס יכולה להתקיים ע"י אחר ומשו"ה מברך להדליק ע"ש. ומשמע דמדינא אינו יוצא בלא שיתוף. אך אם הוא סמוך על שלחן בעה"ב א"ל שיתוף כמ"ש המג"א ריש (סי' תרע"ז) בשם המהרש"ל ע"ש]. וי"מ לפי הנ"ל במהדרין אי כ"א מצי לברך דאי מעשה שליחות א"כ המהדרין אין מכוונים להוציא ורשאי כ"א לברך. אבל אי המלוס רק על הבית וא"ל כוונה להוציא א"כ על מלוס הידור בלבד אי' אי רשאי לברך. הגם די"ל דכך תיקנו וגם זה בכלל המלוס ושייך עליו ברכה. אף דאינו מחויב מ"מ שייך ויצאו כדמצינו בכמה דוכתי. [וכ"מ בחה"ד שבביא הב"י (סי' תרע"ז) ובע"ז שם]. ולפ"ז יש לעיין במהדרין מן המהדרין אם שכח בליל ג' והדליק רק ב' ואח"כ נזכר אם ידליק עוד א' בברכה. אי הוי לדידהו מלוס גמורה [פי' במג"א (סי' תרנ"א ס"ק כ"ה) ובמחה"ש (ריש סי' תרע"ז) מ"ש בזה]. כמו דמשמע מהא דמברך כ"א לעצמו אע"ג דבבר יצא בגר אים וביתו א"כ נראה דכך אי' המלוס להמהדרין א"כ מהדרין מה"מ נמי הכי הוא. אבל א"כ יש להקשות לב"ש דמוסיף והולך אמאי ממשע זמן בכל הלילות הא ניתוסף מלוס חדשה בכל לילה. והגם דברכת זמן אפשר היא על נוף החנוכה ולא על הדלקה מ"מ היא נופא קשיא דעל מלוס חדשה מברכין זמן בכל מקום. ומו יש לעיין דהמג"א (סי' תרע"א סק"א) כ' דמי שיש לו שמן על ב' נרות ולחבירו אין לו כלום מוטב שיתן לחבירו משיהי' לו הידור מלוס ע"ש. א"כ נראה ג"כ דהסידור אינו משוב מלוס גמורה דפשיטא דאינו מחויב להיבטל מהמלוס בשביל לזכות חבירו. וא"כ למה מברכין המהדרין כ"א ברכה לעצמו. וגם אם שכח לברך וזכר אחר שהדליק עיקר המיוב דאי הסידור אינו מלוס גמורה א"י עוד לברך. אבן נראה לומר בזה דודאי הוי מלוס גמורה הסידור דבך הי' התקנה שהמהדרין יעשו המלוס באופן זה. אך מ"ש המג"א דיתן לחבירו. הטעם דאין ב' הנרות והג' משובין ב' וג' מלוס. וזה המסדר אינו מושם ג"כ אלא מלוס אחת כמו המדליק נר אחד רק המלוס שלו הוא באופן זה. וגמלא דנחסר לו רק הסידור. והסידור צריך לבטל בשביל שיקיים חבירו עיקר המלוס. וא"ש ג"כ מה שאין מברכין זמן בכל ימי חנוכה אלא כמו הגר א' דלילה ראשונה אבל שפיר כל הב' וג' נרות מן המלוס הם. ולכן אם שכח לברך עדיין הברכה שייכא כי' דלמהדרין כל הנרות מעיקר המלוס הם כנ"ל:

ויש לעיין למ"ד בחה זקוק לא' גם בהסידור זקוק לא. ויש הברא ג"כ לפיוף דלשון בחה אין זקוק לא משמע דאין מועלת בהדלקה שנים כיון דעיקר המלוס בהדלקה ראשונה לכן לא תיקנו חכמים לחייבו לחזור ולהדליק. א"כ י"ל דכל זמן שדולק גר המלוס זקוק ג"כ לגר הסידור דבכ"ש יש היכר על הימים לכן לגר הסידור זקוק לכו"ם:

שם בגמ' מעלין בקודש. לכאורה נ"מ בין הטעמים היכא דהדליק בליל א' ג' וכדומה אין ראוי לפחות אח"כ שוב כיון דאין מורידין. אך אין נראה דבאמת מה ענין לילה א' לחברתה לסיום נקרא מעלין בקודש או מורידין.

אחד, אם מביאים לו עוד נרות צריך לשוב ולברך כיון שלא נתכוון לפוטרם בברכה ראשונה.

וצ"ע בדבריו, שהרי כיון שעיקר המצוה היא נר איש וביתו, א"כ כמה שהדליק נר אחר כבר קיים את המצוה, ולמה צריך לחזור ולברך שוב על הדלקת נרות אחרים שאין בהן כי אם מצוה דמהדרין.

תירוץ

י"ל שדין מהדרין בהדלקת נר חנוכה שונה ביסודו משאר הידור מצוה, דבשאר המצוות ההידור אינו אלא הוספה לגוף המצוה, ולכן אינו שייך רק כל עוד שלא סילק ידיו מהמצוה כמש"כ השאגת אריה (סימן נ') בדעת הרמב"ם דאף בחול אינו חוזר על ציצין שאינן מעכבין את המילה לאחר שפירש מן המילה, דלאחר שסילק ידיו מן המצוה אין כאן משום התנאה שיתחייב לחזור ולהתחיל מחדש, דכיון שפירש מתחיל עכשיו דבר חדש והואיל שבדיעבד אין עיכוב בדבר אינו צריך לחזור ולהתחיל מחדש משום זה אלי ואנוהו. משא"כ במצות הדלקת נר חנוכה שחכמים נתנו בה שלשה אופנים איך לקיים את המצוה, וכאשר עושה כמהדרין או כמהדרין מן המהדרין אין זה בגדר הוספה על העיקר, אלא שבאופן זה של ההידור הוי מגוף המצוה, ואינו עיקר ותוספת אלא הכל הוא עיקר, דבאופן של מהדרין עיקר המצוה שיהא מדליק נר לכל אחד ואחד, ובאופן של מהדרין מן המהדרין עיקר המצוה שיוסיף בכל יום. ומש"ה כשמתחילה הדליק רק נר אחד וקיים המצוה באופן אחד, ואחר כך נזדמנו לו נרות נוספים והוא יכול לקיים המצוה באופן של מהדרין, שפיר רשאי לברך כיון שעל האופן של המהדרין עדיין לא יצא כלל.

ועל מה שהקשה המחצית השקל דכיון שכבר קיים את המצוה בנר אחד איך יברך על נרות אחרים, י"ל דכיון שחכמים נתנו אפשרות לקיים את המצוה בג' אופנים, א"כ אף כשקיים באופן אחד דהיינו נר איש וביתו, מ"מ עדיין

נשארה לו האפשרות לקיים את המצוה באופן של מהדרין או של מהדרין מן המהדרין, ואין זה ברכה לבטלה כיון שבאופן זה עדיין לא קיים המצוה. ואע"פ שאם לא ידליק שוב כמהדרין לא יחשב כעבריין ומבטל מצות חכמים כיון שעכ"פ כבר קיים המצוה נר איש וביתו, זה משום שחז"ל לא הטילו עליו חובה מוחלטת להדליק דוקא כמו המהדרין, ומיד כשהדליק נר איש וביתו כבר יצא מכלל עבריין, אבל כששוב מדליק כמהדרין הרי הוא עושה מצוה חדשה ואין בזה ברכה לבטלה.

קושיא קכ

ברכה על נרות ההידור

בשו"ת כתב סופר (סימן קכ"ה) כתב שדעת הרמב"ם שמברך על נרות ההידור.

וצ"ע מאי שנא מהידור מצוה דאתרוג שאינו מברך עליו, כגון שבירך על אתרוג שאינו מהודר ואח"כ הביאו לו אתרוג מהודר דלא אמרינן שיברך שנית על האתרוג המהודר, וא"כ למה שונה הידור של נר חנוכה משאר הידורי מצוה שמברך עליו.

תירוץ

וי"ל שיסוד מצות הדלקת נר חנוכה לא היה תקנה רק באופן אחד של הדלקת מצוה, דהיינו נר איש וביתו, וגדר המהדרין הוא דין על הגברא שיכול להוסיף בנרות להידור, דא"כ לא שייך ברכה שניה, אלא תיקנו ג' אופנים בחפצא דמצות הדלקה. אופן א' הדלקת נר איש וביתו, אופן ב' הדלקת מהדרין, ובו נשתנה חפצא דמצות ההדלקה, דהיינו שבכה"ג מצורף נרות ההידור לגוף

המצוה דנר איש וביתו. אופן ג' הדלקת מהדרין מן המהדרין, דהיינו שמלבד תקנת חכמים על הגברא שמוסיף עוד הידור למצוות ההדלקה, תיקנו שגם החפצא דנר איש וביתו נשתנה כשמוסיף עוד נרות להידור מאשר מדליק נר אחד, דכשמוסיף נרות הידור נעשות כולן חפצא אחת של מצוה דנכללין עם עיקר נר ההדלקה, וממילא יש שינוי והוספה גם בנר איש וביתו כיון שיש גם נרות דהידור. ולפי"ז מבואר שפיר החילוק בין הידור דהדלקת נר חנוכה להידור של אתרוג, שדוקא לענין אתרוג וכדו' כיון שיצא ידי חובתו כשנטל מתחילה, ממילא נגמרה המצוה לגמרי לגביו, ושוב לא שייך לברך על הידור בלי גוף המצוה. משא"כ בנרות חנוכה כיו שהמצוה עדיין נמשכת, שהרי הנר דולק, ובזה הרי ההידור מצטרף למצוה שקיימת עדיין, א"כ שפיר י"ל דבאופן זה שייך לברך, ולכן שייך לומר וצונו ג"כ על הידור מצוה של נר חנוכה.

קושיא קכא

בענין מניח נר חנוכה על שולחנו

בשעת הסכנה מניח נר חנוכה על שלחנו (שבת כ"א ב'). התוס' והר"ן פירשו שהיו גוזרים על ישראל שלא יקיימו מצות נר חנוכה. הב"ח כתב לפרש דמשום הכי תקנו חכמים שיקיים המצוה על שלחנו דאם לא תקנו אופן אחר היו מחויבים למסור את עצמם להריגה.

וצ"ע דהא שיטת הר"ן היא דמחוייבים למסור את עצמם רק על מצוות לא תעשה ולא על מצוות עשה. (חידושי רעק"א לאו"ח תרע"א-ה').

קושיא קכב

בענין כל מילתא דאיהו לא מצי עביד

ידועה קושית הפרי מגדים (אשל אברהם סימן תרע"ט) על מה שהובא באחרונים שאם שכח והדליק נר של שבת קודם שהדליק נר של חנוכה ימנה לשליח אדם שעדיין לא קיבל שבת שידליק עבורו נר וקשה הרי קיימא לן "כל מילתא דאיהו לא מצי עביד שליח נמי לא מצי משוי".

וצ"ע קושית הפרי מגדים מדין חציו עבר וחציו בן חורין אינו יכול לתקוע לעצמו בשופר מ"מ יוצא אם שומע מאחרים וכן נפסק בשו"ע ובזה אין אנו אומרים שכל מילתא דאיהו לא מצי עביד שליח נמי לא מצי משוי והטעם משום שהחסרון בהיכי תמצי (משום שבת) לא אמרינן בזה כלל כל מילתא דאינו לא מצי עביד וסברת הפמ"ג צ"ע.

קושיא קכג

הטעם בשמונה ימים

הר"ן (שבת דף ט' ע"ב מדפי הרי"ף) הקשה מדוע היה צורך בנס הרי יכלו לעשות שמן טהור ולהדליק בו.

ותירץ הר"ן כיון שהיה להם שמן טהור רחוק ד' ימים והוצרכו שמונה ימים בין הליכה והחזרה ומשום הכי היו שמונה ימים.

מהדורא תנ"ן

ולגבי דידהו לא הוחזק, ואינם מחוייבים הקהל לקבל אותו לבעל תפילה, וכיון דצריך שיהיה מרוצה לעם א"א לזכותו אלא למי שיסכימו שניהם, כן נראה לענ"ד.

סימן יג

[ברכת נרות חנוכה כשלא בירך קודם הדלקה]

לידידי הרב ר' יצחק איצק אב"ד בק"ק מעזיחאד.

ע"ד שאלתו במי שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתה, ורק קודם שהדליק כולן, נזכר דעדיין לא בירך, אם יש לו לברך או לא.

נ"ל דברכת על הנסים ושהחיינו אם אירע כן בליל א' אף דמיד שהדליק הנר גמר מצות הדלקתו, מ"מ מברך אותם, דלא גרע מרואה דמברך נ"ח, דפשיטא אף שלא בירך מיד בתחילת ראייתם, מ"מ מברך בעוד שרואם, ה"נ כן. ואף לשיטת החולקים על הב"ח[א] וס"ל במדלקת אשתו עליו בביתו אינו מברך על הראיה, היינו כיון שיוצא בהדלקה, א"כ הדלקה וברכתה כאלו הדליק הוא בביתו משא"כ היכא דהדליק ולא בירך, מה"ת נימא דיגרע כחו במה שהדליק מאלו לא הדליק והיה מחויב בברכת נר חנוכה מצד רואה[ב], וכי בשביל שהדליק ג"כ פקע ממנו חיוב זה[ג].

ואף דבהגהת ש"ע (סי' תרעו) כתב בשם מהרי"ל דיברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק, היינו לכתחילה, אבל דיעבד נראה דמברך נס וזמן [אח"כ]. ואדרבא משם קצת ראיה, מדהוצרך הרמ"א לכתוב זה הדין כאן, דהא פשיטא דהוא בכלל כל הברכות. דמברך עובר לעשייתן. אלא ודאי דלענין נס וזמן לא שייך כ"כ עובר לעשייתן, לזה השמיענו דמ"מ לכתחילה יברכם תחילה. ויש לדחות. ומ"מ הסברא נראה כמ"ש[ד].

אך לענין ברכת להדליק, לכאורה כבר גמר מצותה מיד כשהדליק נר אחד, דמה שמוסיף הנרות רק מחמת הידור מצוה דלא שייך לברך עליו, ואין להביא ראיה דשייך לברך על ההידור דאנן מברכין כל ב"ב, אף דמדינא נר איש וביתו

סימן יג

א. הב"ח סי' תרעו כתב כן עפ"י המרדכי שבת סי' רסז. ואולם בב"י שם כתב, דלהמרדכי שם אינו מברך על הראייה. ועי' שו"ת רמ"א סי' צט שהאריך בדברי המרדכי. ונראה דכונת רבינו כאן למג"א שם סק"ב שחלק על הב"ח. ובאמת שתי דיעות אלו אם חוזר ומברך, מקורן בחי' הרשב"א והר"ן שבת כג, א. וז"ל הרשב"א: הרואה שתים מברך, מסתברא בשלא הדליק ולא הדליקו עליו בתוך ביתו ואינו עתיד להדליק בלילה. הא לאה"כ א"צ לברך, דלא מצינו יוצא מן המצוה וחוזר ומברך על הראיה (וכ"ה לדינא במור ושו"ע סי' תרעו סע' ג). ויש מרבותא ד"ל דפירשו אע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו צריך לברך על הראיה ואין להם על מה שיסמוכו עכ"ל. ולא ידעתי אמאי הביא רבינו דיעה זו בשם החולקים על הב"ח, ולא הביאם בשמם, השו"ע והמג"א. ובאמת בעין הגליון על שו"ע או"ח סי' תרעו כתב בנוסח אחר: לשיטת האחרונים הסוברים שאם אשתו מדלקת בביתו א"צ לברך וכו'.

ב. מאי דפשיטא ליה לרע"א דאחר שהדליק אף שהנרות דולקות א"י שוב לחזור ולברך להדליק, רק שאר הברכות, אין הדבר פשוט כלל ועיקר. תחילה יש לומר עפ"י מה שהעלה לדינא האו"ז ח"א סי' כה וסי' שפו שבכל המצוות כולן בדיעבד מברך אף לאחר עשייתן. וכן נקט לדינא השאג"א סי' כו ועי' ש"ך יו"ד סי' יט ובנקה"כ שם, וחזק. ואף אי נימא שרוב הראשונים חולקים עליו, הרי כתב הרמב"ם בהל' ברכות פי"א ה"ו שמצוה שיש משך זמן לקיומה, מברך אף לאחר עשייתה, כגון תפילין שמברך עליהם אחר הקשירה כל עוד מניחן. וא"כ י"ל דה"ה נר חנוכה כל עוד שהנרות דולקים יכול לברך. וכ"כ בס' הפרדס (ש"ט פ"ג סע' ד) בדעת הרמב"ם בנר חנוכה וז"ל: הרי שהדליק נר חנוכה כל זמן שהנרות דולקות חוזר ומברך ... או שכבו הנרות של חנוכה ... הויא לה מעוות שא"י לתקן. וכן פשיטא ליה להמג"א סי' רסג סקי"א לענין נר שבת שאם שכחה לברך, יכולה לברך כל זמן שהנר דולק. ואולם הפרמ"ג סי' תרעו במשב"ז סק"ב ס"ל שלא יברך בכבל המצוות שאין להם משך זמן. וכן נקט באשל אברהם סי' רסג דנר חנוכה לא דמי לענין זה לתפילין ולא הוי מצוה שיש לה משך זמן. אולם בס' הפרדס (אשר מורו היה מתלמידי הרשב"א) מבואר דדמי לתפילין וז"ל: הרי שהדליק נר חנוכה כל זמן שהנרות דולקות חוזר ומברך. וראה להלן ד"ה ומ"מ שרבינו כיוון לזה. ועי' חי' רע"א או"ח סי' תרעו בשם הפרמ"ג בא"א הל' שבת סי' רסג סקי"א.

ג. בעין הגליון שם נוסף: ואף דבפשוטו נראה דשהחיינו על הפרי דאף לדעת הרמ"א סי' רכ"ה דאם לא בירך בראיה ראשונה מברך בראיה שניה ואעפ"כ נראה דאם אכל ולא בירך אינו מברך עוד על ראייתה, היינו דהתם כבר עשה השמחה של התחדשות הפרי, ולא מקרי עוד אצלו ענין חדש. אבל הכא ל"ש כן, ועכ"פ ברכת הנס מברך ולא גרע מרואה בעלמא.

ד. בעין הגליון שם בנוסח אחר: א"ו דלענין נס וזמן ל"ש כ"כ עובר לעשייתן, לזה השמיענו דמ"מ לכתחילה יברכו מקודם.

ואינך בכלל המהדרים, זה אינו, דשאני התם כיון דרצונו להיות מהמהדרים כוונתו שלא לצאת בשל זה המדליק, וממילא מחויב מדינא. וכמ"ש המג"א (סי' תרעז סק"ט)[ח].

ומה"ט קשה לי במ"ש הרמ"א (סי' תרעד) ונהגו [להחמיר] בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, ובמג"א שם דבנר א' סגי לכל בני בית, והא מ"מ כיון דאין רצונו לצאת בהדלקתו של זה המה מחוייבים מדינא בהדלקה והוי נר חנוכה ממש וצע"ג[ו]. אבל לענין מספר הנרות, מיד שהדליק נר אחד יצא ידי המצוה, וההוספה רק מכלל מהדרין, י"ל דלא שייך לברך עליו[ז].

ועיין בפר"ח (סי' תרעב) שכתב נשאלתי, [על מי ש]הי' עומד ליל ז' וכסבור שהוא ליל ו' והדליק ו', ואח"כ נודע לו שהוא ז' ושצריך להדליק עוד אחד, אם יברך [או לא]. [ו]השבתי, כיון דמצות חנוכה נר איש וביתו ואינך הוי משום הידור לא בעי לברוכי, ועוד דהרי כתב בב"י בשם א"ח וכו' עיי"ש[ח]. ובאמת כפי הראיה ב' מהב"י, ראיה לסתור סברתו הראשונה, דממה דנקט הטעם דדעתו היה בשעת הברכה על כל הנרות שצריך להדליק, משמע דבלא"ה היה צריך לברך משום הידור, והאלי' רבה (סס"י הנ"ל) כתב לדייק מהב"י אם אין דעתו לכך דסבר שלא יהיה לו יותר ואח"כ נזדמן לו צריך לברך עיי"ש. מ"מ חזינן דהפר"ח נקט לסברא פשוטה משום הידור לא שייך לברך, א"כ הדבר במחלוקת שנוייה, דדעת הפר"ח דאין לברך, ודעת הא"ר דבעי ברוכי.

ומ"מ לדינא נ"ל בנ"ד יש לסמוך ולברך, דיש לצדד עוד, דאף בנזכר אחר גמר הדלקתו, דיברך, כיון דצריך שיעור להדלקה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ועי' ש"ע (סי' תרעה) אם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו דיעבד, א"כ כל משך הדלקתו עדיין מצותו

ח. ברמב"ם רפ"ד מהל' חנוכה מבואר דהמהדרין הוא שזה שמדליק, מדליק נרות כנגד מספר אנשי הבית. א"כ ודאי שאין ראיה ממהדרין שמברכין על הידור. ואולם כפי שכתב רע"א מוכח ברעת הרמ"א שהרי כתב בסי' תרעא סע' כ: וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק. ובבית הלוי עה"ת (ל, ב) הקשה עליו מדברי הרמב"ם הנ"ל. וקדמו בשו"ת גליא מסכת או"ח סי' ו. וראה גם בשו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' נח. וצ"ל דהרמ"א סובר כפי שכתב רע"א דההידור הוא שאינו יוצא יד"ח ע"י אחר, אלא מדליק בעצמו. וראה מה שהאריך בזה מרן הגרי"ז הלוי הל' חנוכה.

ו. שמא כונת הרמ"א והמג"א אף לאלו שנוהגים כשיטת הרמב"ם שמדליק אחד כנגד מספר אנשי הבית, וצ"ע בזה.

ז. לענין מהדרין דנר חנוכה מצינו דאינו דומה להידור מצוה, שבשאר מצוות. תדא דהידור מצוה הוא עד שליש, ואילו הכא הוא יותר מזה. ועוד דההידור של המהדרין אינו תוספת הידור בעיקר המצוה, אלא הידור שלא לצאת ע"י הבעה"ב אלא להדליק לבד. וא"כ ההדלקה של כל אחד לאחר מבני הבית יוצא בה את עיקר המצוה אחר שלא יצא בהדלקה של בעה"ב. ה"ה י"ל דהך הידור דמהדרין מן המהדרין אין הפשט שיוצא יד"ח בנר הראשון שהדליק, והיתר הוי משום הידור. אלא שמי שמדליק נרות חנוכה כנגד הימים, א"כ יוצא ידי המצוה בהדלקה של נרות כמספר הימים. ויש לעשות לזה סמוכין מקצור פסקי הרא"ש שבת פ"ב סי' ד ומרדכי ושו"ע או"ח סי' תרעא סע' ב שכתבו דמצות נר חנוכה להדליק ביום הראשון אחד ובשאר הימים מוסיף והולך. ולא הזכירו כלל עיקר המצות ודין מהדרין, וכן לא כתבו שזהו כמהדרין מן המהדרין. אולם לפי דברינו י"ל שמי שרוצה להדר ולהדליק כנגד הימים לפרסם יותר הנס, אינו יוצא יד"ח במספר הנרות שאינו כמספר הימים. ועי' חמד משה או"ח שם מש"כ ברעת השו"ע הנו' שב"ש וב"ה נחלקו בעיקר הדין. ולפי"ז יש נפק"מ הכא דבשאר הנרות אינו מברך על הידור, אלא על עיקר הדין משום דלא יצא עדיין יד"ח קודם שהדליק. וכמובן שזהו דבר חדש, ולא באתי אלא לעורר. שו"ר בשפת אמת שבת כא,ב סוד"ה ת"ר שכתב כדברינו מבלי שנחית להחידוש הנ"ל ברעת השו"ע וז"ל: אכן נראה לומר בזה דודאי [ההידור] הוי מצוה גמורה (ההידור), דכך הוא התקנה שמהדרין יעשו המצוה באופן זה וכו'. וזה המהדר אינו עושה ג"כ אלא מצוה אחת כמו המדליק נר אחר, רק המצוה שלו הוא באופן זה וכו'. ולכן אם שכח לברך עדיין הברכה שיכא ביה, דלמהדרין כל הנרות מעיקר המצווה הם. וכן נראה מתשובת הרמב"ם שבאבודרהם, בסדר הדלקת נר חנוכה (עמ' ר) שמברך על הנר הנוסף. ובינותי בספרים וראיתי כן בהלכות קצובות (עמ' פא) שמעיקר הדין בכל לילה מוסיף נר אחר, ואם בכל לילה הדליק רק נר אחד יצא י"ח. וכ"כ בגליא מסכת או"ח סופי"ו שהנרות הנוספים אינם מפלים משום הידור והוי כעיקר המצוה. אך לא נסתייע מדברי השו"ע שלא כתב עליהם שהם הידור. ובקובץ כנסת הגדולה ספר ב' (ורשא תר"נ) עמ' 30 סי' ז מצאתי שהגאון האדר"ת זצ"ל עמד על דברי השו"ע וז"ל: בסימן תרע"א נפלאתי מאד על מרן המחבר וגם על מרן הרמ"א ז"ל, שלא כ' דין נרות חנוכה כלשון הגמ' וכל הראשונים ז"ל, מצות נ"ח נר איש וביתו והמהדרין וכו' והמהדרין מן המהדרין וכו'. ומסתימתם משמע שחובה הוא על כל אחד מישראל למכור כסותו וכו', גם על כל הנרות כפי ההידור שכותב אח"ז. ומשמע משום שקבלנו עלינו לחובה ואין לנו להקל עוד בזה כלל. אבל לא כן שמענו מהמג"א בכאן ומכל האחרונים, ומרוע שינו לשון רבותינו ז"ל במה שנ"מ הרבה לדינא, ולא מצאתי עדיין מי שעמד בזה. וכאמור לעיל כבר קדמו לו בהערה זו. ולדינא אין נפ"מ לענין למכור כסותו כיון שיוצא י"ח בנר אחר, רק נפ"מ בשכח לברך ונזכר קודם שגמר להדליק כל הנרות, דלא חשוב ברכה על הידור כשמברך עכשיו, רק על עיקר הדין. וזה מה שניתן להבין מדברי השו"ע והרמ"א ותו לא מידי.

ח. וז"ל הפר"ח שם בשלימות: ועוד שהרי כתב בב"י בשם א"ח מי שלא הדליק בליל ג' אלא ב' נרות, זה היה מעשה בלוני"ל, והסכימו שדליק מה שחסר להדליק, וא"צ לברך פעם אחרת.

קיימת ונמשך, ועיין הרא"ש פ"ק דפסחים (סי' ג) כתב הטעם דמברך להתעטף בציצית להניח תפילין, לישב בסוכה, ולהדליק נר חנוכה דיש בהם שיהוי מצוה, והלשון מורה ע"ז להיות עטוף בציצית ולישב בסוכה וכו' ולהדליק נ"ח [יש] שיהוי במצותה, כדאמרינן משתשקע וכו', שתכלה רגל מן השוק עיי"ש. הרי דמדמה נ"ח לציצית ותפילין דיש שיהוי במצותם. א"כ י"ל כמו בציצית ותפילין מברך גם אחר הנחתם דעדיין עוסק במצותם הוי כמו קודם עשייתן, ה"נ י"ל בנ"ח[ט].

ואף דאינו דומה לגמרי דשם עוסק במצוותם במה דלבוש, וכן מזוזה בפתחו ולא ברך בשעת קביעתו אף דאינו עושה מעשה, מ"מ כל רגע הוי תחלת מצוה, דאלו נטלו המזוזה לא יהיה לו המצוה מכאן ולהבא. וכן בלולב דכתבו תוס' דנענוע הוא מהמצוה ומקרי עובר לעשייתן, היינו ג"כ דעכ"פ אלו לא היה מנענע היה מחוסר מצות נענוע, ומוטל עליו לנענע, משא"כ בנר חנוכה דכל שבשעת הדלקה היה בו שמן כשיעור, אף אם רגע אח"כ כבתה הנר אין מוטל עליו להדליקו. ואין שום גרעון במצוה מה שאינו דולק יותר, וא"כ י"ל דמקרי עברה מצוותה'. מ"מ כיון דכייל הרא"ש בחדא, לקרותם שיהוי מצוה, י"ל דמקרי עובר לעשייתן.

גם דעת כמה פוסקים דבכל ברכות אם לא בירך עובר לעשייתם מברך אח"כ. עיין ש"ך יו"ד (סי' יט ס"ג) א"כ בנ"ד בצירוף הני סברות, א', דעת הא"ר דמברך על ההידור, ב', כיון דמקרי שיהוי מצוה משך הדלקתם י"ל דמקרי עובר לעשייתן, ג', דעת הפוסקים אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אח"כ, מכל זה נראה לסמוך בנ"ד דיברך[יא].

אולם אם קודם דהדליק נרות הנוספות כבו הראשונות דבזה[יב] ליכא סניף הנ"ל דמכח שיהוי מצוה מקרי עובר לעשייתן, כיון דכבתה ואזדא מצותה לגמרי, הדרינן (לפסקא) [לספקא] דרבוותא הנ"ל הא"ר והפר"ח אם מברכים על ההידור, וספק ברכות להקל [ומ"מ מברך זמן][יג], כן נראה לענ"ד[יד].

ט. ראה לעיל הערה ב שכ"כ בספר הפרדס שיכול לברך כל עוד הנרות דולקות ומדמה לתפילין ולסוכה ולציצית.

י. אחי הגאון רבי אברהם צבי נ"י הראני שכ"כ המאירי פסחים שם, וחולק על הרא"ש וז"ל: וקשה לדבריהם (שמצוה נמשכת מברכין בלמ"ד) נר חנוכה, אלא שמתרצים מאחר שצריך ליתן שמן כשיעור שתכלה רגל מן השוק, הרי הוא כאין עשייתה גמר מלאכתה. ואין זה מתיישב, שהרי ההדלקה היא המצוה ואם כבתה אין זקוק לה, ע"ש. ואולם ר"ת (שהוא בעל שיטה זו) כבר השיב על כך (והובא בתוס' רי"ד פסחים שם), אף שכבתה אין זקוק לה, מ"מ הוא צריך שתידלק, שהרי אסור לו לכבות עד אחר שיעור זמן ההדלקה. ואולם הרי"ד שם דחה דלאו מילתא היא, ע"ש טעמו ונמוקו.

יא. לפי זה יוצא שרע"א הורה לברך להדליק רק בנ"ד שנזכר קודם שהדליק כולן. ואולם לפי ב' הטעמים האחרים שכתב, יכול לברך להדליק כל עוד הנרות דולקות וכן כתב בספר הפרדס שם.

יב. בעין הגליון שם נוסף: וגם רוצה לחזור ולהדליק הנר שכבר כבתה, מ"מ אין לו לברך. אולם לפי מש"כ לעיל הע' ז בשם השפ"א, גם בכה"ג יכול לברך, ודוק.

יג. דלענין זה מהני ההדלקה דהנרות הנוספים. והאריכו האחרונים אם בחנוכה ופורים איכא זמן על עצם היום. ונקטינן דליכא. ראה משנ"ב סי' תרעא ושעה"צ שם.

יד. במשנ"ב סי' תרעו סק"ד הביא בענין זה דינים העולים מתשובת רע"א כאן. א. שאם נזכר קודם שהדליק כולן יש לו לברך אף על הדלקתן. (וע"ש בשעה"צ דאף שהפרמ"ג הניח דין זה בצ"ע, הוא (רע"א) העמיק והרחיב בזה וצירף כמה סברות, והסכים דאם נזכר קודם שגמר כל הנרות (ברכות מט"ה) יכול לברך אותם). ב. שאם נזכר לאחר שהדליק כולם אין לו לברך ברכת להדליק רק ברכת שעשה נסים ושהחיינו. וכבר הערתי לעיל הערה י שרע"א צירף דך דיעה דהא"ר שמברכין על הידור, כיון שבנידון דידיה נזכר קודם שהדליק כולן. אולם לפי מש"כ עפ"י הרא"ש ועפ"י הש"ך, נמצא שיכול לברך על ההדלקה אף לאחר שהדליק כולן כל עוד הנרות דולקות. ובפרט לפי מה שהובא כן מספר הפרדס. ויתירה מזו מבואר בספר הפרדס שרק לאחר שכבו הנרות א"י לברך. ומשמע שבדולקות אף לאחר חצי שעה, יכול לברך. וצ"ל דאף דאינו מחוייב יותר מחצי שעה, מ"מ גם לאחר מכן יש כאן קיום מצות פרסומי ניסא שבנר חנוכה. ויכול לברך גם על הקיום. ועי' מג"א סי' תרע"ב סק"ג. ולענין ברכות שעשה נסים ושהחיינו ראה מה שכתב בזה הפרמ"ג סי' תרעו במשב"ז סק"ד. ועי' שו"ת פרי הארץ ח"ג סי' ב ובשו"ת שדה הארץ או"ח סי' מג וכתב סופר או"ח סי' קלה.